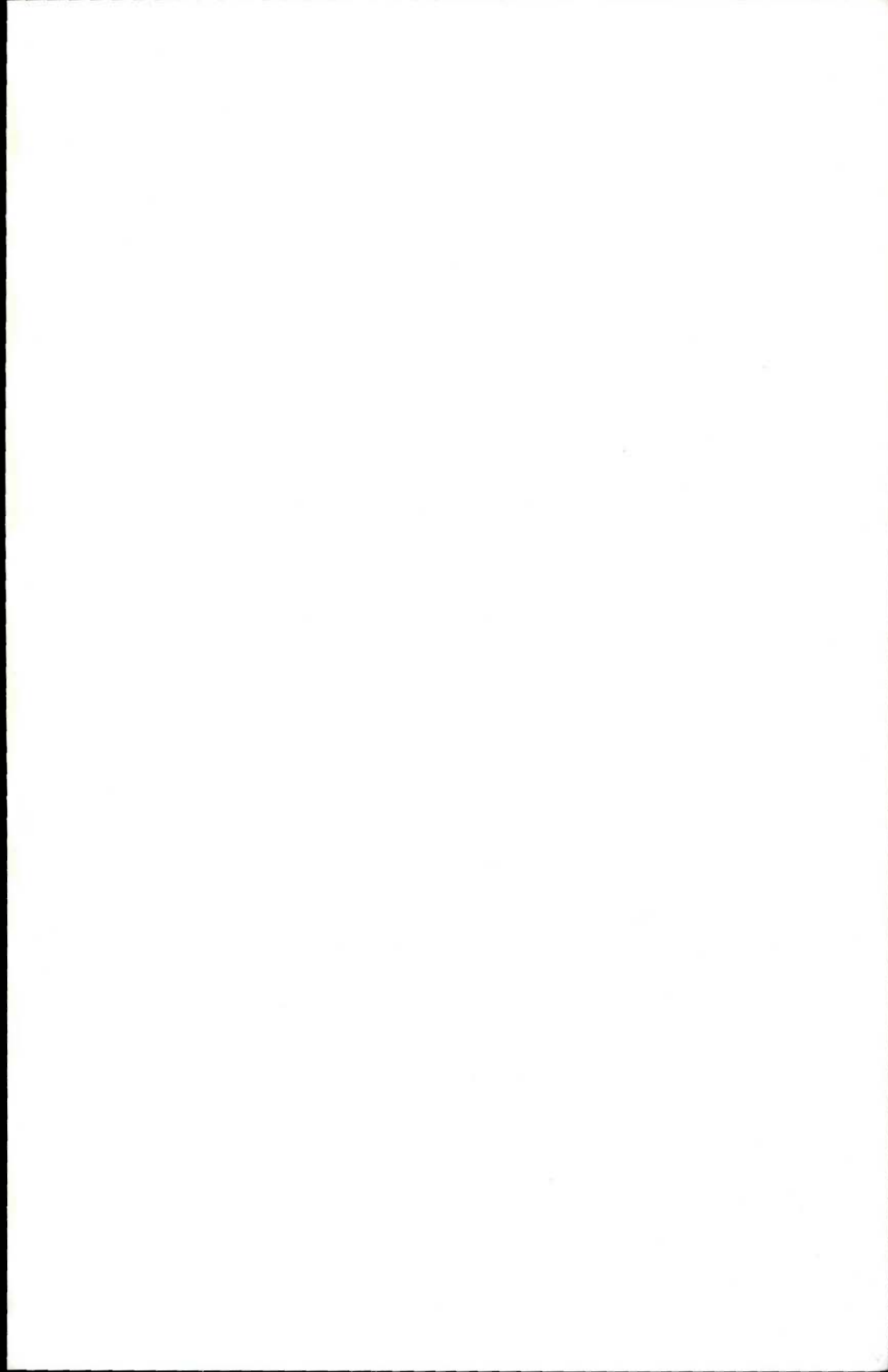

ירושלים, יוני 1993

**גירוש פלסטינים מהשטחים
והגירוש ההמוני
בדצמבר 1992**

בַּעֲלָם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

ירושלים, יוני 1993

**גירוש פלסטינים מהשטחים
והגירוש ההמוני
בדצמבר 1992**

בְּצֵלֶם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

בִּזְעָלֵם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

רחוב עמק רפאים 43 (קומה שניה), ירושלים 93141
טלפון 617274, 02/617271, פקס 02/610756

**B'TSELEM - The Israeli Information Center for
Human Rights in the Occupied Territories**

43 Emek Refaim St. (Second Floor), Jerusalem
Tel. 02/617271, 617274, Fax. 02/610756

بتسيلم مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتلة
شارع عمق عيه: 43، فاشيم 43، (الطابق الثاني) القدس 93141.
تلفون 617274\1-617271-2.

ISSN 0792-4003

עריכה גראפית: דינה שר

כ ת י ב ה :

תמי בש, יובל גינבר ואיתן פלנר

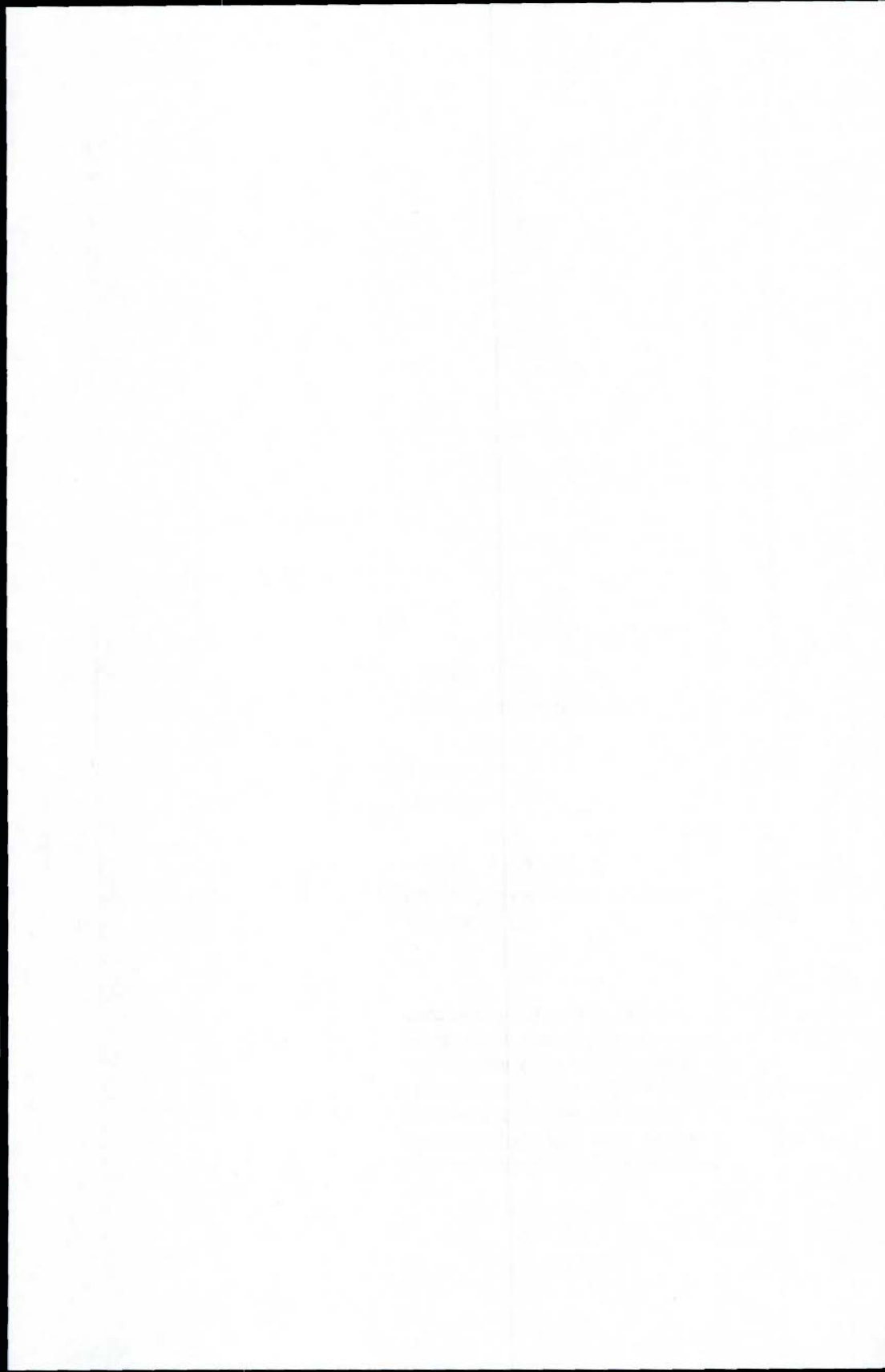
ת ח ק י ר :

באסם עיד

ס י י ע ו ב ת ח ק י ר :

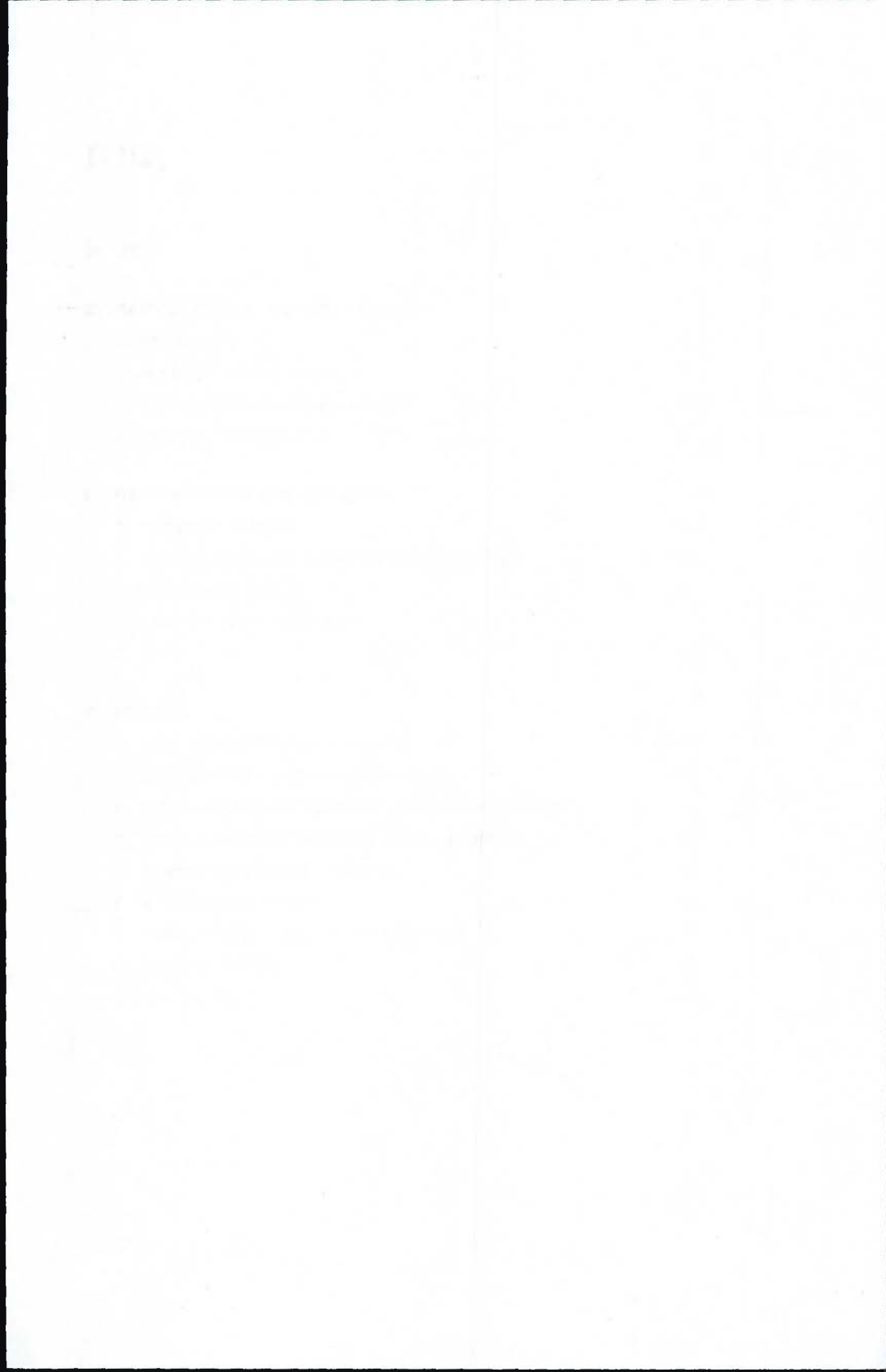
גיסיקה בון, סוהא עראף, שירלי ערן, יעל
שטיין ואיריס תמיר

בצלם מודה לארגון אל-חאק, לאגודה
לזכויות האזרח בישראל, למשפטן משה נגבי
ולעו"ד אביגדור פלדמן על עזרתם בהכנת
הדו"ח, וכן לעו"ד אליהו אברם, לד"ר דפנה
גולן, לד"ר אילנה המרמן, לרני טלמור,
לפרופ' סטנלי כהן, לפרופ' אבישי מרגלית
ולד"ר אדי קאופמן, על הערותיהם לטיוטות
הדו"ח.

תוכן

7	א. מבוא
	ב. הגירוש כאמצעי ענישה: דיון כללי
11	1. רקע היסטורי
17	2. השלכותיו של עונש הגירוש
24	3. הגירוש במשפט הבין-לאומי והישראלי
28	4. הגירוש כענישה ללא משפט
	ג. הגירוש ההמוני בדצמבר 1992
33	1. השתלשלות העניינים
37	2. הגירוש ההמוני כענישה קולקטיבית (כולל עדויות)
52	3. פסק-הדין של בג"ץ
	השבר המשפטי – משה נגבי
55	4. סיכום
	ד. נספחים
59	א. נוסח החלטת הממשלה בדבר הגירוש
60	ב. נוסח הצו בדבר גירוש זמני (הוראת שעה)
61	ג. קטעים מטיעוני העותרים: האגודה לזכויות האזרח בישראל
68	ד. קטעים מטיעוני העותרים: עוה"ד פלדמן, צמל ורוזנטל
74	ה. קטעים מכתב התשובה של המדינה
84	ו. עיקר פסק-הדין של בג"ץ
91	ז. רשימת המגורשים (כולל מגורשים שהוחזרו)
117	ח. נתונים על מגורשים
120	ט. כרוז האצ"ל

זיכרון

ב-17.12.92 גירשה ישראל 415 פלסטינים תושבי השטחים לדרום לבנון למשך תקופה של עד שנתיים. לכך קדמו גירושיהם של 66 פלסטינים מאז תחילת האינתיפאדה, ולמעלה מ-1,000 בשנים 1967-1987.

הגירוש ההמוני של דצמבר 1992 בוצע לאחר שנהרגו באותו חודש שישה אנשי כוחות הביטחון בידי פלסטינים. החלטת הגירוש נתקבלה שעות ספורות בלבד לפני שהוחל בביצועו, בהחלטת הממשלה ובצו בדבר גירוש זמני (הוראת שעה), שהוצא בעקבותיה (ושעל-פיו הוצאו צווי הגירוש), נאמר כי הגירוש יבוצע באופן מיידי, תוך שלילת זכות הטיעון המוקדם, בניגוד לכללים שהותוו בבג"ץ במשך השנים.

הממשלה החליטה על גירוש "מספר רב" של פלסטינים, והחלטה הועברה לגורמי הביטחון, אשר נדרשו להכין רשימה של מגורשים תוך זמן קצר ביותר. הצנזורה הצבאית מנעה כל פרסום בדבר ההחלטה על הגירוש ועל ביצועה. ביצוע הגירוש החל כבר באותו יום, בכוונה להעביר את המגורשים לשטח לבנון עוד באותו הלילה, ומבלי שהעניין יובא לדיעת בג"ץ בטרם יושלם הגירוש. מאות המועמדים לגירוש נאספו ממיתקני הכליאה ומבתיהם והועלו על אוטובוסים, בלא שייאמר להם לאן הם מובלים ובלא שמשפחותיהם יקבלו הודעה על כך. חרף הצנזורה הגיעה בשעות הערב הידיעה על גירוש המוני לכמה ארגונים ועורכי-דין, ובשעות הלילה הוגשו מספר עתירות לבג"ץ. לאחר כ-14 שעות דיון בבית-המשפט העליון, במהלכן נותרו מאות המגורשים על האוטובוסים כשידיהם כבולות לאחור ועיניהם מכוסות, אישר בג"ץ את ביצוע הגירוש, והם הועברו למעבר זמרייה שבקצה הצפוני של "רצועת הביטחון". בשל התנגדות לבנון למעבר המגורשים צפונה מחד, והתנגדות ישראל מכל אחריות למגורשים בנימוק שהם נמצאים באזור הנתון לשליטה לבנונית מאידך, נותרו המגורשים בשטח שבין אזור השליטה הישראלי לבין זה הלבנוני, שם הם נמצאים עדיין בעת כתיבת שורות אלה. כחודש לאחר הגירוש נדרש בג"ץ לדיון עקרוני בחוקיותו. וקבע כי בעוד הצו בדבר גירוש זמני (הוראות שעה) בטל, אין בכך כדי לפסול את הגירוש עצמו.

במחצית השניה של המאה ה-20 ישראל היא המדינה הדמוקרטית היחידה שמשמשת בגירוש תושבים כצורת ענישה. לצד מדינות בעלות משטר דיקטטורי וטוטליטרי. עונש הגירוש הוא מהקשים ביותר שמוטלים על פלסטינים תושבי השטחים מאז תחילת השלטון הישראלי, ומהווה פגיעה חמורה בזכויות האדם הבסיסיות.

הגירוש אסור על-פי המשפט הבין-לאומי ועל-פי סעיף 49 לאמנת גינווה הרביעית בפרט. האוסר גירושים חד-משמעית, "ללא קשר למניעיהם". אמנה זו נועדה להתוות כללי התנהגות מותרים במצבים של מלחמה ושל כיבוש, ומנסחיה לקחו בחשבון את ההשלכות של מצבים יוצאי דופן אלה דווקא. לכן כל טענה בדבר "מצב מיוחד" או "חריג" אין בה כדי להצדיק סטייה מהאיסור הגורף על הגירושים.

ביגירוש תושבי השטחים מתנערת ישראל באופן חד-צדדי מחובותיה כלפיו בגירוש ההמוני של דצמבר 1992 גורשו מאות אנשים למדינה שלא הסיכמה לקבלם. שלא היתה חייבת לקבלם ושלא היה כל בסיס להניח מלכתחילה שתסכים לקבלם. בכך הוסרה מהמגורשים כל הגנה, מצב בלתי נסבל מבחינת המשפט הבין-לאומי.

אחת מאושיות המשפט היא עקרון האחריות האינדיווידואלית, לפיו כל אדם יישא באחריות למעשיו הוא. ענישת אדם תוך סטייה מעקרון הענישה האינדיווידואלית, בלא שיועמד לדין בגין כל עבירה וממילא בלא שתוכח אשמתו, היא מסוכנת ביותר. במצב זה עשוי כל תושב שטחים להיות חשוף לענישה שרירותית וקולקטיבית, במיוחד בתקופות בהן המדינה חשה עצמה במשבר ביטחוני, המחייב, לדעתה, נקיטת אמצעים יוצאי דופן.

גירושם ההמוני של 415 פלסטינים בדצמבר 1992 היה מעשה חריג בחומרתו, שבו השיקול האינדיווידואלי בנוגע לכל מגורש ומגורש היה לכל היותר משני. תוך מספר שעות, פרק זמן שלא איפשר בדיקה רצינית לגבי כל אחד ואחד מהם, אספו רשויות הביטחון מאות שמות, שלגבי אף אחד מהם לא הוצגה, אף בדיעבד, כל ראיה. בשל האופי הלא-אינדיווידואלי והנחפז של הגירוש נפלו, אף לשיטת המדינה, "טעויות" רבות בשמותיהם ובהותם של אנשים שגורשו, כפי שיובהר בדו"ח.

בשורה של פסקי-דין בעבר דרש בג"ץ שלא לבצע כל גירוש בטרם הסתיים בירור משפטי של מידת הסיכון הנשקפת מן המיועד לגירוש, גם במקרים בהם טענה המדינה שמתן זכות הטיעון יפגע קשות בביטחון. בפסק-דינו של בג"ץ בעניין הגירוש ההמוני של דצמבר 1992 קיבל בית-המשפט למעשה את טענת המדינה כאילו קיימת סתירה בין השמירה על זכותו הבסיסית של כל אדם להליך הוגן ולשמיעת טענותיו לבין שיקולי ביטחון, וזאת גם מבלי שתוצג בפני השופטים ראיה כלשהי לגבי איש מהמגורשים שעשויה לקשור אותו לפעילות מסוכנת. כפי שכותב המשפטן משה נגבי במאמר המופיע בדו"ח זה: "דרישתו הבלתי מתפשרת של בג"ץ עד ל-17 בדצמבר לעכב כל גירוש עד לבירור משפטי של מידת הסיכון כמגורש היתה מכשול בפני גירוש מסיבי ושרירותי. מתן אור ירוק לביצוע גירוש ללא בירור כזה מסיר את המכשול הזה. ומבחינה זו אכן מתעורר החשש כי הונחה כאן, ללא משים, ובוודאי שלא במתכוון, תשתית משפטית לביצוע טרנספר המוני".

בחלקו הראשון של הדו"ח מובאת סקירה היסטורית של השימוש בעונש הגירוש בעולם בכלל, ובפלשתינה המנדטורית, בישראל ובשטחים בפרט. הדו"ח מנתח את הפגיעה בזכויות האדם שבכל גירוש, וכן את עמדת המשפט הבין-לאומי והישראלי כלפיו.

חלקו השני של הדו"ח עוסק בגירוש ההמוני של דצמבר 1992, על היבטיו המעשיים והמשפטיים, ובפגיעה החמורה בזכויות האדם המאפיינת אותו. כן מובא מאמר של המשפטן משה נגבי בדבר ההשלכות המשפטיות של הגירוש, והחלטת בג"ץ בפרט.

הדו"ח כולל גם עדויות ונתונים, המבוססים על תחקיר שערך תחקירן **נצלם** באסם עיד במחנה המגורשים בדרום לבנון ב-31.1.93 וכן על נתוני ארגון **אל-חאק**.

בדו"ח נספחים מפורטים, ביניהם נוסח החלטת הממשלה בעניין הגירוש ההמוני, נוסח צווי הגירוש וקטעים נרחבים מהמסמכים שהוגשו בבג"ץ. כמו כן מובאת רשימה של המגורשים, הכוללת פרטים לגבי כל מגורש ומגורש.

לפני פרסום הדו"ח העברנו טיוטה לדובר צה"ל ולמשרד הביטחון לשם קבלת תגובתם; אולם שניהם בחרו שלא להגיב.

הגידוש כאמצעי ענישה - דיון כללי

1870-1871

רקע היסטורי

א. הגירוש כאמצעי ענישה בעולם

בעבר נעשה בעולם שימוש נרחב בגירוש כסנקציה על עבירות פליליות וכן למטרות פוליטיות¹. עם הזמן איבד השימוש בגירוש כאמצעי ענישה מן הלגיטימציה שלו, עד שבמאה ה-20 נותרו רק שני סוגי משטר שהמשיכו להשתמש בו: משטרים קולוניאליים במחצית הראשונה של המאה ה-20 ומשטרים דיקטטוריים עד היום.

הגירוש הפך לענישה מקובלת ביותר על עבירות פליליות במאות ה-18 וה-19, כחלק מהמדיניות הקולוניאלית². השימוש בהגליה כשיטת עונשין מקובלת הלך ונעלם במהלך המאה ה-19 וזאת ממספר סיבות. ראשית, עם היווצרות מדינות הלאום וגיבוש עקרון הריבונות הפכה העברתם של אזרחים אל מעבר לגבול לבלתי אפשרית, בשל הפגיעה בריבונותן של מדינות אחרות. שנית, התגבשה תפיסה של קשר מחייב בין המדינה לאזרחיה, תפיסה שפסלה הרחקה של אזרחים ממדינתם. בנוסף, התגברה השפעתן של תפיסות ליברליות לגבי דרכי ענישה, על-פיהן זכאי כל אדם לחיות בארצו ואין המדינה רשאית למנוע זאת ממנו.

כיום מגרשות מדינות דמוקרטיות אך ורק זרים שנכנסו לשטחן באופן בלתי חוקי או אשר מסכנים, לדעת השלטונות, את ביטחון המדינה³. הסמכות לגרש אזרחים זרים לארץ מוצאם או לכל ארץ אחרת אשר תיאות לקבלם נובעת מעקרון הריבונות של המדינה על שטחה.

במחצית הראשונה של המאה ה-20 ביצעה האימפריה הבריטית גירושים במטרה לדכא את השאיפות הלאומיות של עמים שהיו תחת שלטונה. מדיניות זו לא היתה בלעדית לארץ ישראל המנדטורית; פעילים פוליטים הודים רבים, למשל, גורשו לאיים האנדמים; ומנהיג התנועה הלאומית היוונית בקפריסין, הארכיבישוף מקריוס, גורש על ידי האנגלים לאיי סיישל במאוס 1956⁴.

1. על הגירוש כאמצעי ענישה, ר' Encyclopaedia of Social Sciences, "Exile", Macmillan Company, New York, 1931, כרך 5, עמ' 686-690, והאנציקלופדיה העברית, כרך י"א, עמ' 289-295.
2. מעצמות רבות, בהן בריטניה, צרפת, ספרד ופורטוגל, שלחו את אסיריהן למקומות שונים כדי לדלל את הצפיפות בבתי הכלא בארצותיהן ולפתח מושבות חדשות. מושבות העונשין אופיינו במשטר נוקשה, בו סבלו האסירים לעתים קרובות מהלקאות ומרעב. על הגירוש למושבות, ר' Max Grunhut, Penal Reform; a Comparative Study; Clarendon Press, Oxford, 1948, פרק ה'.
3. כך למשל גירשה צרפת ב-1987 קבוצה של 14 אזרחים איראנים ושלושה אזרחים תורכים לגבון, בטענה שפעולות הקבוצה סיכנו באופן חמור ומיידני את הסדר הציבורי ופגעו באינטרסים של צרפת ברחבי העולם; ר' ב-New York Times, מתאריך 9.11.89. כמו כן, גירשה בריטניה שני אזרחים כווייתים ואזרח בחרייני, בעילה של ביטחון לאומי. ר' Amnesty International Report 1991 עמ' 238.
4. ר' Encyclopaedia of Social Sciences, Vol. XV, עמ' 92.

משטרים דיקטטוריים ממשכיכים להשתמש בגירושים ככלי לדיכוי פוליטי. במאה ה-20 אין זו לרוב הגליה אל מחוץ למדינה, אלא גירוש כפוי לאזורים מרוחקים שבשטחה. איטליה הפשיסטית שלחה מתנגדי משטר לאיים שונים שבשליטתה, וברית המועצות העבירה מתנגדי משטר רבים לסיביר. עם זאת בוצעו במאה ה-20 גם גירושים אל מחוץ לגבולות המדינה, על רקע פוליטי. כך, למשל, גירשה ברית המועצות את טרוצקי וסולז'ניצין; מרוקו גירשה מתחומיה את אברהם צרפתי בספטמבר 1991, לאחר שריצה 17 שנים בכלא בשל השתייכותו לארגון מארקסיסטי⁵. ציילה עשתה שימוש בגירושים כחלק ממדיניות הדיכוי בתקופת המשטר הצבאי⁶.

באמנת האג מ-1907, בה נקבעו כללים על-פיהם תנהג מעצמה בשטח כבוש, לא נכללה התייחסות לגירושים. בפרשנות של הצלב האדום לאמנות גינווה כותב ג'אן פיקטט, כי אמנת האג נעדרת התייחסות לעניין זה "ככל הנראה מפני שנוהג הגירוש נחשב בתחילת המאה לאות מתה"⁷. אמנת גינווה הרביעית מ-1949 אוסרת באופן מוחלט על כל גירוש של תושב משטח כבוש.

ב. גירושים בתקופת המנדט הבריטי

בתקופת המנדט הבריטי בפלשתינה גורשו תושבים ערבים לאיי סיישל ותושבים יהודים לאריתריאה ולקניה. ב-1944 גורשו 251 פעילי אצ"ל למושבות של בריטניה באפריקה.

ב-1945 התקינה ממשלת המנדט את תקנות ההגנה (שעת חירום). על-פי תקנה 112 הוסמך הנציב העליון לגרש כל אדם מהארץ, בנוסף לסמכויות אחרות המאפשרות פגיעה בזכויות בסיסיות נוספות של התושבים: מניעת פרסום ספרים ועיתונים, הריסת בתים, מעצר מינהלי ללא משפט וללא הגבלת זמן, סגירת שטחים והטלת עוצר.

תקנות ההגנה גונו שוב ושוב על-ידי רבים מהיישוב בארץ. כך, למשל, בכינוס מחאה נגד תקנות ההגנה שנערך על-ידי הסתדרות עורכי-הדין היהודים בארץ ישראל, אמר יעקב משמון שפירא כי "תקנות ההגנה של ממשלת ארץ-ישראל הן הרס יסודות הארץ"⁸.

-
5. ר' Amnesty International Report 1992 עמ' 190.
  6. ר' למשל Americas Watch, "Chile since the Coup; Ten Years of Repression" מה-25.8.83, עמ' 96-87, וכן Amnesty International Report 1977, עמ' 130.
  7. ר' J. Pictet (ed.) Commentary, Fourth Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, לאומי, גורג' שוורצנברגר, כותב שהעובדה שהטיוטות לאמנת האג אינן מתייחסות לנושא מצביעה על כך שהאיסור על הגירוש מובן מאילו. ר' G. Schwarzenberger, International Law, Vol. 2., The Law of Armed Conflict, Stevens, London, 1949, עמ' 1807.
  8. הפרקליט כרך ג' (1946) חלק ב', עמ' 62.

ג. גירושים לאחר קום המדינה

ב-1948 אימצה מדינת ישראל את תקנות ההגנה (שעת חירום) מ-1945 כחלק מהמשפט שהיה בתוקף ערב הקמתה. מפעם לפעם נשמעה בכנסת התנגדות לשימוש בתקנות אלה מפי אנשים המחזיקים בעמדות פוליטיות שונות. בדיון שנערך בכנסת בחודש מאי 1951, בנושא מעצרו המינהלי של חשודים בהשתייכות למחתרת חרדית, קרא חבר הכנסת דאז מנחם בגין לבטל את התקנות:⁹

אם החוקים האלה, חוקי הטרור של שלטון דיכוי, יישארו במדינת ישראל – ביום מן הימים לא יימצא חוג שלא ייפגע מהם [...] קיום חוקי חירום אלה הוא חרפה, הפעלתם – פשע.

בסוף הדיון החליטה מליאת הכנסת כי תקנות ההגנה מנוגדות ליסודותיה של מדינה דמוקרטית והטילה על ועדת החוקה חוק ומשפט להביא בפניה הצעת חוק לביטולן.¹⁰

חרף החלטת הכנסת לא בוטלו התקנות באותה עת. במהלך שנות החמישים ובמחצית הראשונה של שנות השישים הועלו שוב ושוב הצעות לביטולן, אך הן לא בוטלו, ככל הנראה כיוון שהיוו בסיס חוקי לממשל הצבאי שהוטל על אזרחיה הערבים של מדינת ישראל.¹¹ כשבוטל הממשל הצבאי גברה נכונות הממשלה לבטל את התקנות.¹²

במשרד המשפטים הוקמה ועדת מומחים לבדיקת התקנות ולהכנת הצעות לביטול חלק מהן, אולם עם פרוץ מלחמת ששת-הימים ביוני 1967 הפסיקה הוועדה את עבודתה.¹³

עד 1979 ניתן היה לגרש אדם מישראל מכוח תקנה 112 לתקנות ההגנה. תקנה זו בוטלה בישראל מכוח חוק סמכויות שעת חירום (מעצרים), תשל"ט-1979. שר המשפטים דאז, שמואל תמיר, קשר את תיקון החוק עם ניסיונו האישי. בעת הגשת הצעת החוק אמר:¹⁴

בחודש מאי 1947 יחד עם עוד 49 לוחמים, גורשתי לגלות קניה מכוח התקנות האלה, ואני רואה לעצמי, כאמור, לזכות ולכבוד להציע את ביטולן והמרתן בחוק הישראלי, ששמירת העקרונות הטובים והדמוקרטיים של שלטון החוק והבטחת זכויות האדם, במקביל לשמירה על צורכי ביטחון, מעוגנים בו.

9. דברי הכנסת, כרך 12 (9 במאי 1951), עמ' 1807.

10. שם, עמ' 1831.

11. ר' ד"ר מנחם הופנונג, שלטון החוק מול בטחון המדינה בישראל, בעמ' 81 ואילך.

12. ר' למשל דברי שר המשפטים דאז יעקב שמשון שפירא ביוני 1966, דבה"כ, כרך 46, שנה 1966 עמ' 1706.

13. שר המשפטים השיב על שאילתא בנושא, כי העבודה נפסקה בשל מצב החירום האקוטי. ר' דברי הכנסת, כרך 52, 1968, עמ' 3087.

14. דברי הכנסת, כרך 83, 1978, עמ' 3955.

ד. גירוש פלסטינים מהשטחים

1. בשנים 1967-1987

לאחר מלחמת ששת-הימים נקטה ישראל מעת לעת בעונש הגירוש, מכוח תקנה 112 לתקנות ההגנה, כמפורט להלן¹⁵:

השנה	המספר	השנה	המספר
1967	6	1983	—
1968	22	1984	1
1969	37	1985	29
1970-1973*	785	1986	10
1974	96	1987	8
1975	40		
1976	3		
1977	—	השנה	המספר
1978	—	1988	32
1979	1	1989	26
1980	3	1990	—
1981	—	1991	8
1982	—	1992	415

* אין נתונים על חלוקה פנימית

על-פי מחקרה של אן לש, הבוחן את הגירוש מהשטחים בין השנים 1967 ל-1978, בוצעו רוב הגירושים מעזה בין 1967 ל-1971 נגד "אנשי גרילה שנעצרו לא מכבר או שריצו תקופות מאסר." ¹⁶ אלוף (במיל') שלמה גזית, מי שהיה אז מתאם הפעולות בשטחים, אמר לפני כשנה שבמשך כמה שנים נהגו לגרש כל אדם שסיים לרצות עונש מאסר על פעילות חבלנית¹⁷ מאז ועד תחילת האינתיפאדה היה מספר הגירושים מרצועת עזה קטן יחסית.

15. הנתונים מהשנים 1967-1982 לקוחים מתשובת שר הביטחון אריאל שרון לשאלתא של ח"כ מרדכי וירשובסקי, "כמה צווי גירוש נגד [תושבי השטחים] הוצאו בתקופה [מאז מלחמת ששת הימים ועד דצמבר 1982]? דברי הכנסת כרך 95, 1983, עמ' 1145. הנתונים אינם של גירושים בפועל, אלא צווי הגירוש שהוצאו. הנתונים לשנים 1987-1982 מבוססים על PHRIC, Press Release: "A History of Expulsion" מה-17.12.92, ומתייחסים למספר הגירושים בפועל. הנתונים מתחילת האינתיפאדה ועד היום הם נתוני **בצלם** ומתייחסים לגירושים בפועל.

16. Ann Lesch, *Israeli Deportation of Palestinians from the West Bank, and the Gaza Strip*, *Journal of Palestine Studies*, 8:2 Winter 1979, עמ' 110.

17. "הארץ", 17.1.92.

בגדה המערבית גורשו בשנים הראשונות לשלטון ישראל פעילים פוליטיים רבים בשל נאמנותם, כביכול, לירדן. כמו כן היתה מגמה לגרש אנשים שהביעו בפומבי התנגדות לשלטון הישראלי בשטחים; בין אלה היו מנהלי בתי-ספר ומפקחים שמחו על צנזורה על ספרי לימוד; מודים ותלמידים שאירגנו שביתות בבתי-ספר; ועורכי-דין שאירגנו שביתות של חבריהם למקצוע¹⁸.

בין השנים 1973 ל-1977 נעשה שימוש מועט באמצעי הגירוש יחסית לתקופה הראשונה. בגדה יושם אמצעי זה בעיקר נגד המנהיגות הפלסטינית. בנובמבר 1974, לדוגמה, גורשו חמישה אישים בולטים מהגדה המערבית, ביניהם ד"ר חנא נאסר, נשיא אוניברסיטת ביר-זית. ד"ר נאסר היה פעיל פוליטי והביע את דעתו לעתים קרובות בזכות מדינה פלסטינית עצמאית.

בין השנים 1977 ל-1979 לא בוצעו גירושים מהשטחים, זאת במידה רבה לאור התנגדותו של ראש הממשלה דאז מנחם בגין. ב-1979 יזמה ממשלתו את ביטול אמצעי הגירוש בתוך ישראל. מאותה שנה עד 1984 היו גירושים ספורים בלבד. ב-1979 הוצא צו גירוש נגד ראש עיריית שכם דאז, בסאם שכעה, אך הצו בוטל והגירוש לא בוצע. ב-1980 גורשו שלושה אנשים יחד: ראש עיריית חברון, פאהד קוואסמה, ראש עיריית לחלול, מוחמד מילחם, והשייח' רגיב א-תמימי¹⁹.

עם מינויו של יצחק רבין לשר הביטחון בממשלת האחדות הלאומית ב-1984, חודשה מדיניות הגירוש. מאז ועד תחילת האינתיפאדה בדצמבר 1987 גורשו 42 פלסטינים מהשטחים. שלושה צווי גירוש נוספים שהוצאו בתקופה זו בוצעו רק באפריל 1988.

2. בתקופת האינתיפאדה

עם פרוץ האינתיפאדה הוגברה תדירות השימוש באמצעי הגירוש ובמהלך 1988 בוצעו 32 גירושים. רבין התבטא אז בזכות הגירושים, ואמר כי הם מהווים אמצעי מניעה והרתעה יעיל במיוחד²⁰. אולם, מאוגוסט 1988 ועד תום כהונתו כשר ביטחון לא בוצעו גירושים נוספים, בשל עמדת מערכת הביטחון, לפיה העיכוב בביצוע הגירוש, הנגרם עקב התמשכות הדיון בעתירות המועמדים לגירוש בפני בג"ץ, פוגע ביעילות הגירושים. ברוח זו מסר רבין לוועדת החוץ והביטחון של הכנסת ב-24.1.89, כי "מימדי עונש הגירוש מהשטחים צומצמו לאחרונה לאו דווקא בשל לחצים מדיניים, אלא מאחר שהוטל ספק באשר לאפקטיביות שלהם"²¹.

בחודשים מאי ויוני 1989 דווח בעיתונות כי צה"ל בודק הליכי גירוש מזורז מהשטחים, תוך המרת הזכות לטיעון מוקדם במתן אפשרות להגיש ערר באמצעות בא כוחו של המגורש בהעדרו, לאחר ביצוע הגירוש²². באותה תקופה פנה יצחק רבין לשר המשפטים דאז, דן מרידור, וליועץ המשפטי לממשלה, יוסף חריש, בתביעה למצוא פתרון משפטי שיאפשר גירוש מסיתים וחשודים במעשי אלימות תוך 72 שעות עד שבעה ימים

18. שם.

19. על ההשלכות המשפטיות של גירוש זה ר' "הגירוש כענישה ללא משפט" בעמ' 28 לדו"ח זה.

20. ר' דבריו כשר ביטחון בוועדת חוץ וביטחון, "הארץ", 30.12.87.

21. "חדשות", 25.1.92.

22. ר' למשל "חדשות" ו"ידיעות אחרונות", 22.5.89, "דבר", 14.6.89.

מהוצאת הצו²³. ב-19.7.89 דווח ששר המשפטים ופרקליטת המדינה דורית בייניש מתנגדים לגירוש לפני מתן זכות הטיעון המוקדם, מאחר שעצד כזה פוגע בשלטון החוק ומצמצם את סמכותו של בג"ץ²⁴.

מאחר שהמחלוקת בין משרד הביטחון למשרד המשפטים לא הוכרעה באותה עת, לא הוצאו צווי גירוש חדשים בתקופה שבין אוגוסט 1988 לסוף 1990. בדצמבר 1990, תקופת כהונתו של משה ארנס כשר ביטחון ולאחר דקירתם למוות של שלושה יהודים ביפו, הוצאו צווי גירוש נגד ארבעה פלסטינים תושבי עזה. גירושם בוצע בינואר 1991. במאי 1991 גורשו ארבע פלסטינים נוספים. בינואר 1992 הוצאו צווי גירוש נגד 12 פלסטינים נוספים. צו הגירוש נגד אחד מה-12, איאד גיודה, בוטל ב-23.1.92 על-פי המלצת הוועדה המייעצת לאלוף פיקוד המרכז.

באותו חודש העלה הרמטכ"ל, רב-אלוף אהוד ברק, הצעה בפני ועדת החוץ והביטחון לגרש פלסטינים מהשטחים לזמן קצוב כדי לאפשר שימוש תכוף יותר בגירוש. ברק אמר כי גירוש לזמן קצוב של 18 חודשים יאפשר לגרש רבים מבלי לעורר ביקורת בין-לאומית חריפה²⁵. דבריו של ברק עוררו סערה בדרג הפוליטי. חיים רמון, אז חבר כנסת באופוזיציה ולימים שר הבריאות, הגיב על הצעתו של הרמטכ"ל²⁶:

את עצם הרעיון פוסלת ההיסטוריה. עמים שנקטו את נשק הגירוש לא הקטינו את רמת האלימות נגדם, והגיעו למסקנה כי לא זה הפתרון. מה יקרה אם הגירוש הכמותי שמציע הרמטכ"ל, אפילו לזמן קצוב, לא יביא את התוצאות המקוות ורק ילבה את הרוחותי האם יעברו לטרנספר? בכל מקרה, דעת הקהל העולמית לא תעכל את השיטה, גם בשינוי השם והסגנון. היא תגיב בסנקציות, והנזק יהיה בלתי הפיך.

גורמים צבאיים הביעו אף הם התנגדות להצעת הרמטכ"ל. ב-8.1.92 דווח כי הפרקליט הצבאי הראשי, תת-אלוף אילן שיף, אינו רואה הבדל מהותי בין גירוש ללא הגבלת זמן לגירוש לזמן קצוב, וכי לדעתו ולדעת קצינים בכירים אחרים, המחאה הבין-לאומית על הגירושים לא תפחת גם אם ייקבע מועד לחזרתו של המגורש²⁷.

באוגוסט 1992 הודיע שר הביטחון יצחק רבין כי 11 צווי הגירוש שהיו תלויים ועומדים נגד פלסטינים מאז ינואר 1992 יבוטלו, ובמקומם יוצאו נגד המיועדים לגירוש צווי מעצר מינהלי, "בהתחשב בחלוף הזמן, בהתפתחויות שחלו מאז הוצאת הצווים וכן בשיקולי מדיניות ובצורכי הביטחון"²⁸.

בסך הכל גורשו 66 פלסטינים מהשטחים מתחילת האינתיפאדה בדצמבר 1987 ועד דצמבר 1992.

23. ר' למשל, "על המשמר", 21.6.89.

24. ר' "הארץ" ו"דבר", 19.7.89.

25. ר' למשל, "דבר", 8.1.92.

26. בראיון ל"מעריב", 8.1.92.

27. "הארץ", 8.1.92.

28. "הארץ", 25.8.92.

השלכותיו של עונש הגירוש

א. הגירוש כפגיעה באדם ובמשפחה

על-פי המשפט הבין-לאומי, חייבת מדינה השולטת בשטח כבוש לדאוג לרווחת האוכלוסייה בו²⁹. החובה לדאוג לרווחת האוכלוסייה אינה מסתיימת גם כשאדם נתפס כפוגע בביטחון המדינה. כשאדם מורשע ונאסר, על השלטונות להבטיח לו תנאי קיום מינימליים, כגון מזון, ביגוד וטיפול רפואי. מדינת ישראל מכירה בחובה בסיסית זו כלפי כל האסירים והעצירים, ישראלים ושאינם ישראלים³⁰. עם זאת, בהפעלתה את אמצעי הגירוש מתנערת ישראל באופן חד-צדדי מכל אחריות לשלום ולרווחת המינימליים של תושב השטח שבשליטתה, שהרי עם הגירוש מוסרת ממנו הגנה זו. כאשר מועבר מגורש למדינה שאיננו אזרח בה, היא אינה חייבת להעניק לו מקלט בתחומה. עם ביצוע הגירוש, עשוי המגורש למצוא עצמו ללא קורת גג וללא מקור פרנסה. חלק מהמגורשים מסייעים, אם מתוך בחירה ואם בליה ברירה, בארגונים שאינם חוקיים בשטחים, ובכך מספקים לשלטונות הישראליים עילה לאסור את חזרתם לביתם גם כעבור שנים רבות.

מטבע הדברים מביא הגירוש לניתוק מבני המשפחה. החוק הבין-לאומי³¹ והמקומי³² מבטיחים את זכותם של עצירים ואסירים לקבל מבקרים באופן סדיר. לעומת זאת, משפחות המגורשים תלויות בהסכמת השלטונות הישראלים כדי לצאת מהשטחים ולבקר את בני משפחותיהם, הסכמה שלעתיים אינה ניתנת³³ ובמקרים רבים מותנית בשהייה רצופה בחו"ל לתקופה של מספר שנים³⁴. כמו כן, תלוי הביקור בהסכמת המדינה אליה גורש, שהיא בדרך-כלל בבחינת מדינת אויב, ואשר ישראל לא נועצה בה בבואה לגרש. באופן זה פוגע הגירוש בצורה חמורה במשפחת המגורש, ומאלצה לבחור בין איחוד המשפחה במקום גלותו לבין המשך פיצולה על-ידי הישארות בשטחים.

ממשלת ישראל טענה פעמים רבות שגירוש הוא אמצעי חמור פחות ממעצר מינהלי, היות שאין בגירוש משום שלילת חירותו של אדם³⁵. מבלי להמעיט מהומרתו של

29. סעיף 43 לאמנת האג, סעיף 27 לאמנת גינווה הרביעית. ר' גם עיקרי הטיעון של עורכי-הדין פלדמן, צמל ורוזנטל, סעיפים 111-112.

30. ר' "נוהלי תקן מינימלי להתייחסות כלפי אסירים", 1955, וכן סעיף 76 לאמנת גינווה הרביעית.

31. ר' אמנת גינווה הרביעית, סעיפים 76 ו-116.

32. לגבי עציר או אסיר בשטחים, ר' צו דברר מיתקן כליאה (אזור הגדה המערבית) (מס' 29) תשכ"ז-1976, סעיף 12; לגבי עציר או אסיר במיתקני שב"ס בישראל, ר' תקנות בתי-הסוהר, התשל"ח, 1978, פרק ה' (ביקורים ומכתבים).

33. כך למשל, נאסר על אמל ודאן, שבעלה, מוחמד אל-לבאדי, גורש ביוני 1989, לצאת מהשטחים כלל. ר' אל-חאק, A Nation Under Siege, עמ' 316-317.

34. ר' למשל "העיר" 21.12.90; "דבר" 27.9.91.

35. ר' למשל Meir Shamgar, "The Observance of International Law in the Administered Territories", Israel Yearbook of Human Rights, עמ' 274.

השימוש הגורף שנעשה בפועל במעצר המינהלי בשטחים ומתפגעה הקשה בזכויות האדם שמהווה שימוש זה³⁶, לא ניתן לקבל את הטענה שגירוש הוא אמצעי חמור פחות ממעצר מינהלי. חירותו של המגורש אינה נשללת באותו אופן בו היא נשללת במעצר, אולם גם הוא מוצא בכוח מסכיבתו, וזאת מבלי שיובטחו לו אמצעי קיום כלשהם, והוא נחשף לסכנות הנובעות מכך שאין למדינה הקולטת חובה להגן עליו.

ב. הגירוש בהקשר הלאומי

בעיני פלסטינים תושבי השטחים, שחלקם התנסה בעבר בניתוק ממקומות מגוריהם, משמעות הגירוש טעונה מאוד. הנזק שבו אינו מתמצה בפגיעה האישית במגורש ובמשפחתו, אלא שהגירוש נתפס בהקשר הלאומי כניסיון להרחיק את המגורשים מזירת מאבקם הפוליטי. תפיסה זו של אמצעי הגירוש אינה ייחודית לפלסטינים. ב-1944 כתב מאיר שטרנברג-שמגר, לימים נשיא בית-המשפט העליון, ממחנה המגורשים באריתריאה, אליו הוגלה על-ידי ממשלת המנדט עם פעילי אצ"ל³⁷:

מקובל הוא בעולם, שכאשר ממשלה אוטוקרטית רוצה לדכא תנועת שחרור או תנועה מהפכנית, המוצאת את ביטויה במפלגה לגאלית, היא אוסרת את ראשי התנועה, מנהיגיה ודובריה כדי לחסל את הסכנה הצפויה לה מתנועה זו בעודנה באיבה [...] אם גם בעצם עובדת המאסר אין הערך המדיני מתבלט לעין לראשונה, הרי שבקיומה של התופעה ששמה מעצר וגלות חבויים הגורמים ההופכים אותה למשובב מדיני ראשון במעלה.

ג. הגירוש כלגיטימציה לטרנספר

ביצוע גירושים, ובמיוחד גירושים רחבי היקף, עלול לשמש בסיס למתן לגיטימציה ל"טרנספר", גירוש המוני של כל הפלסטינים תושבי השטחים או של חלק מהם, רעיון הזוכה לתמיכה מסוימת בקרב חלק מהציבור היהודי בישראל ואף בקרב מפלגות בכנסת. בעבר הביעו פוליטיקאים ישראלים דאגה מכך. לפני מספר שנים כתב ח"כ דדי צוקר לשר הביטחון דאז, יצחק רבין, בין היתר:

כל גירוש הוא נדבך נוסף בלגיטימציה לטרנספר. חלק מהציבור רואה בגירוש מיני-טרנספר, וכל גירוש מכשיר היום בדעת הקהל את שרץ הטרנספר³⁸.

36. ר' בצלם. עצורים בלא משפט. מעצרים מינהליים בשטחים מתחילת האינתיפאדה. אוקטובר 1992.

37. ר' כתבתה של עדה אושפיז, "הארץ", 25.12.92.

38. מכתב מח"כ דדי צוקר לשר הביטחון יצחק רבין, 18.8.88.

ד. גירויים הלכה למעשה

יעילותו של אמצעי הגירוש, כפי שהופעל מאז 1967 ועד היום, לא הוכחה מעולם, וכן נראה כי השימוש בו נעשה לעתים קרובות מתוך שיקולים הזרים למטרתו המוצהרת.

1. הגירוש כאמצעי הרתעה

”במדינת חוק, גירוש הוא תהליך ארוך ומסורבל ולא אפקטיווי.”
(ראובן חזק, לשעבר המישה לראש השב”כ, ”ידיעות אחרונות”, 18.12.92.)

השימוש באמצעי הגירוש נובע במידה רבה מכך שמייחסים לו כוח הרתעה מיוחד במינו³⁹. לכאורה, הנחה זו הגיונית בגלל החומרה המיוחדת שמייחסים הפלסטינים לעונש זה.

גם אם ניתן היה לקבל את ההנחה בדבר יעילות הגירוש, לא היה בכך כדי להצדיקו, שכן יעילותו של כל אמצעי ענישה אינה מצדיקה פגיעה חמורה בזכויות האדם, שתפקידן להגדיר את הגבולות הלגיטימיים לפעולות השלטון. אי הבחנה בין אמצעים לגיטימיים לבין אלה שאינם לגיטימיים ותפיסת המטרה כמקדשת כל אמצעי חושפות לפגיעה את כל זכויותיהם של בני-האדם.

אלא שבנוסף לכך, מעולם לא הוכח קשר בין הגירויים לבין ירידה ברמת האלימות מצד הפלסטינים בשטחים. קשה לבחון את מידת יעילותו של אמצעי הגירוש כגורם מרתיע: בניגוד לעונשים אחרים, כמו עונש מוות, לא ניתן לערוך מחקרים השוואתיים בין מדינות ותקופות שונות על מידת יעילותו, מפני שאין הוא צורה מקובלת של ענישה. מי שניסה לבחון את כוח ההרתעה של הגירוש היה תת-אלוף (מילי) אריה שלו, אשר הפעיל אמצעי זה פעמים רבות כמפקד אזור יהודה ושומרון בשנים 1974-1976. בהשוואה שערך בין מספר הגירויים שבוצעו במהלך כל חודש ב-18 החודשים הראשונים לאינתיפאדה לבין מספר האירועים האלימים שהיו בחודש שלאחריו, מצא שלו כי לאחר ביצוע גירוש חלה דווקא עלייה בתקריות האלימות מצד פלסטינים

39. כך סבור למשל רפאל איתן, לשעבר רמטכ”ל ולימים ראש תנועת צומת: ”הממשלה בראשותו של רבין, שפרס היה בה שר הביטחון, גירשה הכי הרבה. בגלל זה לא היתה אז אינתיפאדה. אחר כך הליכוד עלה לשלטון והגירויים נפסקו. הוא שם אבני ריחיים על הצוואר של עצמו: בג”צים, ועדות ערר וכל זה. רק כאשר רבין הגיע למשרד הביטחון התחילו עוד פעם לגרש. אחר כך, כאשר גם רבין הפסיק לגרש, התחילה האינתיפאדה.”
”הארץ” 17.1.92.

מספר האירועים חודש לאחר מכן					מספר תושבים שגורשו			
מחודש קודם	שינוי	סה"כ	בגדה	חודש	סה"כ	מהרצועה	מהגדה	חודש
	+413	2298	525	1773	2/88	4	0	4
	+244	1730	258	1472	5/88	16	5	11
	+441	2438	824	1614	9/88	12	6	6
	+384	2852	509	2353	2/89	13	6	7

גירוש 415 הפלסטינים בדצמבר 1992 בוצע מ"טעמי ביטחון החלטיים", והמדינה טענה בבג"ץ כי לביטולו יהיו תוצאות הרות אסון. גם במקרה זה קשה להצביע על התועלת שהופקה מן הגירוש. לא זו בלבד שהוא לא הביא לירידה ברמת האלימות או לצמצום היקף מעשי ההרג בשטחים ובישראל, אלא שמספר מעשי האלימות ומקרי ההרג משני הצדדים עלה במידה משמעותית⁴¹.

2. שיקולים זרים במדיניות הגירוש

רוב החומר על-פיו מחליטים לגרש הוא חסוי, והמידע הנגיש לציבור, ואף למגורש ולעורך-דין, מנוסח בדרך-כלל במושגים כלליים ומעורפלים כגון הסתה, חתרנות והשתייכות לארגון עוין. הדיונים בפני הוועדות המייעצות נערכו עד לאחרונה בדלתיים סגורות. לא ניתן איפוא לקבוע מהם המניעים המנחים את הפעלת הסנקציה נגד כל מגורש. אולם מהעיתוי בו מופעל אמצעי הגירוש, מהנתונים שהתפרסמו לגבי המגורשים ומהתבטאויות אנשי מערכת הביטחון ופוליטיקאים שנטלו חלק במדיניות הגירוש עולה, כי פעמים רבות החלטת הגירוש אינה נקיה משיקולים זרים. להלכה, הטעם לגירוש הוא מניעה; הוא אמור להיות מופעל דק כשנשקפת סכנה ברורה ומיידית לשלום האזור ותושביו אם יישאר המועמד לגירוש בשטחים. אין הגירוש אמור לשמש כעונש על פשעי העבר; לשם כך קיימת מערכת משפטית⁴². אך למעשה הגירוש מהווה לעתים תחליף קל לענישה על-פי דין ומופעל במידה רבה בשל שיקולים פוליטיים ולא רק שיקולים ביטחוניים-אישיים ביחס למועמד לגירוש.

40. אריה שלו, האינתיפאדה, המרכז למחקרים אסטרטגים ע"ש יפה, אוניברסיטת תל-אביב, 1990, עמ' 130.

41. ר' נתונים בסיכום הדו"ח, עמ' 55.

42. כך למשל הבהיר השופט גודלברג בפסק-דין מ-1991: "סמכות הגירוש היא מניעתית, פניה אל העתיד, והיא באה למנוע סכנה של ממש הצפויה לאזור מן המגורש. שלא ניתן למנעה בדרך אחרת". מצוטט מ"דבר", 13.5.91.

"אנחנו ממשיכים לגרש בגלל שזו דרך קלה ובגלל שכך אנחנו מתוכננים... בכל פעם שמצטברים מקרי רצח, אנחנו מגרשים. זה קל, אבל זה כבר לא מועיל."
היושע שגיא, ראש אמי"ן לשעבר, חבר-כנסת מטעם הליכוד⁴³.

בחינת עיתוי הגירושים לאורך השנים מצביעה על כך שלעיתים קרובות נוקטת הממשלה גירוש כתגובה ללחצים ציבוריים וכדי להפיג הרגשה של הידרדרות במצב הביטחוני.

ב-1980, יום לאחר רצח שישה תלמידי ישיבה בחברון, גורשו ראש עיריית חברון, פאהד קוואסמה, ראש עיריית לחול, מוחמד מילחם, והקאדי של חברון, השיח' רגיב אל-תמימי. בקיץ 1985, בעקבות לחץ ציבורי שנוצר לאחר ביצוע עיסקת גייבריל, החליטה הממשלה לנקוט יד קשה נגד האוכלוסייה הפלסטינית ולחדש את מדיניות הגירושים⁴⁴. לאחר שמערכת הביטחון נמנעה מלהשתמש באמצעי הגירוש במשך כשנה וחצי לאור המסקנה שהוא איבד מכוח ההרתעה שלו, הצהיר שר הביטחון משה ארנס בתחילת דצמבר 1990 כי מערכת הביטחון תחזור להשתמש בו בקרוב. הצהרתו באה בעקבות לחצים כבדים מצד גורמים במפלגות הימין לאחר גל התקפות בתוך הקו-הירוק⁴⁵. מערכת הביטחון הוציאה צווי גירוש לארבעה פעילי חמאס יום לאחר שנדקרו למוות שלושה יהודים ביפו. בינואר 1992, מיד לאחר רצח דורון שורשן, הורה שר הביטחון ארנס לשב"כ להכין רשימת מגורשים. באותה תקופה אמרו גורמים במערכת הביטחון, שבשבועות האחרונים גבר הלחץ שהופעל על שר הביטחון מצד מפלגות הימין והמתנחלים להפעיל את עונש הגירוש⁴⁶. בדצמבר 1992 הצדיקו גורמים בממשלה את הגירוש ההמוני בטענה שיש ללכת לקראת הציבור⁴⁷.

העובדה שהגירוש לא מופעל רק כדי להרחיק את מי שנוכחותו מסכנת את ביטחון האזור משתקפת בדבריו של מי שזים את גירושם של קוואסמה, מלחם ואל-תמימי, תא"ל (מיל') בנימין בן-אליעזר, אז מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון, לימים שר הבינוי והשיכון⁴⁸.

43. "הארץ", 17.1.92.

44. על השתלשלות העניינים אשר הביאה אז לחידוש הגירושים כתוצאה מהלחץ הציבורי, ר' Joost Hilterman, Israel's Deportation policy in the Occupied West Bank and Gaza;

Al-Haq, 1988, פרק 4.

45. "הארץ", 4.12.90.

46. "הארץ", 3.1.92.

47. כך למשל אמרה שרת איכות הסביבה דאז, אורה נמיר, ר' "הארץ", 18.12.92. כמו כן היועץ המשפטי לממשלה יוסף חריש אמר בדיון בפני בג"ץ: "לא ייתכן שלציבור תהיה תחושה שאין יד ששוקדת להבטיח את בטחונם של הולכים ברחוב... הלואי ואתבדה, אך אם תקצר יד החוק מלעשות שליחותו, יראו האנשים היתר לעצמם לקום ולעשות רע, ואלה שרוחם תקצר יקחו את החוק בידים. זו זעקה, למען השם, שיעשה דבר להפסקת ההרג."

"חדשות", 18.12.92.

48. "הארץ", 17.1.92.

"אם לא היינו מגרשים אותם, האזור כולו היה גולש לתוהו ובוהו. המתנחלים היו מגיבים על הרצח, והרחוב הערבי היה מגיב בחזרה. פשוט אנרכיה מוחלטת. השיח' תמימי היה מסית מהסוג הגרוע ביותר. גם מילחם היה מסית לא קטן. דווקא קוואסמה היה אחד המנהיגים המתונים והפרגמטיים ביותר. הוא שיתף איתנו פעולה. אבל לא היתה לנו ברירה. היינו חייבים לגרש אותנו, כי הוא היה ראש עיריית חברון והרצח הנורא הזה קרה בחברון".

עולה כי השלטונות נוקטים גירושים לא אחת כדי להעניק לציבור הישראלי תחושה שמערכת הביטחון מטפלת בחומרה בגורמים האלימים. השימוש בכל אמצעי ענישה ועל אחת כמה וכמה ענישה כה חמורה – כדי לרצות רחשי לב של ציבור זועם הוא פסול. לא זו בלבד שהוא סותר את המדיניות המוצהרת של מערכת הענישה בשטחים⁴⁹, אלא שהוא אף נוגד את עקרון שלטון החוק, לפיו על השלטון לפעול לפי שיקולים ענייניים ולא על-פי לחץ המופעל עליו. אופיו הראוותני של הגירוש יוצר רושם שתועלתו הביטחונית רבה. אולם למעשה נובע השימוש בו במידה רבה מהרצון להרגיע את הציבור הישראלי.

ב. הגירוש כעונש פוליטי

בשנים הראשונות לשליטת ישראל בשטחים היו המניעים הפוליטיים הכרוכים במדיניות הגירוש ברורים. באותה תקופה היתה המגמה לגרש כל פלסטיני שהיה מעורב בפעילות פוליטית. כדבריו של שלמה גזית⁵⁰:

השתמשנו בגירוש נגד מי שהיו מעורבים או ניסו להיות מעורבים בפעילות פוליטית. לא רצינו להתעסק עם פעילים פוליטיים בבתי-המשפט. זה הביך אותנו. זה לא היה לנו נוח, אז החלטנו להיפטר מהם, וזה הוכיח את עצמו. אחרי כמה גירושים ירדה רמת הפעילות הפוליטית.

מאוחר יותר התמעט השימוש בגירושים, אולם לא פסקה המדיניות של גירוש פעילים פוליטיים בעיקר, שלא היו חשודים בפעילות חבלנית.

גירושם של ד"ר אחמד חמוזה נתשה מחברון וד"ר עבד אל-עזיז אל-חאגי מאל-בירה יכול לשמש דוגמה לגירוש שאינו נעדר שיקולים פוליטיים. השניים היו מועמדים לבחירות העירוניות ב-1976. גורמי הביטחון אמרו כי הם גורשו בשל הסכנה לביטחון הצפויה מהישארותם בשטחים. שר הביטחון דאז שמעון פרס הצהיר כי הבחירות התנהלו "ללא לחצים, ללא התערבות, ללא קנוניות"⁵¹. אולם, נציגי הממשל הישראלי, וכן שר הביטחון עצמו, הפצירו בראש עיריית חברון לשעבר, השיח' מוחמד עלי ג'עברי, להגיש את מועמדותו. גירושם של נתשה וחאגי, מועמדים שנחשבו לרדיקלים יותר מאשר ראשי העיר המסורתיים, הנאמנים לירדן, נראה איפוא כהתערבות ישירה של הממשלה

49. שלמה גזית, מי שהיה מתאם הפעולות בשטחים, כתב ב-1970: "אין אנו, כשלטון, מחפשים את הנקמה על מעשה החבלה והפשע שבוצע, אף על פי שלפעמים הדחף לכך רב". ר' שלמה גזית, "השטחים המוחזקים, מדיניות ומעש", מערכות 204, ינואר 1970, עמ' 37.

50. "הארץ", 17.1.92.

51. ר' מאמרו של יהודה ליטני, "הארץ", 30.4.76.

בבחירות העירוניות בשטחים, שנועדה להרחיק מועמדים אנטי-ירדניים. פרופ' אהרון ברק, בהיותו היועץ המשפטי לממשלה, אישר מבחינה משפטית את גירושם המידי של השניים. מאוחר יותר הגדיר ברק את המעשה כשגיאה פוליטית.⁵²

השימוש שעושים השלטונות במושגים מעורפלים כ"הסתה" או "חתרנות" מאפשרים להגדיר כעבירות ביטחוניות סוגי פעילויות אשר לפי כל אמות מידה אחרות הן פעילויות פוליטיות לגיטימיות.

כך מסביר גזית בספרו "המקל והגזר" את הגדרתה של הפגנה כלשהי כפעולה אלימה:⁵³

למן היום הראשון עשה הממשל הבחנה ברורה בין זכויות האוכלוסייה בשטחים המוחזקים לשלול את עצם קיום המימשל הצבאי הישראלי ולדבר על כך בגלוי לבין נקיטת צעדים אלימים כלשהם. **והפגנה – אפילו אינה פעולת חבלה טרוריסטית – הריהי צעד אלים, המשבש את סדרי התנועה וגורם כמעט תמיד לתקריות אלימות עם המפגינים.** [ההדגשה שלנו]

בהמשך מסביר גזית את משמעות המושג "הסתה"⁵⁴:

בספטמבר 1967 פירסם אלוף עוזי נרקיס צו האוסר פעולות הסתה בגדה המערבית... הצו אסר לקיים תהלוכה או אסיפה ללא קבלת רשיון מאת המפקד הצבאי, אסר הנפת דגלים וסמלים מדיניים ללא היתר ואסר הדפסה ו/או פרסום הודעה, כרוזה, תמונה, חוברת או דבר דפוס אחר שיש לו משמעות מדינית, ללא היתר מאת המפקד הצבאי. **מובן שלא היו אשליות שצו זה לבדו יוכל להחניק את פעולות המרי. עיקר חשיבותו היתה בכך שצעדים ומעשים אלה הוצאו אל מחוץ לחוק. וכך נוצר בסיס משפטי לצעדי הענישה השונים. הצעד הראשון שנוסה היה עונש ההגליה.** [ההדגשה שלנו]

טטטוש ההבדל בין פעילות פוליטית לגיטימית – כמו הפגנות, שביתות וכד' – לבין פעילות אלימה הופך כל מי שמארגן פעילות מסוג זה ל"מסית" וככזה למועמד פוטנציאלי לגירוש.

עילה נוספת לגירוש היא "השתייכות לארגון עוין". ברוב המקרים אין הגדרה ברורה של השתייכות לארגון שהוגדר ככזה. חלק מהאוכלוסייה בשטחים מזדהה עם ארגונים הנחשבים על-ידי השלטונות הישראליים כארגון עוין בלא שהזדהות זו תישא אופי מעשי. מי שאכן הוכחה פעילותו בארגון זה או אחר יואשם, מן הסתם, באותה פעילות, ולא רק ב"השתייכות" לאותו ארגון. השימוש החוזר ונשנה במושג המעורפל "השתייכות" מאפשר לכוחות הביטחון להעניש אדם מבלי שיוכח שאכן השתתף באופן פעיל בפעילות אסורה. ענישה זו נעשית לעתים קרובות באמצעים מינהליים – מעצר מינהלי או גירוש – ובכך נחסך הצורך להוכיח את אותה "השתייכות" בפני בית-משפט.

52. יחיאל גוטמן, "היועץ המשפטי נגד הממשלה", הוצאת עידנים, תשמ"א. מצוטט בספרו של משה נבני, "כבלים של צדק", 1981, עמ' 88. פרטים נוספים על פרשה זו, שם, עמ' 88-82.

ר' גם יהודה ליטני, ה"ש 51.

53. שלמה גזית, "המקל והגזר", עמ' 275.

54. שם, עמ' 276.

הגירוש במשפט הבין-לאומי והישראלי

על-פי המנשר בדבר סדרי שלטון ומשפט שהוציא המושל הצבאי בשטחים ב-7.6.67, "הוקפא" המצב המשפטי כפי שהיה קיים בשטחים, "עד כמה שאין בו משום סתירה למנשר זה או לכל מנשר או צו שיינתנו על-ידי ובשינויים הנובעים מכינונו של שלטון צבא ההגנה לישראל באזור"⁵⁵. עמדת השלטונות היא כי תקנות ההגנה (שעת חירום) 1945 מוסיפות לחול בשטחים, וכך ישראל מבצעת גירושים על-פי תקנה 112 תקנות אלו⁵⁶. בכל מקרה, אסורים הגירושים על-פי המשפט הבין לאומי.

על-פי סעיף 49 לאמנת גינווה הרביעית מ-1949:

העברה כפויה – אינדיווידואלית או המונית – וכן גירוש של מוגנים מן השטח הכבוש לשטח המדינה הכובשת או לשטחה של כל מדינה אחרת, כבושה או לא, אסורים ללא קשר למניעיהם.

אמנה זו, אשר ישראל חתמה עליה ואישררה אותה, קובעת את כללי ההתנהגות החלים על מדינה המחזיקה בשטח שנתפס על-ידי צבא ובו אוכלוסייה אזרחית. האמנה נועדה להגן על זכויותיה של אוכלוסייה אזרחית בזמן מלחמה או לאחריה, כל עוד היא נתונה תחת שלטון צבאי. מדובר בזכויות אלמנטריות, בסיסיות ביותר, שלדעת מנסחי האמנה חייבות להישמר אף במצב של מלחמה או כיבוש, ושמשל קיומם של מצבים אלה הן מקיפות פחות מזכויות אזרח מלאות.

א. תחולת אמנת ג'נווה על השטחים

כאמור, ישראל חתמה על אמנת גינווה הרביעית ואישררה אותה. ואולם, מאז 1967 לא הכירה ישראל בתוקפה המחייב של אמנת גינווה בשטחים. עם זאת, הצהירה ממשלת ישראל לא פעם כי היא מחויבת לכבד את ההוראות ההומניטריות של אמנת גינווה בשטחים. עד היום לא הגדירה ממשלת ישראל מהן "הוראות ההומניטריות" אלה. אולם, אמנת גינווה הרביעית היא מעצם מהותה כולה הומניטרית, בהיותה מטפלת אך ורק

---

55. סעיף 2 למנשר בדבר סדרי שלטון ומשפט (אזור הגדה המערבית) (מס' 2) 1967, ומנשר מקביל ברצועת עזה.

56. קיימת מחלוקת בשאלה האם תקנות ההגנה היו תקפות בגדה ערב מלחמת ששת הימים: נטען לא אחת כי החוקה הישראלית מ-1952 האוסרת, בין היתר, גירוש תושבים אל מחוץ למדינה, ביטלה את תקנות ההגנה המנדטוריות. למען הסר ספק בנקודה זו קבע צה"ל בצו בדבר פרשנות [הוראות נוספות] (מס' 5) (יו"ש) (מס' 224) תשכ"ח – 1968, כי תקנות ההגנה חלות בגדה. לא ברור שהיה בסמכותו של המפקד הצבאי "להחיות" את תקנות ההגנה בגדה, אם בוטלו. ר' גם: המערכת השיפוטית והמינהלית, עיונים בזכויות האזרח בשטחים המוחזקים, האגודה לזכויות האזרח בישראל, 1985, עמ' 9.

בעניינם של אוכלוסיה אזרחית בזמן מלחמה וכיבוש. בכל מקרה, לא יכול להיות ספק שההוראה האוסרת גירושים היא בעלת אופי הומניטרי מובהק.

המחלוקת באשר לתוקפה המחייב של אמנת גינווה נובעת משאלת מעמדם של השטחים על-פי המשפט הבין-לאומי. לפי העמדה השוללת את תחולת אמנת גינווה בשטחים, הגדה המערבית ורצועת עזה לא היו ערב מלחמת 1967 בריבונותן של מדינה כלשהי, ולכן שטחים אלה לא נלקחו מריבון קודם, ואינם שטחים כבושים.

גישה זו אינה מקובלת על הקהילה הבין-לאומית ועל רוב המומחים הישראלים למשפט בין-לאומי, הסבורים שאמנת גינווה חלה על הגדה המערבית ועל עזה, אם מפני שהשטח נלקח מידי ריבון קודם (לגבי הגדה המערבית) ואם מפני ששטח שיש בו אוכלוסיה אזרחית נתון ל"יתפיסה לוחמתית" כל אימת שנהג בו למעשה שלטון של כיבוש צבאי.

ב. סעיף 49 לאמנה ועמדת בית המשפט העליון

בג"ץ מעולם לא ראה צורך להכריע בשאלת התחולה של אמנת גינווה על השטחים, אולם הוא מתייחס לאמנת גינווה בפסקי-דין, וזאת, כפי שאמר השופט שמגר בבג"ץ שאהין, משום ש"כמקובל עלינו ולפי הודעותיה של הפרקליטות, נבחת הבעיה שלפנינו על יסוד ההנחה, שישראל מכבדת את הכללים ההומניטריים שבדיני המלחמה ואינה נתלית בשאלת התחולה של האמנה הרביעית"⁵⁷.

בית המשפט העליון אינו רואה עצמו כפוף לאיסור האמור בסעיף 49 לאמנת גינווה הרביעית בכל הקשור לגירוש פלסטינים מהשטחים על-פי תקנה 112, וזאת מבלי להיכנס כלל לשאלת מעמדם של השטחים. לפי דעת הרוב בבג"ץ הסעיף אינו מחייב את רשויות השלטון בישראל. כן פירש בג"ץ את הסעיף כאילו אינו חל על הגירושים שצה"ל מבצע כנגד תושבי השטחים.

1. תוקף האיסור בדין המקומי

קיימת הבחנה בין שני סוגים של משפט בין-לאומי: המשפט הבין-לאומי המינהגי והמשפט הבין-לאומי ההסכמי. המשפט הבין-לאומי המינהגי משקף נורמה קיימת בין מדינות, המקובלת על רוב המדינות: יש שהוא מעוגן באמנה, ויש שהוא מקובל כמינהג, אך בכל מקרה מקובל שהמשפט הבין-לאומי המינהגי מחייב את כל המדינות. המשפט הבין-לאומי ההסכמי, לעומת זאת, נוצר באמנות הקובעות נורמות חדשות. רק המדינות החתומות על אמנות הסכמיות מחויבות לכבדן.

לפי עמדת בית המשפט העליון הישראלי, אין תוקף מחייב להוראותיה של אמנה הסכמית במישור הלאומי, כל עוד לא אומצה על-ידי המחוקק המקומי.

גישת בית המשפט העליון היא שאמנת גינווה הרביעית היא הסכמית ועל כן אינה

---

57. בג"צ 13/86, שאהין ואח' נ. מפקד כוחות צה"ל באיו"ש, פד"י מא(1) ע' 197, בע' 206.

מחייבת את רשויות הממשל הישראליות הפועלות על-פי תקנות ההגנה⁵⁸. עם זאת, יש שסבורים כי חלק מהסעיפים באמנה זו הם מינהגיים, בהיותם משקפים נורמות קיימות. דעה כזו הובעה על-ידי השופט חיים כהן, בדעת מיעוט, בפרשת קוואסמה השני⁵⁹:

האיסור לגרש אזרח ממדינת אזרחותו אין בו משום חידוש: בין אם המדינות גוזרות על עצמן איסור זה במפורש בחוקיהן או בחוקותיהן – כפי שממלכת ירדן גזרתה על עצמה בסעיף 9 לחוקתה – ובין אם לאו, על כל פנים מוטלת עליהן חובה שבדין להכיר בזכות אזרחיה לשבת על אדמתה. ואף גם זאת חובה בין-לאומית היא, ולא רק חובה של המדינה כלפי אזרחיה בלבד... התנהגות המדינות, במילוי חובה שבדין, באסרן על עצמן לגרש אזרחיהן מאדמתן, אוניברסלית היא ותדירה ועולה כדי נוהג של משפט העמים...

ובהמשך נאמר:

נמצא, שמול פני חקיקתו של מפקד האזור, שהשאירה בתוקפה את סמכותו על-פי תקנה 112 לתקנות ההגנה לגרש כל אדם מן השטחים המוחזקים, עומד הכלל של משפט העמים המנהגי, שלפיו אסור לגרש אדם ממדינתו אל מחוץ לתחומה. דין הוא, שבפני כלל שבמשפט-עמים מנהגי אין חקיקתו של מפקד האזור יכול לעמוד.

2. פרשנות הסעיף

על-פי הפרשנות של בג"ץ, כפי שבאה לידי ביטוי בין היתר בפרשת עפו, בחוות דעתו של השופט שמגר⁶⁰, סעיף 49 אינו מתייחס לגירושים אינדיווידואליים על רקע ביטחוני:

לעניי מעצבי האמנה עמדו גירושים המוניים להשמדה, תזוזות אוכלוסיה המוניות מסיבות מדיניות או אתניות או לשם העברה לעבודות כפייה. זוהי מטרת החקיקה וזהו ההקשר הענייני...

פרשנות זו סותרת את לשונו הפשוטה של הסעיף, האוסר גירושים אינדיווידואלים כהמוניים, יהיו מניעיהם אשר יהיו, וכן אינה מתיישבת עם הרקע ההיסטורי לחקיקתו⁶¹.

בפסק-דין עפו הביע השופט גבריאל כך את דעתו, כי הסעיף אינו מסויג על-פי לשונו⁶²:

58. ר' למשל, בג"צ 698/80 קוואסמה ואח' נגד שר הבטחון ואח', פד"י (לה) 1 בע' 628-627.

59. בג"צ 27/88, 845, 785/88 פד"י מב(2) ע' 4, בע' 28.

60. שם, בעמוד 71.

61. לענין הרקע ההיסטורי לחקיקת סעיף 49 לאמנת גינווה הרביעית, ר' עיקרי הטיעון של האגודה לזכויות האזרח, נספח ג' לדו"ח זה בע' 61.

62. עם זאת, מגיע השופט כך לאותה התוצאה אליה הגיע השופט שמגר, בין היתר כי הצטרף לגישה לפיה אין הוראת סעיף 49 חלק מהמשפט הבין-לאומי המנהגי, אלא "לכל היותר תוספת לכללים הבין-לאומיים ההסכמיים" – שם, בעמוד 77.

לשונו של סעיף 49 לאמנת גינווה הרביעית הינה חד-משמעית וברורה. השילוב של המילים 'העברת כפיה...' של יחידים או המוניים וכן גירושם' עם ביטוי 'ויהי המניע מה שיהיה', אינו מותר, לדעתי, כל מקום לספק, כי הסעיף חל לא רק על גירוש המוני אלא גם על גירושם של יחידים, ושהאיסור מכוון להיות טוטאלי, גורף וללא סייג – 'ויהי המניע מה שיהיה'. ... נוסח הסעיף, גם בהדבק הדברים ועל רקע האמנה בשלמותה, אינו סובל, לדעתי, את הפירוש, לפיו מכוון הוא למנוע אך ורק מעשים כגון אלה שבוצעו על-ידי הנאצים מטעמים גזעיים, אתניים או לאומיים.

עם זאת, הפרשנות של השופט שמגר בעניין עפו היא המנחה את בג"ץ כיום: הדיון בבג"ץ בעניינם של עותרים המועמדים לגירוש אינו נסב עוד על חוקיות הגירוש על-פי אמנת גינווה, ואף לא על תחולתה של האמנה, אלא שבית-המשפט רואה את הגירושים כשימוש לגיטימי בסמכות המפקד הצבאי המוקנית לו על-פי תקנה 112, השרירה וקיימת כדין מקומי בשטחים. לאור עמדה זו, ובקבלתו את כשרות שיקול הדעת של הרשויות בהוצאת צו הגירוש, אישר בג"ץ את כל צווי הגירוש שהוצאו כנגד פלסטינים תושבי השטחים שעניינם הובא בפני בג"ץ.

הגירוש כענישה ללא משפט

ענישה מינהלית היא הטלת עונש על-ידי רשות שלטונית, שלא במסגרת הליך שיפוטי, תוך התעלמות מהזכות להליך הוגן. הליך פלילי תקין, כולל על עבירות ביטחוניות, מתנהל על-סמך כתב אישום מפורט, בפני בית משפט מוסמך. בהליך תקין בוחן בית המשפט את הראיות שהביאו בפניו שני הצדדים, תוך הקפדה על מתן הזדמנות נאותה לנאשם להתגונן, ואם ימצא מעבר לכל ספק סביר כי הנאשם אשם בדין, יורשע, ולאחר שמיעת טיעונו של כל צד לגבי העונש, ייגזר דינו בהתאם לקבוע בחוק.

ההכרזה העולמית בדבר זכויות האדם מפרטת כמה מן הזכויות הבסיסיות של האדם בהקשר להליך המשפטי, ובהן:

אדם שנאשם בעבירה פלילית חזקתו שהוא זכאי, עד שלא הוכחה אשמתו בחוק במשפט פומבי, שבו ניתנו לו כל הערובות הדרושות להגנתו. (סעיף 11(1))

כל אדם זכאי, מתוך שוויון גמור עם זולתו, למשפט הוגן ופומבי של בית דין בלתי תלוי וללא משוא פנים בשעה שבאים לקבוע זכויותיו וחובותיו ולברר כל אשמה פלילית שהובאה נגדו. (סעיף 10).

א. ראיות

בשורה ארוכה של פסקי-דין עמד בג"ץ על הצורך שכל גירוש יהיה מבוסס על ראיות ברורות, חד משמעיות ומשכנעות⁶³, מהם עולה בבירור כי השארותו של האדם הספציפי בשטחים תהווה סכנה ממשית לביטחון האזור או לשלום הציבור, בבחינת אמצעי אחרון ודראסטי ביותר לאחר שנמצא כי לא יועילו הפעלת אמצעים קשים פחות. למעשה, פעמים רבות אין תנאי זה מתקיים: כך למשל בגירוש ההמוני של דצמבר 1992, כפי שיובהר בחלק ב' לדו"ח.

על הראיות בהליך הגירוש אמר אלי"מ (מיל.) עו"ד יצחק אקסל, ששימש כיועץ המשפטי של איו"ש בין השנים 1986-1982, בראיון לעיתון "הארץ" בדצמבר 1990:⁶⁴

שאלה: מנסיונך אתה יכול להעיד שהיו מקרים שאנשים גורשו והראיות שנאספו נגדם לא הצדיקו זאת?

אקסל: אי אפשר לדעת זאת. דבר כזה הוא בגדר ספקולציה אבל העובדה היא שיש אנשים שעמדו לדין כאשר התביעה היתה משוכנעת שיש בחומר הראיות שאספה כדי להרשיעם בדין ובסופו של דבר בית המשפט זיכה אותם, וזאת הודות לכך שהראיות לכאורה שהציגה התביעה היו גלויות ולסינוגוריה התאפשר

63. רי למשל בג"צ 358/85 נואל נ. מפקד כוחות צה"ל באיו"ש, פד"י לט(3) 645, ע' 655.

64. ראיון של ירח טל, "הארץ", 5.12.90.

לנהל חקירה נגדית. לא מן הנמנע שאילו הליך הגירושים היה מתבצע בהליך משפטי רגיל תוך הצגת הראיות לסניגוריה יתכן ובית המשפט היה מונע חלק מהם. אבל, יש מגבלות ביטחוניות שיש להבין ולקבל אותם, אבל מסיבה זו, שאין זה הליך משפטי רגיל, יש להקפיד הקפדת יתר כשמדובר בהוצאת צווים מנהליים לגירושים. בוודאי שאין לעשות זאת באורח סיטוני וגם אין מקום לקצר הליכים, בהליכים שהם במילא מקוצרים.

ב. זכות הטיועון

כבכל החלטה מינהלית, קל וחומר כשמדובר בפגיעה קשה ביותר באדם, חובה על הרשות לאפשר לנפגע מהחלטה לטעון את טענותיו בפני גוף שיפוט או מעין שיפוט. בפסקי דין רבים הודגש כי זכות הטיועון היא מאושיות המשפט, והיא אחד מעיקרי הצדק הטבעי. אין צורך שהחוק הרלוונטי יחייב זכות טיועון, כדי שתחול חובה על הרשויות לממשה. ההכרה בחובה זו באה לידי ביטוי, למשל, בעניין מתן זכות טיועון לפני הריסת בתים על-פי צו צבאי שהוצא מכוח תקנות ההגנה⁶⁵. בג"ץ הכיר בזכות הטיועון בהליך כזה, בשל היותה חלק מעיקרי הצדק הטבעי, אף שזכות זו אינה מעוגנת בתקנות ההגנה, מכוחן מוצא צו ההריסה. לעומת זאת, מקנה תקנה 8)112 לתקנות ההגנה זכות טיועון למועמד לגירוש.

במשך השנים התגבשו הליכי הגירוש באופן שעם הוצאת צו הגירוש ניתנת למיועד לגירוש זכות לפנות בהשגה על הגירוש, בפני ועדה מייעצת המורכבת מאנשי צבא, והפועלת מתוקף תקנה 8)112 לתקנות ההגנה. לקביעות הוועדה אין מעמד מחייב, והן בגדר המלצות בלבד. לאחר הפניה לוועדה, פתוחה בפני המיועד לגירוש האפשרות לעתור לבג"ץ כנגד החלטת הוועדה.

אולם, גם כשממצה המועמד לגירוש את ההליכים העומדים לרשותו, הרי שבפועל, אין בכך בהכרח קיום מלא והוגן של זכות הטיועון. הליך הוגן מחייב שתינתן לאדם המבקש להתגונן בפני החלטה מינהלית הפוגעת בו, זכות לעיין בחומר עליו התבססה החלטה. אולם, בהליך הערר בפני הוועדה המייעצת, בדרך כלל לא ניתן למיועד לגירוש או לפרקליטו לעיין בתיק ובחומר הראיות שבהסתמך עליו הוצא הצו, בשל החסיון מטעמי ביטחון שמוטל על הראיות. בשל העדר העיון, לא מתאפשרת תקיפה אפקטיבית של צו הגירוש. על עניין זה אמר אלי"מ (מיל.) עו"ד אקסל⁶⁶:

מהמועמד לגירוש נמנע למעשה לגונן על עצמו בצורה ראויה מכיוון שרוב המידע שעל-פיו מחליטים לגרשו הוא חסוי ומוצג רק לשופט עצמו. בדרך זו נמנע מהסניגוריה לחקור התביעה והראיות שהיא מציגה. זה דומה למאבק איגרוף שצד אחד בו מתאגרף כשידיו כפותות לאחור.

65. ר' בג"ץ 358/88 האגודה לזכויות האזרח בישראל נ. אלוף פיקוד המרכז, פד"י (מג)3)529.

66. "הארץ", 5.12.90.

בעיה נוספת, שנפתרה לאחרונה, היא של פומביות הדיון. בעבר דנה הוועדה בדלתיים סגורות. בניגוד לעקרון פומביות הדיון המקובל בשיטת המשפט. ב-12.1.92, החליט בג"ץ לראשונה, עקב עתירה של האגודה לזכויות האזרח⁶⁷, כי הוועדה תדון בדלתיים פתוחות, בשל זכות הציבור לדעת וזכות העותרים להליך הוגן.

הערכאה השניה הפתוחה בפני המועמד לגירוש היא בג"ץ. אולם, לאור עמדת בג"ץ באשר לחוקיות גירושים בכלל, הדיונים בעניין זה מתמקדים לרוב בעילות המינהליות, המצדיקות לטענת העותר הספציפי את התערבותו של בג"ץ בהחלטה. פירוש הדבר: בג"ץ אינו בוחר את התבונה שבהפעלת שיקול הדעת אלא בודק האם ההחלטה אינה נועה בחוסר סבירות ובוססה על תשתית עובדתית מספקת. עד היום דחה בג"ץ את כל העתירות שהובאו בפניו בעניין זה.

בפרשת **קוואסמה**, בג"צ פירש את תקנה 8)112) כמחייבת מתן זכות טיעון **לפני** ביצוע הגירוש. במאי 1980, הוציא מפקד כוחות צה"ל באיו"ש דאז, תא"ל בנימין בן-אליעזר, צווי גירוש כנגד ראשי הערים פאהד קוואסמה ומוחמד מילחם וכן נגד האימאם א-תמימי. השלושה נלקחו מבתיהם, ובלא שייאמר להם לאן הם נלקחים, הוטסו לגבול לבנון וגורשו אל מעבר לגבול. משפחות המגורשים עתרו אז לבג"ץ נגד תוקפם של צווי הגירוש. בא כוח המדינה הודה בפני בג"ץ, כי הרשויות ידעו כי הם מחוייבים על-פי דין לממש את זכות הטיעון למיועדים לגירוש, אולם בשל המצב הביטחוני המיוחד, החליטו לבצע את הגירוש מייד וללא מתן זכות טיעון. המדינה הודיעה בבית המשפט על נכונותה לדון בערר לאחר הגירוש, שלא בנוכחות המגורשים. בג"ץ דחה את עמדת המדינה. הנשיא לנדוי קבע, כי כללי הצדק הטבעי ונוסח תקנה 8)112) מחייבים מתן אפשרות לפנות לוועדה המייעצת מיד לאחר מתן צו הגירוש ולפני ביצועו. בחוות דעתו הסביר, כי בהיות המגורש כבר מעבר לגבול, מתקפחת זכותו האפקטיבית להביא את טענותיו בפני הוועדה⁶⁸.

אפילו היה זה רצוי ביותר בעיני המשיבים, מטעמי ביטחון דוחקים, שהגירוש יבוצע ללא השהיה כלשהי, לא היה בזה שום הצדק להתעלמותם... מן ההכרח לקיים את הדין.

על כן, הורה בג"ץ להחזיר את המגורשים קוואסמה ומילחם, על מנת שיוכלו למצות את זכויותיהם⁶⁹.

בגירוש ההמוני של דצמבר 1992 הוחל בביצוע הגירוש מיד לאחר קבלת ההחלטה בעניין, ולא ניתן למגורשים לממש את זכויותיהם לפנות לוועדה המייעצת ולבג"ץ. במקרה זה אישר בג"ץ את הגירוש ללא מימוש זכות הטיעון המוקדם, כפי שיתואר בהרחבה בחלק ב' לדו"ח זה⁷⁰.

67. בג"צ 120/92 סאמי עטיה סמהנדא ו-2 אחי נ. הוועדה המייעצת למפקד כוחות צה"ל באזח"ע ואחי. פד"י מ"ו(1) ע' 466.

68. בע' 19 לפסק-הדין.

69. באשר למגורש השלישי, הוחלט שלא יוחזר בשל מעשי ההסתה החמורים שיוחסו לו.

70. עיקר פסק-הדין מצוי בנספח ו', ע' 84 לדו"ח זה.

הגירוש ההמוני בדצמבר 1992

DATE PAID TO THE CREDIT OF

השתלשלות העניינים

תחילת דצמבר 92

על-פי כתב התשובה של המדינה לעתירות שהוגשו כנגד חוקיות הגירוש, הביאה להחלטת הגירוש "מסכת אירועים", ששיאה בשבועיים הראשונים של חודש זה⁷¹.

בתקופה זו נהרגו שישה אנשי כוחות הביטחון בידי פלסטינים. בתקרית שארעה בצומת סניעיה שברצועת עזה, נורו למוות שלושת חיילי המילואים אודי זמיר, חגי עמית ושולם צברי. בחברון, נהרג חייל המילואים יובל טוטנגי. בשני המקרים נטל ארגון החמאס אחריות. איש הימ"מ ששון מורדוך נהרג בהיתקלות עם איש הגייהאד האיסלאמי באיזור ג'יין.

13.12.92 בלוד נחטף שוטר משמר-הגבול, נסים טולדנו, בידי פעילי ארגון החמאס. החוטפים הציבו בפני ממשלת ישראל אולטימטום לפיו אם לא ישוחרר עד השעה 21:00 באותו ערב השייח' אחמד יאסין, מנהיג החמאס ברצועת עזה, המרצה עונש מאסר עולם בכלא כפר יונה, יוצא טולדנו להורג. באותו לילה נדקר ונחנק טולדנו למוות בידי חוטפיו.

מיד לאחר שנודע על החטיפה, החל מבצע מעצרים המוני בשטחים, בו נעצרו, לדברי מקורות רשמיים, כ-1,300 פלסטינים שנחשדו בפעילות בארגון החמאס או הגייהאד האיסלאמי⁷². אלה הוגדרו כאנשי הדרג הפוליטי, המנגנון הארגוני וגזברים. לא נתפסו אנשי "הגרעין הקשה", היימבוקשים⁷³, שביצעו את הפעולות.

15.12.92 ראש הממשלה, יצחק רבין, הודיע כי בכוונת ישראל לנקוט בצעדים חמורים ביותר כנגד החמאס. "אל יופתע העולם", הצהיר רבין, "אם הפעם ניאלץ לנקוט באמצעים חריפים מאוד על-מנת להבטיח את ביטחון ישראל"⁷⁴.

16.12.92 בשעות הבוקר, קיבלה ממשלת ישראל החלטה להורות על גירושם, לתקופה שלא תעלה על שנתיים, של "מסיתים, אותם מתושבי האזור המסכנים בפעולתם חיי אדם, או מסיתים לפעולות כאלה". הגירוש יתבצע "ללא הודעה מוקדמת"⁷⁵.

ביצוע הגירוש החל עוד באותו ערב, במקביל להוצאת שני צווי גירוש בגדה המערבית ושלושה ברצועת עזה. למעלה מארבע-מאות פלסטינים הועלו על אוטובוסים והוסעו צפונה, בדרך לדרום לבנון, כשידיהם כבולות ועיניהם מכוסות. מרבית המגורשים היו כלואים במיתקני כליאה, והשאר נלקחו ישירות מבתיהם.

71. כתב התשובה שהוגש ב-17.1.93 בחתימת ידו של היועץ המשפטי לממשלה, יוסף חריש. ראו סעיפים 6-11, 16-21 לכתב התשובה. עיקר טענות המשיבים מצויות בנספח ה', ע' 74 לדו"ח זה.

72. ר' למשל "דבר", 17.12.92.

73. מצוטט ב"דבר", 16.12.92.

74. את הנוסח המלא של החלטת הממשלה ראו בנספח א', ע' 59 לדו"ח זה.

שלטונות צה"ל הטילו צנזורה על פירסום כל מידע בנוגע להחלטת גירוש ולביצועה. חרף זאת, הידיעה על הגירוש הצפוי הגיעה לידי אישים וארגונים ישראלים, פלסטינים וזרים.

בשעות הלילה, הוגשה עתירה בעניינם של חלק מהמגורשים על-ידי עורכי הדין לאה צמל ואנדרה רוזנטל. השופט אהרון ברק הוציא צו ביניים האוסר את ביצוע גירושם של המיועדים לגירוש שאת שמותיהם הצליחו עורכי-הדין לאתר, עד שתתייצב המדינה בבית-המשפט ותסביר מדוע לא תימנע מלנקוט נגדם בצעד הזה.

בעקבות הוצאת צו הביניים, נעצרה שיירת האוטובוסים. מאוחר יותר, הוגשה עתירה נוספת, על-ידי האגודה לזכויות האזרח בישראל, הטוענת נגד חוקיות הגירוש. השופט ברק הוציא צו ביניים נוסף, המעכב את הגירוש.

17.12.92 הדין בעתירות החל בשעה 05.00 בבוקר, בבית המשפט העליון, בפני שלושה שופטים, והמשכו נקבע לאחר מכן בפני הרכב של שבעה שופטים. במהלך הדיון בג"ץ, הורדו, לפי מקורות רשמיים, 35 מהמיועדים לגירוש מהאוטובוסים, והוחזרו לכלא או לבתיהם. במקומם, נאמר אז, הועלו אחרים על האוטובוסים.

לאחר דיון בן 14 שעות, במהלכו העיד, בין היתר, הרמטכ"ל אהוד ברק, בפני 7 שופטי ההרכב, החליט בג"ץ לבטל את צו הביניים, והגירוש התבצע. המגורשים הוסעו במשאיות למעבר זומרייה שבקצה הצפוני של "רצועת הביטחון", באיזור מארג' א-הור, מצפון-מזרח למטולה.

17.12.92 צבא לבנון מנע מהמגורשים להמשיך צפונה, והם נשארו בשטח שבין איזור השליטה הלבנוני וזה הישראלי. מכאן ואילך תטען ממשלת ישראל כי המגורשים נמצאים בשטח הנתון לשליטה לבנונית ועל כן הם באחריות ממשלת לבנון, בעוד זו האחרונה תטען כי לבנון לא התירה את כניסת המגורשים לשטח שבשליטתה, והאחריות עליהם נופלת על ממשלת ישראל. השלטונות הלבנוניים הקימו תלוליות עפר, בעוד שהשלטונות הישראליים חסמו את מעבר זומרייה ומיקשו את הגישה אליו.

18.12.92 הוגשו שלוש עתירות לבג"ץ, בתביעה שיורה לממשלה להחזיר את המגורשים בשל הסכנה הנשקפת לחייהם. העתירות נדחו בידי הרכב של שבעה שופטי בג"ץ, שקיבלו את עמדת המדינה וקבעו כי "המגורשים שוהים עתה בשטח שבשליטת לבנון", וכי האחריות לביטחונם נתונה בידי ממשלת לבנון.

18.12.92 מועצת הביטחון של האו"ם קיבלה פה אחד החלטה (מספר 799) המגנה את הגירוש. המועצה קבעה כי הגירוש מנוגד להתחייבויות שאמנת גינווה הרביעית מטילה על ישראל, כמדינה הכובשת, וקראה לה להשיב את המגורשים מיד. המועצה גם הנחתה את מזכ"ל האו"ם לשקול שיגורו של שליח מיוחד שיעקוב אחרי ביצוע ההחלטה.

בעקבות ההחלטה קיימו שני שליחים של מזכיר האו"ם, גיימס גיונה וצינמאיה גראקאן, מספר רב של פגישות עם ההנהגה המדינית בישראל בסוף דצמבר ובמשך חודש ינואר, ללא תוצאות.

21.12.92 המגורשים צעדו לעבר מעבר זומרייה, אך שבו על עקבותיהם לאחר שכוח של צבא דרום לבנון ירה לעברם כמה פגזים.

לאחר שבמשך ימים ספורים הותר לנציגי הצלב האדום הלבנוני ואוורוו"א להביא למקום מזון, אוהלים, מזרונים, תנורים וציוד רפואי ואחר, והוקם מחנה אוהלים, החליטו השלטונות הלבנוניים שלא להתיר עוד לנציגי הצלב האדום ואוורוו"א להעביר אספקת מזון וציוד למגורשים משטח לבנון. השלטונות אף החזירו למאהל כמה מגורשים שהיו מאושפזים בבתי חולים לבנוניים. גם ישראל מנעה הגשת עזרה כלשהי דרך האיזור שבשליטתה. עם זאת המשיכו המגורשים לקבל אספקה באורח סדיר, באמצעות תושבי הכפרים הסמוכים.

25.12.92 ממשלת ישראל החליטה, ברוב של 8 שרים נגד 6, שלא לאפשר סיוע הומניטרי למגורשים דרך השטח הנתון לשליטתה.

28.12.92 דובר צה"ל הודיע כי 10 מהמגורשים גורשו בטעות וכי לאלה יותר לחזור.

9.1.93 בעקבות הסכמה שהוגדרה "חד פעמית" מצד ממשלת ישראל, הוטסו במסוק של יוניפי"ל שני נציגי הצלב האדום, בהם רופאה, מנאקורה שב"רצועת הביטחון", למאהל המגורשים. בשוכם הביאו חזרה את באסס א-סירי, נער בן 16 מחברון ששלטונות ישראל הודו כי גורש בטעות, ואת זוהיר א-לובאדה, תושב שכס שלקה בכליותיו. א-לובאדה אושפז בבית-החולים במארג' עיון שב"רצועת הביטחון".

13.1.93 היועץ המשפטי לממשלה, יוסף חריש, הודיע לבג"ץ כי שישה פלסטינים נוספים גורשו בטעות ויורשו לחזור.

17-25.1.93 בג"ץ דן בעתירות כנגד הגירוש ב-17 וב-20 בינואר. ב-25 לינואר הגיש היועץ המשפטי חריש, על-פי הוראת בג"ץ, מסמך ובו מפורטות הדרכים בהן יוכלו המגורשים לבוא במגע עם עורכי-דינם ובני משפחותיהם לשם הגשת עררים על גירושם, כולל פגישות פנים-אל-פנים באיזור מעבר זומרייה.

25.1.93 עוד 13 מגורשים שגורשו בטעות הוחזרו לארץ במסוקים. שניים נוספים סרבו לחזור. בנוסף, הועברו ארבעה מגורשים חולים לבית-החולים במארג' עיון שב"רצועת הביטחון".

26.1.92 מזכיר האו"ם, בוטרוס בוטרוס ר'אלי, הגיש דו"ח למועצת הביטחון. בו המליץ, בין היתר, "לנקוט בכל האמצעים הנחוצים כדי להבטיח שהחלטתה, שהתקבלה פה-אחד – תכובד".

28.1.93 שבעת שופטי בג"ץ קבעו פה-אחד כי הוראות השעה שבתוקפן החליטו מפקדי האיזורים על הגירוש אינן חוקיות, אך מכיוון שהגירוש הסתמך גם על תקנה 112 לתקנות ההגנה (שעת חירום) מ-1945, מעשה הגירוש עצמו תקף. זכות שימוע ראוי שתיתן בטרם הגירוש, אך ניתן לדחות את השימוע במקרים חריגים. ".... אם לא היה שימוע מוקדם יש לקיים שימוע מאוחר", קבע בג"ץ. באותו שימוע על המדינה לאפשר לכל מגורש המגיש ערר להופיע אישית בפני הוועדה. בג"ץ קבע גם כי "אין המדובר בצו קיבוצי אלא באוסף של צווים אישיים" (ההדגשות במקור)⁷⁵.

75. עיקרי פסק-הדין ראו בנספח ו', ע' 84 לדו"ח זה.

1.2.93 הושג הסכם בין ארצות-הברית לישראל, לפיו יוחזרו מיד כ-100 מגורשים, ותקופת גירושם של השאר תקוצר בחצי. בעקבות זאת פירסמה ישראל רשימה של 101 מגורשים הרשאים לחזור. המגורשים דחו את ההסדר, והודיעו כי כל עוד לא יותר לכולם לחזור, לא יחזור איש מהם.

10.5.93 ישראל הודיעה לממשל בושינגטון על נכונותה להחזרת 25 מגורשים נוספים, לאחר שוועדות העדר של צה"ל, שבדקו את ענייני המגורשים, סיימו את עבודתן. נגד 6 מהמגורשים הללו תלויים ועומדים כתבי אישום. מאז ועד מועד כתיבת הדו"ח, לא חלו התפתחויות ממשיות: המגורשים נמצאים עדיין במארג' א-זהור ולא חל כל שינוי בעמדות של הממשלה ושל המגורשים.

הגירוש ההמוני כענישה קולקטיבית

עקרון החוקיות, המהבסיסיים שבעקרונות המשפט, מחייב שאדם יישא באחריות אך ורק למעשיו הוא. ענישה קולקטיבית, קרי הענשתם של יחידים או קבוצה בשל מעשים שאינם מיוחסים ספיציפית לאיש מהם, אסורה בחוק הישראלי ובמשפט הבין-לאומי.

סעיף 33 באמנת גינווה הרביעית מ-1949 קובע:

שום מוגן לא ייענש על עבירה שלא עבר אותה בעצמו. ענשים קיבוציים וכן כל אמצעי הפחדה או אימתנות אסורים... מעשי תגמול כלפי מוגנים ורכושם אסורים.

הגירוש ההמוני בדצמבר 1992

לטענת המדינה ננקט עונש הגירוש אישית כלפי כל אחד ואחד מהמגורשים. בכתב התשובה שלו לבג"ץ קובע היועץ המשפטי לממשלה (בסעיף 51):

בתוך כך, מפקד כוחות צה"ל באיו"ש ומפקד כוחות צה"ל באזח"ע בחנו אישית את עניינו של כל מועמד, תוך שהם הפעילו שיקול דעתם לאישור הגירוש או לשלילתו בכל מקרה ומקרה, וזאת בהתחשב בייעוץ משפטי צמוד ושוטף שקיבלו מהיועצים המשפטיים של האזורים ובייעוץ גורמי ביטחון⁷⁶.

בהחלטתו מה-28.1.93 קיבל בג"ץ טענה זו, וקבע (סעיף 8):

הצווים שניתנו במקרה דנן התבססו על מידע פרטני לגבי כל מגורש... הווי אומר, אין המדובר בצו קיבוצי אלא באוסף של צווים אישיים. שכל אחד מהם עומד על רגליו הוא... [ההדגשות במקור]

בהמשך פסק הדין (סעיף 12) מתייחס בג"ץ ל"צווי הגירוש האינדיווידואליים".

בחינה מדוקדקת של העובדות תגלה כי קביעה זו רחוקה מהמציאות. הגירוש היווה ענישה קולקטיבית, וזאת בשלושה מישורים עיקריים, שיפורטו בהמשך:

1. **תהליך קבלת ההחלטות:** האלופים שהוציאו את הצווים פעלו תחת אילוץ כמותי ולחץ של זמן, שלא איפשרו הפעלת שיקול דעת באופן רציני. הם גירשו אנשים על-פי קריטריונים מעורפלים וסוחפים. בעזה כללו הצווים שתי רשימות מגורשים במספר "עגול", ונחתמו לאחר שהגירוש החל בפועל.

2. **אופי הצווים:** צווי הגירוש היו – בצורתם ובתוכנם – קיבוציים במובהק, לא צווים אישיים ולא אינדיווידואליים.

---

76. ר' גם סעיף 53 לכתב התשובה. ע' 78 לדו"ח זה.

3. **ביטולים, טעויות, סתירות וביבלובלים:** חלק ניכר מהפלסטינים שגירושם הוצג כהכרח ביטחוני לא גורשו, גירושם של אחרים הוכר כ"טעות" ופלסטינים נוספים גורשו – או לא גורשו – בטעות או בסתירה לעמדה קודמת של שלטונות הביטחון.

1. תהליך קבלת ההחלטות

א. הוראה אלופי הפיקודים להורות על גירוש "מספר רב" של פלסטינים

היועץ המשפטי לממשלה מוסר בתשובתו לבג"ץ כי ראש הממשלה מסר לרמטכ"ל ולראש השב"כ שבדעתו להמליץ לממשלה "לאפשר גרוש לזמן קצוב של מספר רב של פעילי חמאס וגייהאד איסלאמי" (סעיף 22). בהסבירו, בהמשך, את ההחלטה שקיבלה הממשלה אומר היועץ המשפטי כי הגירוש חייב היה להיות "בהיקף רחב" (סעיף 29).

על-פי דיווחי התקשורת, סוכם בשיחה מקדימה בין ראש הממשלה, יצחק רבין ושר השיכון, בנימין בן-אליעזר, להעלות את הצעת הגירוש בישיבת הממשלה. בן אליעזר דיבר בישיבה על גירוש "200-300" פלסטינים⁷⁷.

מכל הנאמר לעיל עולה בבירור כי אלופי הפיקוד פעלו תחת אילוץ כמותי, ונצטוו לגרש מספר רב של חשודים בהשתייכות לחמאס ולגייהאד האיסלאמי, דבר שהגביל למעשה את אפשרות שיקול הדעת שלהם לגבי כל מועמד לגירוש⁷⁸.

ב. קריטריונים מעורפלים וסוחפים

בתשובת המדינה לבג"ץ מפרט היועץ המשפטי לממשלה את הקריטריונים שעל-פיהם החליטו השלטונות לגרש (סעיף 49):

המדובר באנשים אשר חלקם נטלו חלק בארגון ובתמיכה של פעילות אלימה או בהכוונה, הסתה או הטפה לפעילות כאמור. חלקם האחר סייעו לפעילות הארגונים הנ"ל [הכוונה לחמאס ולגייהאד האסלאמי] בתחום התשתית הכלכלית או הארגונית, גיוס אנשים, השגת כספים וחלוקתם וכן בניסוח כרוזים וארגון הפצתם.

הקריטריונים עצמם רחבים ביותר, והיועץ המשפטי לממשלה הודה למעשה, בדיון בבג"ץ, כי ניתן להכליל בהם אלפים רבים של פלסטינים. חילופי הדברים הבאים, במהלך הדיון בבג"ץ בסוגיית חוקיות הגירוש, יעידו על כך:

---

77. "הארץ", 24.12.92. משנשאל בן-אליעזר, לפי אותו דיווח, כיצד, אם כן, גורשו 415, הגיב באומרו: "מה ההבדל?"

78. מספר המגורשים ב-16.12.92 הוא ללא תקדים. להשוואה – המספר הגדול ביותר של פלסטינים שגורשו ביום אחד מאז 1967 ועד אותו יום היה 17 (בשלושה מקרים במהלך 1971).

השופט ברק: ...ליד כל שם, מהי אותה פעילות חבלנית שהצדיקה את הגירוש, ושניתן לגלות אותה, משום שזה נוגע לשאלה מהי התשתית. האם אפשר לגרש כל אחד שהוא חבר בארגון פלוס, זאת אומרת שאפשר לגרש את כל ה-10,000? הרי גם אתם מסכימים, שצריך להיות איזשהו אשם אינדיווידואלי? שאלתי היא, באיזו דרגה של חומרה מחליטים לגרש? כל חבר בארגון עויין?

חריש: ייתכן שכן. ייתכן שאם רוצים לעקור את הארגון משורשו צריך לגרש את כולם.

ברק: יש הערכת מצב כמה חברים בארגוני טרור ברצועת עזה?

חריש: אני חושב שכולם⁸⁰.

גביץ קבע, חרף הסברים אלה מטעם המדינה, שמדובר ב"צווים אינדיווידואליים" על ייסוד "נימוקים פרטניים".

ג. הזמן שעמד לרשות האלופים לבחון כל מקרה ומקרה לא היה מספיק לבדיקה פרטנית רצינית

בפרטס את עיקרי טיעון העותרים, חישבו עורכי-הדין פלדמן, רוזנטל וצמל ומצאו, בהסתמך על הזמן שחלף בין החלטת הממשלה להוצאת צווי הגירוש, כי "אלוף פיקוד המרכז דני יתום גירש אדם בכל דקה ואילו אלוף פיקוד הדרום האיטי ממנו גירש אדם בכל דקה ו-10 שניות" (סעיף 96 לטיעוניהם).

גם אם נניח כי הוחל בהכנת רשימות המגורשים עוד בבוקרו של יום ה-16.12.92, בהסתמך על הודעת ראש הממשלה לגורמי הביטחון על כוונתו להמליץ על גירוש המוני, הזמן שעמד לרשות האלופים לבחינת כל מקרה ומקרה היה מוגבל ביותר. בתוך מספר שעות הוכנה רשימה ובה 486 שמות.

ד. הגירושים בעזה – מגורשים במספרים "עגולים"

בעזה חתם אלוף הפיקוד תחילה על שני צווים, על-פיהם יגורשו מאה אנשים לשנתיים ומאה לשמונה-עשר חודשים⁸¹.

ההסתברות הסטטיסטית ששיקול פרטני לגבי כל אחד ואחד מהמגורשים יוליד, פעמיים, רשימה של בדיוק מאה אנשים ש"שיקולי ביטחון החלטיים" מחייבים את גירושם נמוכה ביותר. המספרים ה"עגולים" מעידים אף הם על כך שמפקד האיזור מילא מיכסה שנקבעה מראש, בה השיקול האישי היה משני, לכל היותר.

79. הכוונה כנראה לכל העצירים הפלסטינים, אף כי מספרם של אלה נמוך מהמספר שנקב.

80. מצוטט ב"הארץ", 18.1.93.

81. בנוסף חתם אלוף הפיקוד על צו נוסף לגירוש שני אנשים לשנתיים.

ה. צווי הגירוש בעזה – חתימה לאחר תחילת מעשה

שלושת צווי הגירוש שהוצאו ברצועת עזה נחתמו ב-17.12.92, כלומר לאחר חצות הלילה שבין ה-16 וה-17 בדצמבר.

על-פי המידע שבידי **בצלם** יצאו חלק מהאוטובוסים שנשאו את המגורשים מרצועת עזה בין 22:00 ל-23:00 באותו לילה. פעולת הגירוש החלה איפוא לפני שנחתמו צווי הגירוש, כך שהחתימה היתה במידה רבה אישור כמעט-בדיעבד להחלטות של גורמים שאין זה בסמכותם לגרש, ואשר קיבלו אישור להתחיל בפעולה לפני שהוצאה פקודה רשמית לגרש.

צווי הגירוש בגדה המערבית נחתמו ב-16.12.92, בשעות הערב. אין בידי **בצלם** מידע לגבי המועד המדויק של תחילת הגירוש, אך ברור כי היתה סמיכות זמנים קרובה ביותר בין הוצאת הצווים לתחילת ביצועם.

2. אופי הצווים: הוצאו צווים קיבוציים, לא צווים אישיים או אינדיווידואליים

הגירוש ההמוני נעשה בתוקף חמישה צווים שהוציאו מפקדי כוחות צה"ל – שניים בגדה המערבית ושלושה ברצועת עזה. לא הוצאו צווים אישיים. בדיון בבג"ץ ב-17.12.92 מסר הרמטכ"ל, לשאלתו של השופט שלמה לוי, כי "הצו רשום קולקטיווית".

שמות המגורשים מופיעים ברשימה המצורפת כנספח לכל צו. ברשימה מפורטים שמות המגורשים, מקומות ואיזורי מגוריהם (בצווים שהוצאו בגדה, מצורפים גם מספרי תעודות זהות). בצווים אין כל התייחסות ל"מידע הפרטני" שבעטיו הוחלט לגרש כל אחד מהמגורשים.

בגירוש שבוצעו בעבר הוצא צו גירוש אישי ונפרד עבור כל מגורש ומגורש. הצו כלל גם הנמקות בדבר פעילות בלתי חוקית שיוחסה אישית למועמד לגירוש. חמשת הצווים לגירוש ההמוני כללו נימוק אחיד: "בשל חברותם ופעילותם באיזור במסגרת ארגון החמא"ס או ארגון הגייהאד האסלאמי באופן הפוגע פגיעה חמורה ביותר בביטחון האזור ובסדר הציבורי"⁸².

---

82. בצווים שהוצאו ברצועת עזה הושמטו המלים "במסגרת ארגון החמא"ס או ארגון הגייהאד האסלאמי", כנראה בטעות.

צו גירוש

בתוקף סמכותי לפי תקנה 112(1) לתקנות ההגנה (שעת חירום), 1945 ומאחר ואני סבור כי הדבר דרוש מטעמים של כטחון האזור ושמירת הסדר הציבורי בו, הנני מצווה בזאת על גרושו מן האזור של:

סאמי עטאיא זאיד אבו-סמהדנא

ת.ו. 97504717, יליד 1962, תושב רפיח

פעיל מרכזי בארגון הפת"ח באזח"ע נדון ל-3 שנות מאסר לאחר שהודה בחקירתו כי גוייס לארגון הפת"ח. לאחר שחרורו מהכלא בשנת '84 חזר לפעילות ותייה מהבולטים שבפעילי ה"שביבה" באזח"ע בשל פעילותו כנגד כטחון האזור (עצר רחל משנת '85 במספר רב של פעמים כמעצר מנהלי המשיך בפעילותו הן ממקום כלאו והן מחוצה לו. ממשיך בפעילותו גם היום ממקום כלאו. מהווה אחד המנהיגים המרכזיים של הפת"ח באזור.

התשנ"ב צ' ב"ר

3 ביולי/ר 1992

מתן וילנאי, אלוף
מפקד כוחות צה"ל
באזור חבל עזא

צו אישי מה-3.1.92: כולל נימוקים בנוגע לחשדות שבעטיין הוחלט לגרש.

צו גירוש זמני

בהתאם לסמכויותי על פי תקנה 112 (1) לתקנות ההגנה (שעת חרום),
1945 ועל פי הצו בדבר גירוש זמני (הוראת שעה) (אזור איו"ש)
התשנ"ג - 1992, ולאחר ששיכנעתי כי טעמי בטחון החלטיים מחייבים
זאת, הנני מצווה בזאת על גירושם מן האזור של האנשים המפורטים
בנספח לצו זה בשל חברותם ופעילותם באזור במסגרת ארגון החמא'ס או
ארגון הג'יהאד האיסלאמי הפלשתיני באופן הפוגע פגיעה חמורה ביותר
בבטחון האזור ובסדר הציבורי.

צו גירוש זמני זה יעמוד בתוקף ל-24 חודשים מיום חתימתו.

דני יתבי אלוף
מפקד כוחות צה"ל
באזור יהודה ושומרון

92' 16
תאריך

צו גירוש המוני מדצמבר 1992: הנימוק אחיד, שמותיהם של יותר ממאה מגורשים
מופיעים ברשימה הנספחת לצו.

3. ביטולים, טעויות, סתירות ובלבולים

א. ביטול צווי גירוש "בשל קשיים ארגוניים"

בכתב התשובה של המדינה לבג"ץ כותב היועץ חריש:

"באיו"ש ובאזח"ע נותרו כיום 78 אנשים אשר לגביהם תלויים עדיין ועומדים צוי גירוש זמניים ואשר לא בוצעו" (סעיף 60)... "אנשים אלה לא גורשו, בסופו של דבר, בהתאם להנחיית הדרג הפיקודי הבכיר בצה"ל, בעקבות הוצאתם, בלילה שבין ה-16 וה-17 בדצמבר 1992, של צוי הביניים ע"י ביהמ"ש העליון (אשר בוטלו רק לקראת סוף אותו יום) ובשל קשיים ארגוניים הקשורים בביצוע גירושם, עם ביטולם של צוי הביניים האמורים" (סעיף 61)⁸³.

מפקדי צה"ל בגדה המערבית וברצועת עזה הוציאו צווי תיקון לצווי הגירוש, ב-13 וב-19 לינואר 1993, בהתאמה. על-פי הצווים בוטל צו הגירוש לגבי 88 פלסטינים

בגדה בוטל הצו לגבי 42 איש. שניים מהם, באסם סיורי מחברון וסובחי ענבתאווי משכם, כלל לא נכללו בצווי הגירוש (סיורי גורש ללא צו וענבתאווי לא גורש), 7 גורשו וגירושם הוכר כטעות (כולל סיורי), ו-35 לא גורשו (כולל ענבתאווי).

בעזה בוטל הצו לגבי 46 איש, מתוכם גורשו בפועל 3 וגירושם הוכר כטעות, ו-43 לא גורשו מלכתחילה.

בתוך ימים ספורים שינו המפקדים את דעתם באופן קיצוני. די היה ב"קשיים ארגוניים" כדי לבטל את גירושם של כ-80 אנשים, שהיה מחוייב מ"טעמי ביטחון החלטיים" ומן קצר קודם לכן. גירושם של כל אחד ואחד מהפלסטינים שנגדם הוצאו צווים לא היה שיקול מכריע. גורש מי שאתרע מזלו ומי שהמזל האיר לו פנים לא גורש. עיקרון האחריות האישית בענישה הופר בצורה בוטה.

ב. גירושם "בטעות" של עצירים שהיו בהליכי משפט ושפטים

בכתב התשובה לבג"ץ, הודה היועץ המשפטי לממשלה יוסף חריש בכך ש-16 מהמגורשים גורשו בטעות. מהכתב עולה כי לגבי שבעה מהם לא היו "צווי גירוש בני-תוקף" (סעיף 56), "שמם של שלושה נכלל בשגגה בצו הגירוש הזמני" (סעיף 56), ושישה נוספים "גורשו על פי צווי גירוש בני-תוקף, ואולם בדיעבד הסתבר כי המדובר

---

83. בנוסף לצווי הביניים הכלליים הוצאו צווים אישיים, בידי השופט אהרון ברק, לבקשת המוקד להגנת הפרט ועורכי-הדין לאה צמל ואנדרה רוזנטל. על-פי בדיקת **בצלם**, הוצאו צווי ביניים רק לגבי 19 מהפלסטינים ששמותיהם נכללו בצווי הגירוש. שמונה-עשר מתוך אלה גורשו עם ביטול הצווים. עתירות הגושו בשמם של 20 אנשים נוספים ששמותיהם לא נכללו בצווים, זאת משום שבידי עורכי-הדין לא היו שמות המועמדים לגירוש. אלה לא גורשו, אם כי שלושה מהם הועלו, ללא צו גירוש, על אוטובוסים ב-16.12.92 והורדו מהם בטרם התבצע הגירוש, אולי בעקבות צווי הביניים.

באנשים אשר הורשעו בדין והיו אמורים לרצות עונשי מאסר" (סעיף 59).
מבדיקה שערך **בצלם** התברר כי מתוך השלושה שגורשו "בשגגה", שניים (האחים ג'וואד ואיאד זין א-דין מהכפר מגידל בני פדל שבנפת שכם) היו עצורים בהמתנה למשפט.

עולה כי שלטונות הביטחון הודו בטעויות באחד משלושה מקרים:

1. גירוש ללא צו

2. גירוש עצירים בהליכים משפטיים

3. גירוש שפוטים.

עם זאת, בקרב המגורשים שגירושם לא בוטל היו, על-פי נתוני **בצלם ואל-חאק**, עוד 17 פלסטינים שהיו עצורים בשלבים שונים של הליכים משפטיים (11 בגדה המערבית ו-6 ברצועת עזה). כמו כן לא בוטל גירושם של שני פלסטינים שהיו שפוטים.

ג. החלטות סותרות של שלטונות הביטחון

לגבי שמונה מהמגורשים לפחות, סתרה ההחלטה לגרשם החלטות קודמות של גורמי ביטחון שונים, לפיהן גירוש או המשך מעצר מינהלי לא היו מחוייבי המציאות הביטחונית.

שני פלסטינים שצווי גירושם קודמים כנגדם בוטלו באוגוסט 1992, ח'דר מחגיז ונימר חמדאן, גורשו בדצמבר⁸⁴.

חמישה מהמגורשים היו נתונים ערב הגירוש במעצר מינהלי, ותקופת מעצרום קוצרה ב-14 או ב-15 בדצמבר 1992, בהסכמת נציג השב"כ⁸⁵. ב-17 דצמבר הם גורשו.

מגורש אחר השתחרר בתחילת דצמבר, לאחר שתקופת מעצרו המינהלי קוצרה בחודשיים, בהסכמת נציג השב"כ. ב-17 בדצמבר הוא גורש⁸⁶.

ד. בילבולים

בעניינם של שני אחים מבית לאהיא שברצועת עזה חלו בילבולים. נגד סלאמה מוחמד חמאד הוצא צו גירוש לשמונה-עשר חודש. סלאמה גורש, הצו בוטל, אך השלטונות לא הצהירו כי גורש בטעות או כי הוא רשאי לחזור.

גם נגד אחיו אכרם הוצא צו, שלא בוטל, ככל הידוע לנו, עד היום. חרף זאת לא גורש אכרם כלל.

84. השניים היו נתונים בעת הגירוש במעצר מינהלי.

85. סלאח עלי סאלם עאייד, איאד פלאח מחמוד ריאנס, יחיא אחמד מחמוד זיאדה, זכריא עבד רבו מוסא מוסטפא וסובחי עבד אל-קאדר כולאב, כולם תושבי רצועת עזה.

86. מוחמד סלאח חסן עבדאללה, תושב מחנה-הפליטים אל-בורייני.

מסקנות

מכל האמור לעיל עולה כי גירושו של אחד מכל ארבעה מהפלסטינים ששמותיהם נכללו בצווי הגירוש (113 מתוך 486) הוכר כטעות ובוטל, בוטל מסיבות אחרות, בוצע בטעות על-פי הקריטריונים שקבעו שלטונות הביטחון עצמם, או סתר החלטות קודמות של שלטונות הביטחון. בנוסף לכך גורשו שבעה פלסטינים ללא צו.

זאת על סמך החומר הגלוי בלבד. בידי **בצלם** אין אמצעים לבחון את המידע ושיקול הדעת שהביא להחלטה לגרש כל אחד ואחד מהמגורשים.

ההחלטה לגרש נעשתה בחופזה, בהסתמך על קריטריונים מעורפלים וסוחפים, ותחת לחץ של זמן ואילוץ כמותי. צווי גירוש המוניים, ללא נימוקים פרטניים, נחתמו באישון לילה, חלקם לאחר תחילת מעשה הגירוש.

על אופיו ההמוני, הלא-אישי של הגירוש יעיד גם הדיון בבג"ץ. סובחי ענבתאווי, העותר שעל שמו נקראה העתירה במסמכי הצדדים⁸⁷, לא נכלל בצווי הגירוש כלל ולא גורש. בניגוד לדיונים בגירושים בעבר, לא הוזכרו, לכל אורך הדיון הארוך, שמות בכלל ולא נידון עניינו של אף אדם מסויים. במקומם הוזכרו מספרים⁸⁸.

ב-16 וב-17 לדצמבר הוצאו צווי גירוש נגד 486 פלסטינים. בדיון בבג"ץ ב-17.12.92 שיכנע הרמטכ"ל את שופטי בג"ץ בצורך החיוני לגרש 418 פלסטינים. בפועל גורשו 415. הדיון בבג"ץ ערב השלמת ביצוע הגירוש התנהל מבלי ששופטי בית-המשפט יעינו ברשימת המגורשים, מכיוון שלא היתה בידי הרמטכ"ל. בתוך שבועיים דווח על 10 "טעויות" ובעקבותיהן על 6 "טעויות" נוספות.

ב-28.1.93 אישר בג"ץ למעשה את גירושם של 399 פלסטינים, רק כ-80 אחוז מהמספר ההתחלתי. בג"ץ קיבל את טענת המדינה כי שיקולים כבדי משקל חייבו את גירושם של כל אחד ואחד מאותם 399 איש, בלא שייתן דעתו להעלמותם של אותם שיקולים עצמם כלפי 87 אנשים אחרים.

---

87. כך בכותרת כתב התשובה של המדינה: "סובחי ענבתאווי ואח"י נגד שר הבטחון ואח"י".

88. **בצלם** פנה לרשויות פעמים רבות בבקשות לקבל את הרשימה המלאה של המגורשים בפועל, ולשווא. רק לאחר כחודשיים השיג **בצלם** את הרשימה, וזאת באמצעות חברי כנסת.

עדויות

עדויות של במאל אחמד חסן סביחאת, בן 40, תושב בפר רומאנה/גינין, אב ל-9 ילדים, כפי שנמסרה לתחקירן בצלם באסם עיד במחנה המגורשים ביום 31.1.93:

ב-15.12.92, בסביבות השעה 20:00, נעצרתי בביתי ונלקחתי למיתקן הכליאה פרעה, שם נלקחו ממני כפקדון חפצי האישיים שכללו תעודת זהות, סכום כסף קטן, חגורה ושרוכי נעליים, והוכנסתי לאוהל. למחרת קראו רשימה ארוכה של שמות ושלי בתוכם. העלו אותנו לאוטובוסים, כיסו לי את העיניים, קשרו את הידיים שלי מאחור בחוט פלסטיק והושיבו אותי על מושב נפרד. שתי רגלי נקשרו לכיסא. האוטובוס נסע במשך זמן רב. חשבתי כל הזמן שאני אגיע בסוף למיתקן הכליאה בקציעות. האוטובוסים עצרו והמשכתי לשבת באוטובוס קרוב ל-36 שעות. לאחר מכן האוטובוסים הניעו ונסעו שוב. לאחר זמן מה עצרו. הורידו אותנו מהאוטובוס, הסירו את הכיסוי מעל העיניים שלנו, שהררו את ידינו והעלו אותנו על משאיות. בתוך המשאית בה נסעתי ראיתי כמה שקיות ניילון שבתוכן היו פקדונות העצורים שגורשו. באחת משקיות הניילון היו חמש תעודות זהות. אחת שלי ועוד ארבע של תושבי גינין. את הפקדון שלי לא מצאתי.

באסם עיד מוסיף: כמה מהמגורשים מאזור גינין סיפרו שמימתקן הכליאה בפרעה יצאו 100 מגורשים ורק 30 מהם קיבלו חזרה את הפקדונות שלהם. השאר אינם יודעים היכן הפקדונות.

הפקדונות כללו כסף, טבעות נישואין, חגורות, שרוכי נעליים, ניירות אישיים ופנקסי טלפונים.

עדויות של עדנאן מסוודה, בן 48 נשוי + 10, רופא, המועסק בחצי מישרה בבית החולים הממשלתי אמירה עאליה בחברון, ובחצי מישרה בארגון 'ידידי החולה', השייך לוועדות הזכאת. העדות נמסרה לתחקירן בצלם באסם עיד במחנה המגורשים ביום 31.1.93:

ב-15.12.92 הייתי בעבודתי בבית החולים הממשלתי. קיבלתי טלפון מהממשל בחברון שעלי להגיע אליהם לכמה דקות. כאשר הגעתי התקבלתי על-ידי סגן המושל. הגיע איש שב"כ בשם "אבו סקר" והוא לקח אותי לצריף. לא נחקרתי ולא נשאלתי דבר. באותו יום בשעה 21:00, קשרו לי את העיניים ואת הידיים מאחור והעלו אותי על אוטובוס. כך הגעתי לדרום לבנון. מעולם לא הורשעתי. לפני שלוש שנים נעצרתי ל-40 יום, אך שוחררתי לאחר חקירת, ללא כל ערבות.

במחנה המגורשים אני עובד כרופא. יש לי מיכשור פשוט לביצוע בדיקות, שקיבלתי מהצלב האדום, אך התרופות אזלו מאז שהצלב האדום לא מגיע יותר למחנה.

באסס סיורי גורש בהיותו קטין בן 16 ו-10 חודשים. לאחר שגירושו הוכר על-ידי השלטונות כ"טעות", הוחזר לביתו. להלן קטעים מתוך פרוטוקול הביקור של עו"ד באזרה חיוני מספר ימים לאחר חזרתו, בביתו של סיורי בחברון:

לפני מעצרו עבד באסס במפעל לייצור נעליים, התגורר עם הוריו ואחיו ועזר בפרנסת הבית. ב-14.12.92, בשעה 10:30 בערב, הגיעו חיילים לביתו של אחיו של באסס – חאזם, ושאלו אותו מי גר איתו בבית. והוא ענה להם: "אשתי וילדי". החיילים שאלו "מי מתגורר בקומה השנייה?" והוא ענה: "אבי ואחי". החיילים נכנסו לבית של באסס. באסס ישן באותו זמן. הם שאלו את אביו: "מה שמו של הבחור שישן כאן?" הוא ענה להם: "שמו באסס". החיילים העירו אותו ואמרו: "את באסס אנחנו מחפשים". החיילים שאלו אותו אם יש לו תעודת זהות, והוא השיב שיש לו ומסר אותה לחיילים. החיילים ביקשו ממנו להתלוות אליהם. אביו של באסס שאל את החיילים: "למה אתם עוזרים את בני?" והם ענו לו כי באסס נלקח לחקירה לכמה דקות והם יחזירו אותו בקרוב. באסס נלקח מהבית, בלא שלקח איתו דבר. הוא ישב בגייף של החיילים, בזמן שעשו סיוור בחברון ועצרו עוד בחורים. באסס לא יודע מי העצורים האחרים ואינו בטוח אם עצורים אלה גורשו גם הם.

בסביבות השעה 01:00 בבוקר, הובא באסס על-ידי החיילים ל"עמארה" (בנין המינהל האזרחי בחברון), שם הוחזק כשעה וחצי. לא שאלו אותם מה שמו, לא חקרו אותו והם לא הסבירו לו את סיבת מעצרו. אחרי שעה וחצי הועבר באסס על-ידי החיילים למיתקן כליאה בדהריה, שם הוחזק עם קבוצה של עצורים שהיו בגילאים שונים. הוא שהה שם כיומיים, עד ל-17.12.92, היום בו גורש ללבנון.

באסס מספר כי הוא קיבל מספר 178, וגם במשך אותם יומיים הוא לא נחקר ולא נשאל דבר על עצמו או על אחרים. במשך היומיים שהיה בדהריה הוא לא אכל ולא חיל לא דיבר איתו, עד ליום בו הוצא מבית הכלא והוכנס למשאית. לפני שעלה למשאית, חיל קשר את ידיו באזיקים מאחורי גבו וכיסה את עיניו. מאוחר יותר הוחלפו האזיקים בחוט ברזל, שהשאיר לבאסס צלקות ביד.

בשעות הלילה המאוחרות התחיל מסע הגירוש. באסס לא ידע מה קורה איתו ולא הבין לאן הוא מועבר. הוא פחד, אך עדיין קיווה כי הוא יוחזר בקרוב למשפחתו. הנסיעה ארכה שעות, באסס לא יודע כמה. כשהגיעו המשאיות לראש הנקרה הם הועברו לאוטובוס אחר, שהסיע את כל המגורשים צפונה לרצועת הביטחון. במשך המסע קיבל באסס אוכל פעם אחת (לראשונה מאז המעצר). במעבר זומרייה אמרו להם החיילים לרדת מהאוטובוס וללכת ברגל.

כשהגיעו לאזור סמוך למאחז של צבא לבנון, ירו לעברם החיילים הלבנוניים. כשניסו לחזור לגבול ישראל, הם הוזהרו לא להתקרב ולכן החליטו להשאר באיזור החיץ.

המגורשים הגיעו לשם בסביבות השעה 06:00 בבוקר. הם נשאו בלי מחסה, עד שהגיעו אנשי הצלב האדום ואנשי האו"ם. אנשי הצלב האדום הביאו 28 אוהלים. לאחר שלושה ימים, הובאו עוד 51 אוהלים. בימים הראשונים הורשו אנשי הצלב האדום

ואנורוו"א להביא אוכל למגורשים. מאוחר יותר, הרשויות הלבנוניות מנעו מהם להתקרב. היחידים שהגיעו אליהם היו אנשי התקשורת. אנשים מכפרים סמוכים העבירו להם אוכל בהתחלה, אך מאוחר יותר אסר הצבא הלבנוני את העברת האוכל מהכפרים למגורשים.

באסם היה הצעיר מכל המגורשים. הוא סבל מכאבים קשים בידיו במקום בו היו האזיקים וחוטי הברזל. הוא לא הבין מה קורה לו והיה בהלם. הוא סבל מכאבים עזים בקיבה ולא יכול היה לעזור למגורשים בעבודות כמו איסוף עצים ודברים אחרים שיוכלו להשתמש בהם לחימום במזג האוויר הקר.

באסם סיפר שהם היו מסירים את השלג מהאזהלים, כמעט כל יום. הם היו מפשירים את השלג כדי שיוכלו לשתות מים ולהשתמש באותם המים לכביסה. התנאים מאוד קשים. הרבה מהמגורשים חלו וסובלים מבעיות כרוניות. אחד מהם, שהועבר על-ידי אנשי הצלב האדום לבית החולים, לא יכול לדבר או לזוז.

באסם שמע את השם שלו ברדיו וידע כי הוא מגורש בטעות. הוא לא יכול להגיד מה הרגיש באותו רגע. הוא רצה לחזור להוריו, אך דאג לשאר המגורשים. הוא אמר כי במשך כל הזמן בו שהה בלבנון לא איבד את תקוותו. הוא אמר שההרגשה כי כולם חוזרים בקרוב היא הרגשה דומיננטית בין המגורשים.

ביום החזרתו, הגיעו למחנה אנשי הצלב האדום, ונשארו מספר שעות באזהלים, בעוד הרופאה טיפלה בחולים. באסם הועלה יחד איתם על המסוק. בראש הנקרה העבירו אותו לרכב שהסיע אותו לחברון. בדרך לקחו אותו למינהל האזרחי, ולאחר מכן הוחזר לביתו.

עדותו של טלאל סדר, תושב חברון, בן 40, נשוי + 9, כפי שנמסרה לתחקירן בצלם באסם עיד במחנה המגורשים ביום 31.1.93:

נעצרתי ב-14.12.92, יומיים לפני הגירוש. נעצרתי בבית החולים אמירה עאליה בחברון, כאשר אני ואשתי ליווינו את אשת אחי, שעמדה ללדת. החיילים הגיעו אלי הביתה ולא מצאו אותי. ילדי אמרו להם שאני בבית החולים. הם הגיעו לבית החולים ושם עצרו אותי. הם לא נתנו לי אפילו דקה כדי להודיע לאשתי שהם לוקחים אותי. מבית החולים נלקחתי למיתקן דהריה, שם שהיתי 48 שעות. לאחר מכן קשרו לנו את הידיים וכיסו לנו את העיניים. הועלנו לאוטובוס. האוטובוס נסע הרבה שעות.

מעולם לא נעצרתי בשל השתייכות לארגון זה או אחר. אני מנהל את אגודת השבאב המוסלמי בחברון משנת 1985. זוהי אגודה המותרת על-ידי המינהל האזרחי ועל-ידי ירדן ואני פועל במסגרת סמכויותיה בלבד. מעולם לא ארגנתי, במסגרת האגודה, כל פעילות ללא רשיון רשמי מהרשויות.

העיתונאי טאהר שרייתח, תושב עזה, היה מיועד לגירוש שהועלה ואחר-כך הורד מאוטובוס המגורשים. להלן דברים שכתב שרייתח על מה שאירע לו:

ביום שני, 14.12.92, בסביבות השעה 22:40, בעת העוצר על רצועת עזה, הגיעו שני קציני שב"כ וכוחות מג"ב לביתי. אנשי מג"ב עשו חיפושים בבית שלי ושל האחים שלי. שני קציני השב"כ ערכו חיפוש מהיר במשרד שלי ולא לקחו משם דבר.

קצין שב"כ, המכונה 'אבו עלי', אמר לי ללכת איתם ולא אמר לי לאן אנחנו הולכים. החלפתי את הבגדים שלי ויצאתי איתם חוצה. בחוץ קשרו לי את הידיים מאחורי הגב בחוטי פלסטיק, קשרו לי את העיניים והעלו אותי לגיפ צבאי. לקחו אותי לכלא עזה המרכזי. כשנכנסנו לכלא אמרו לי להוריד את הבגדים ואת השעון, הורדתי את הכל ונשארתי רק עם התחתונים. נתנו לי ללבוש בגדי כלא, חולצה ומכנסים בצבע חום. לאחר מכן שחררו אותי מהכלבים, שמו שק על הראש שלי, והכניסו אותי לצינוק מספר 1. בתוך הצינוק היו כבר כמה עצורים אשר נעצרו באותו לילה. לאחר מכן הכניסו עוד עצורים ובסופו של דבר היינו בתוך הצינוק תשעה אנשים. היו שם כלים מפלסטיק לעשיית צרכים ולכל עציר היתה שמיכה.

למחרת, יום שלישי, ה-15.12.92, העבירו את כולנו לצינוק אחר, הנקרא 'אלמעבר'. בצינוק היו כבר שישה עצורים אחרים וביחד היינו 15. היינו בצינוק עד יום רביעי בשעה 20:00 בערב. באותה שעה אמרו לנו הסוהרים להחליף את בגדי הכלא לבגדים שלנו. קשרו לנו את הידיים מאחורי הגב בשלושה חוטי פלסטיק. אחר כך קשרו לנו את הרגליים בשלושה חוטים פלסטיים, קשרו לנו גם את העיניים ושמו אותנו בתוך אוטובוס של אגד. אני ועוד 14 עצורים שהיו איתי בתוך הצינוק ('אלמעבר'). האוטובוס התחיל לנסוע. לא ידעתי לאן אנחנו נוסעים. אסרו עלינו לדבר אחד עם השני. היו איתנו 6 או 7 חיילים באוטובוס. הם לא הסכימו להגיד לנו לאן לוקחים אותנו והיכו אותנו בידיים שלהם ברגע שנסינו לדבר. אחרי כארבע שעות קצין שהיה באוטובוס קרא: "טאהר שרייתח", אמרתי: "כן". האוטובוס עצר. הורידו אותי מהאוטובוס. חיילים קשרו לי את הידיים באזיקים מברזל, כאשר הידיים מאחורי הגב, ואזיקים על הרגליים, בנוסף לכלבים הפלסטיים שכבר היו עלי. הם שמו לי שק על הראש וזרקו אותי לתוך גיפ צבאי גדול. אמרו לי לשכב על הבטן ואחר כך דרכו עלי עם הרגליים. כל פעם שניסיתי לזוז הם היכו אותי בכל חלקי הגוף. נשארתי באותו מצב כ-5-4 שעות רצופות. היו לי המון כאבים בידיים.

הגעתי לכלא עזה המרכזי, בערך בשעה 04:30 לפנות בוקר, התחלתי לצעוק ולהכות בראש שלי בקירות וביקשתי שישחררו את הידיים שלי אשר התחילו להתנפח. אחרי 10 דקות שיחררו לי את הידיים. נפלתי על הרצפה. הייתי במצב היסטרי אך מצבי לא מנע מחייל אחד לבעוט בי. אחרי 10 דקות עמדתי על הרגליים. לא הצלחתי להזיז את הידיים שלי מרוב כאבים. הסוהרים לקחו אותי לצינוק בודד ונשארתי שם כמה שעות. ביום חמישי החליפו את הבגדים שלי לבגדי כלוא ונתנו לי נעליים מפלסטיק.

לאחר מכן לקחו אותי לחקירה למקום שנקרא 'אל-מסלח', השייך לשב"כ. שמו אותי בבידוד בתוך צינוק בגודל של 140ס"מx180ס"מ, בלי חלונות ובלי שירותים. בצינוק לא היה מזרון, רק שלוש שמיכות דקות. מים טיפטפו מהקירות והרצפה של הצינוק היתה רטובה לגמרי.

בערך בשעה 14:00 הגיע אלי קצין השב"כ 'אבו-כרים', שאל אותי על המצב הפוליטי ועל דעתי האישית בנדון. הוא שאל אותי אם אני מזוהה או אוהד של ארגון פלסטיני כלשהו. קצין אחר, שנקרא 'אבו-ואדי', שאל אותי על שיחות טלפון שקיבלתי. אחרי חצי שעה של חקירה, הבטיח 'אבו-כרים' שישחררו אותי תוך זמן קצר. הוא לא אמר מתי ואיך.

סגרו אותי שוב בתוך הצינוק למשך יום שלם. כל זמן שהותי בצינוק שבתתי רעב, רק שתיתי מים, נשארתי 45 שעות בלי אוכל. השתנתי בתוך הצינוק כי לא נתנו לי לצאת לשירותים. למחרת, יום שישי, התחלתי לדפוק על דלת הצינוק שלי על מנת שישחררו אותי. מסביב שמעתי צעקות ובכי של עצורים אחרים. אחד מהם נאחז מרוב כאבים. הבחור הזה ישב ליד הדלת של הצינוק שלי, עם ידיים כבולות מאחורי הגב, כבלים מברזל ועל ראשו שק מברז. הוא לא לבש בגדים חמים.

באותו יום, יום שישי, בערך בשעה 13:00 בצהריים, קצין שב"כ בשם איתן, ציווה לשחרר אותי. כל הסיפור נמשך 4 ימים.

עדותו של עבד אל-עזיז עבד אל-קאדר עבד אל-עזיז אל-קוג'וק, בן 55, תושב שכונת רימאל בעזה, נשוי +10, בפי שנמסרה לתחקירן בצלם באסם עיד במחנה המגורשים ביום 31.1.93:

נעצתי בבית החולים שיפא בעזה, שם המתנתי לניתוח לאולקוס ולטיפול בדלקת קיבה. אינני זוכר באיזה יום הגיעו החיילים לבית החולים. הם לקחו אותי עם האינפוזיה ביד למיתקן אנסאר 2. משפחתי לא ידעה איפה אני נמצא, בגלל העוצר שהוטל על עזה. הם חשבו כל הזמן שאני נמצא בבית החולים, ורק שבועיים לאחר גירושי נודע לי, דרך הצלב האדום, שמשפחתי יודעת על גירושי. אני איש ידוע ברצועה וכמעט כל האנשים מכירים אותי. אני עוסק ב"סולחות". יש לי בבית מקום גדול ואנשים מגיעים אלי כדי לערוך סולחות. הדבר הזה ידוע לשלטונות וכמה פעמים זומנתי לרשויות. הם תמיד שאלו אותי על עבודתי כמפשר בסולחות, ואמרו לי שזה דבר טוב.

האם יתכן שאדם יעסוק גם בסולחות וגם בטרור? מי שעוסק בסולחות לא עוסק בטרור. אני עוסק בעיקר בסולחות הקשורות בנקמת-דם. תשאלו עלי את חבר כנסת עבד אל-והאב דראושה, את חבר כנסת טאלב א-סאנע ואת טארק עבד אלח'י, ראש עיריית טייבה. אנשים אלה מכירים אותי מקרוב ויודעים על עבודתי בסולחות. כל בעיה שהייתה צצה ברצועה הייתי ממחר לפתור אותה.

אני חולה כבר הרבה זמן במחלת דם (בעיה הקשורה להרס של הכדוריות האדומות). יש לי תיק רפואי בבית החולים שיפא שמספרו 19. כאשר הגעתי לדרום לבנון למחנה

המגורשים, הכניסו אותי לבית החולים בלבנון כי היה לי דימום בקיבה, אבל לאחר מכן בא הצבא הלבנוני והוציא אותי מבית החולים. משם יצאתי עם האינפוזיה ביד, כמו שיצאתי מבית החולים שיפא, וכעת אני סובל מאוד. הצלב האדום אמר לי שיעבירו אותי לבית החולים מרג' עיון, אך כנראה שהישראלים סירבו ולא נלקחתי לשם.

יש לי שלושה בנים ושבע בנות. נאסר, בני הבכור, נהרג על-ידי חיילים ב-5.12.89. אני לא מבין מדוע גורשתי. מעולם לא נעצרתי ולא עברתי שום עבירה. כל החיים שלי אני עוסק בסולחות ותפקידי להפסיק את שפיכות הדמים בין האנשים.

עדותו של עדלי אל-עקאד, סוחר בן 41, תושב שכס, נשוי +6, כפי שנמסרה לתחקירן בצלם באסס עיד במחנה המגורשים ביום 31.1.93:

נעצרתי בליל ה-15.12.92 בשעה 23:30. לקחו אותי לאגף ה"איקסים" (אגף של עצירים ביטחוניים) בכלא שכס. לא נחקרתי ולא נשאלתי דבר. למחרת קראו לכל אחד בשמו. שמחתי מאוד כי חשבתי שמשחררים אותנו. כשיצאנו מאגף ה"איקסים" החלו לקשור לנו את הידים מאחור ולכסות לנו את העיניים. אחר-כך דחפו אותנו לתוך אוטובוס כמו כבשים. התנהגו אלינו בקשיחות. כשעליתי לאוטובוס חייל אחד שאל אותי: "אתה חמאסי אתה חמאסי?" שאלתי בבהלה: "מה זה חמאסי?" ואז קיבלתי מכה שגרמה לי לסחרחורת בראש. לא ידעתי במה הוא נתן לי את המכה — בידו, ברגלו או בקת של רובה. זו המכה הראשונה שאני מקבל בחיים שלי. כשעליתי לאוטובוס קיבלתי עוד סטירה חזקה. חשבתי שאנחנו נוסעים למתקן פרעה או למתקן קציעות. לא חשבתי מעולם שאעצר. לפני מעצרי הגשתי את מועמדוטי לראשות לשכת המסחר והתעשייה בשכס מטעם הזרם הדתי, אך לא נבחרתי. יש איתי כאן עוד אנשים שהגישו את מועמדוטים מטעם הזרם הדתי וגורשו גם הם.

פסק-הדין של בג"ץ

בנספח ו' לדו"ח זה מצוי עיקר פסק-הדין של בג"ץ בעניין חוקיות הגירוש ההמוני של דצמבר 1992. בג"ץ פסל את ה"צו הכללי" מחמת אי-חוקיות, אולם פסק כי בטלותו איננה פוגמת ב"צווים הפרטניים", התקפים ממילא על-פי תקנה 112 לתקנות ההגנה. בג"ץ קבע כי מדובר באוסף של צווים אינדיווידואליים. כמו כן קבע כי אי קיום זכות הטיעון לא פוגע בתוקף הגירוש, אולם יש לממש עתה את זכות ההופעה בפני ועדה מייעצת, ו"מן הראוי יהיה שהמבקש יורשה להופיע אישית בפני הועדה" (סעיף 15 לפסק הדין). אין בפסק הדין התיחסות לטענות כנגד תוקפם של ה"צווים הפרטניים" ונקבע כי מקומן של טענות אלה בפני הועדה המייעצת.

על משמעותו של פסק-הדין והשלכותיו, עומד המשפטן משה נגבי במאמר להלן:

השבר המשפטי / משה נגבי

להלכה, חוקיות הגירוש ההמוני (או לחלופין, המון הגירושים האינדיווידואליים) שבוצע בידי ממשלת ישראל ב-17 בדצמבר 1992 טרם הוכרעה סופית גם מקץ חודשיים ויותר. השאלות המשפטיות הפרטניות: האם הגירוש עולה בקנה אחד עם איסורי המשפט הבין-לאומי, האם קיימות נגד המגורשים ראיות ברורות, חד-משמעיות ומשכנעות די הצורך לגבי הסיכון הביטחוני הטמון בשהייתם בשטחים – עתידות אולי עוד להתלבן בוועדות הערר הצבאיות ואולי גם בדיון חוזר בבג"ץ. ואולם תהיה אשר תהיה התשובה שתינתן על השאלות הללו, לא יהיה בכך כדי למחות את רישומו של השבר הערכי שכבר התחולל בקודש הקודשים של מערכת המשפט הישראלי ביום הגירוש עצמו. השבר מתבטא בכך שבכירי השופטים בבג"ץ לא מנעו מן השלטון לגזור ולבצע עונש אכזרי על ציבור אנונימי של בני אדם למרות שלא הובא בפניהם ולו בדל ראייה הקושרת מי מהם לפעילות אסורה ומסוכנת.

האם זה ראוי, האם אין זה מפחיד, שבישראל של שנות ה-90 יכולה הממשלה ליטול מאות בני אדם ולהגלותם (ולו זמנית) מארצם, בלי שתידרש להוכיח תחילה, ולו ברמה מינימלית, סיכון כלשהו המסתבר מפעילותם, בלי לאפשר תחילה, ולו ברמה מינימלית, להם או לפרקליטיהם להגיב על ההוכחות נגדם, ואפילו בלי שתמסור לגוף שיפוטי כלשהו מידע מוסמך על זהותם? עד ל-17 בדצמבר 1992 היתה תשובתו של בג"ץ על השאלה הזאת חד-משמעית. "זהו ניסיון שלא ייתכן במדינה דמוקרטית", אמר השופט ד"ר משה עצינוני במרס 1976 כאשר גירש הצבא את המועמד לראשות עיריית חברון, מוחמד נאתשה, בלי לאפשר לו תחילה להופיע בפני בג"ץ ולהגיב על הטענות נגדו. עצינוני דרש וקיבל אז התנצלות מפורטת מן היועץ המשפטי לממשלה. כעבור ארבע שנים כבר לא הסתפק בג"ץ בניזיפות ובהתנצלויות: במאי 1980, כאשר בעקבות רצח

ששה יהודים, גורשו באישון לילה ראשי הערים של חברון ושל חלחול, פאהד קוואסמה ומוחמד מילחס, כפה למעשה בג"ץ את החזרתם ועמד על כך שיתקיים בירור משפטי של הטענות נגדם, הן בוועדות הערר הצבאיות והן בבג"ץ עצמו, בנוכחותם ובהשתתפותם הפעילה. כיצד אפשר לקיים בירור אמיתי, שאיננו קריקטורה של הליך משפטי, כאשר בעלי הדבר מצויים בארץ אויב, ואין כלל קשר תקין וסביר בינם לבין פרקליטיהם והשופטים? מכל מקום בג"ץ גרס כי החובה ללבן את הטענות נגד המגורשים ובעיקר לאפשר להם להגיב לפני ביצוע הגירוש – גם אם אינה נקובה בחוק – נובעת מעקרונות הצדק הטבעי הנהוגים בכל מדינת חוק מתוקנת ואשר אסור לסטות מהם גם בשעת חירום. "יתמיד שמנו מיבטחנו בכך "הדגיש נשיא ביהמ"ש העליון, ד"ר משה לנדוי, "שאצלנו אין קולו של החוק נדם, גם בשאון מעשי האיבה שמסביב" (בג"צ 80/320).

מן הראוי להדגיש, שבשורה ארוכה של תקדימים, כבר משנות ה-50 ואילך, קבע בג"ץ כי "לפי הכלל הנקוט במשפט המקובל זה מאות בשנים, לא יורשה גוף אדמיניסטרטיבי לפגוע באזרח פגיעת גוף, רכוש, מעמד וכיו"ב אלא אם כן ניתנה לנפגע הזדמנות הוגנת להשמעת הגנתו בפני הפגיעה העתידה. בשל העוול שבדבר, אין בעל השררה מוסמך לפגוע במישהו, בלי לשמעו קודם לכן." (בג"צ 3/58). בג"ץ ציין כי מקורו של נכלל הזה, בגירוש הראשון בתולדות האנושות- גירוש אדם ורחוה מגן עדן. אפילו אלוהים היודע-כל לא חרץ את דינם ולא ביצע את הגירוש בלי בירור מוקדם ושימוע של טיעוניהם (בראשית, ג, ט-יא). כלומר בג"ץ התיר לשלטונות צה"ל את שאלוהים לא התיר לעצמו.

אמנם במישור הרטורי, רומם וקילס בג"ץ גם הפעם את זכות הטיעון והשימוע המוקדם, אך מה ערכה של רטוריקה הזאת, כאשר במישור הפרקטי הוא השאיר על כנו אקט גירוש שנעשה תוך רמיסת הזכות הזאת? במישור הרטורי אמנם הצהיר בג"ץ כי ניתן לשלול את הזכות, ולהסתפק ב"שימוע מאוחר", רק בנסיבות חריגות ביותר. אך, שוב, מה ערכה של הרטוריקה הזאת, כאשר במישור הפרקטי נותנים לצבא לקבוע בעצמו מתי נוצרו נסיבות חריגות כאלה, ואין מבקרים את קביעתו?

לפני כשבע שנים קבע בג"ץ עצמו כי "על בית המשפט לבחון לא רק את ההלכה, אלא גם את המעשה, לא רק את הרטוריקה אלא גם את הפרקטיקה. שאם-לא כן, כל מה שנקבע במישור הנורמטיבי, יירד לטמיון בחיי המעשה" (בג"צ 399/85). קשה להימנע מהמסקנה, שבכל הנוגע להגנה על כללי הצדק הטבעי, נפלו שבעת שופטי בג"ץ – שהכשירו את הגירוש – לתהום המסוכנת שבין הרטוריקה לפרקטיקה.

דרישתו הבלתי מתפשרת של בג"ץ עד ל-17 בדצמבר – לעכב כל גירוש עד לבירור משפטי של מידת הסיכון שבמגורש – היתה מכשול מעשי חשוב בפני גירוש מאסיבי ושרירותי. מתן אור ירוק לביצוע גירוש ללא בירור כזה מסיר את המכשול הזה, ומבחינה זו אכן מתעורר החשש, כי הונחה כאן, ללא משים, ובוודאי שלא במתכוון, תשתית משפטית לביצוע טרנספר המוני.

מטרידה מאד גם התחושה שבג"ץ השלים, ואולי אף נכנע, לטיעון כי קיימת סתירה בין קיום מגבלות החוק לבין השמירה על הביטחון, וכי במקרה כזה על החוק לסגת מפני הביטחון. נרמז בדברי הרמטכ"ל בפני השופטים, שגם אם נפל פגם בהליך הגירוש אסור

לבטלו בשל ההשלכות הקשות של חזרת האוטובוסים על עקבותיהם. גם בפרשת קוואסמה עלה טיעון דומה: פרקליט המדינה טען אז כי החזרת המגורשים לשטחים תגרום "קטסטרופה" אלא שאז לא נרתעו השופטים ואף השיבו כי קיימת דווקא "סכנת אי שקט בשטחים, אם האוכלוסיה תיווכח לדעת שפעולה של השלטונות שלא נעשתה כדון תעמוד בעינה ללא תיקון המעוות".

כאשר הוגשו העתירות נגד הגירוש בליל ה-17 בדצמבר, גררה הגשתן ביקורת חריפה מפי ראש הממשלה ושר הביטחון, שהגדיר את אחת העותרות – האגודה לזכויות האזרח – כ"אגודה לזכויות החמאס". מר רבין ציין כי לקורבנות ה"חמאס" אין זכות טיעון או שימוע לפני רציחתם.

גם בהנחה – הבלתי מוכחת עד כה – שהמגורשים מעורבים במעשי רצח, מעוררת הערתו של ראש הממשלה, שביטאה בוודאי תחושה ציבורית רווחת, שאלה עקרונית חשובה: האם העובדה שאויבי המדינה שוללים זכויות אנושיות בסיסיות מחפים מפשע, מצדיקה שנגמול כלפיהם (או כלפי החשודים בסיוע להם) באותה מטבע. בפרשת קוואסמה השיב על כך השופט חיים כהן בשלילה חד-משמעית: "במה נשתנתה לחימת המדינה מלחימת אויביה? שזו נלחמה תוך כדי שמירת החוק, ואלה נלחמים תוך כדי הפרת החוק. עוצמתה המוסרית וצידקתה העניינית של לחימת השלטונות תלויות כל-כולן בשמירתם על חוקי המדינה. בויתור על עוצמתה זו וצידקתה זו של הלחימה משרתים השלטונות את מטרות האויב. מוטב שיידע כל מי שצריך לדעת, ששלטון החוק לעולם לא ייכנע לאויביה".

אם נאמץ את ניסוחו של השופט כהן, בפרשת הגירוש נכנע שלטון החוק בישראל לאויביה, שכן בג"ץ סמך למעשה את ידיו על כך, שנצחנותו של החמאס מצדיקה לשלול מן החשודים בפעילות בו, זכות אלמנטרית המובטחת גם לניקלה שבפושעים.

אין מחלוקת שהחלטת בג"ץ התקבלה בנסיבות קשות, אך דווקא בעת לחץ ביטחוני חשוב שבעתיים שביהמ"ש יעמוד כסכר איתן מול היצרים הגועשים ויבחן בקור רוח אם המשבר אמנם מצדיק רמיסת ערכי יסוד של מדינת חוק. כפי שהזהיר בשעתו שופט ביהמ"ש העליון האמריקני, ויליאם ברנן, בהרצאה בירושלים (דצמבר 1987), ההיסטוריה מוכיחה שבמצבים של משבר ביטחוני "זכויות אדם נפגעות לא על יסוד החלטות שקולות המבוססות, אלא כתוצאה מפניקה ופרנויה". קשה להימנע מן התחושה שדברים אלה הולמים להפליא את החלטת הגירוש של 17 דצמבר, וחבל שבג"ץ לא עמד בפרץ, לא מראש ולא בדיעבד.

בהצדיקו את הגירוש ההמוני הסביר הרמטכ"ל לשופטי בג"ץ כי הגירוש נועד למנוע את המשך הפיגועים נגד כוחות הביטחון והתפשטותם לעבר התחום האזרחי⁸⁹. הסברים דומים נתנו ראש הממשלה, שרים ודוברים אחרים.

בארבעת החודשים שלאחר הגירוש (17.12.92-17.4.93) נהרגו 7 מאנשי כוחות הביטחון ו-13 אזרחים ישראלים מידי פלסטינים תושבי השטחים בתוך השטחים עצמם ובתחומי הקו הירוק, לעומת 9 מאנשי כוחות הביטחון ו-6 אזרחים בארבעת החודשים שקדמו לגירוש.

באותה תקופה נהרגו 71 פלסטינים תושבי השטחים בידי כוחות הביטחון ו-5 בידי אזרחים ישראלים בשטחים ובתחומים הקו הירוק, לעומת 46 פלסטינים שנהרגו בידי כוחות הביטחון ו-0 בידי אזרחים בארבעת החודשים שקדמו לגירוש.

ההרג ההדדי לא רק שלא הצטמצם כתוצאה מהגירוש, אלא אף גבר באופן חד. הנימוק העיקרי לנקיטת צעד הגירוש ההמוני תוך "דחייה של כל האילוצים מפני הצורך הביטחוני", כלשון הודעת המדינה בפני בג"ץ, נתגלה בדיעבד כמוטעה. ברור כי הממשלה וכוחות הביטחון נחלו כישלון מוחלט וסוחף כשימוש בגירוש כצעד שמטרתו הגברת הביטחון.

אולם צעד הגירוש פסול ללא כל קשר למידת יעילותו. עמדת **בצלם** היא, כי כיבוד זכויותיהם הבסיסיות של אנשים הנמצאים תחת שלטונה של ישראל הוא "אילוץ", או חובה שאין לדחותה ולו לנוכח מצב חירום. אמנת גינווה הרביעית אוסרת גירושים כלשהם "בלא כל קשר למניעיהם" במצב החירום הקיצוני ביותר – מצב מלחמה.

הגירוש פסול גם בהיותו צעד של ענישה ללא משפט. מאות פלסטינים שגורשו היו בבחינת חפים מפשע בעיני החוק, משום שלא הואשמו בעבירה כלשהי, וממילא לא נשפטו או הורשעו. רשויות הביטחון אף לא טענו כי מי מהמגורשים היה אחראי או מעורב בהתקפות הקטלניות על חיילי צה"ל, ששימשו עילה לגירוש.

ההחלטה על הגירוש של דצמבר 1992 היתה ציון דרך חמור במסכת הקשה בלאו הכי של הפרות זכויות האדם בשטחים. החלטה זו נתקבלה בחופזה, וכללה תכתיב כמותי (גירוש "מספר רב" של פלסטינים) לדרג המבצע. אלופי הפיקוד, שהחליטו מי יגורש, פעלו בחופזה רבה אף הם, תחת אילוץ של כמות וזמן שלא איפשרו הפעלת שיקול דעת, ובמקביל להתחלת ביצוע ההחלטה בשטח. כל זאת על-פי קריטריון מעורפל של השתייכות ארגונית ותוך איסוף מהיר, לעתים מקרי, של פלסטינים ממיתקני המעצר ומבתיהם. בכך היה הגירוש ההמוני צעד נמהר של ענישה קולקטיבית.

למרבה הצער בחר בג"ץ שוב להתכחש לאי-חוקיותו של צעד הגירוש, תוך היתלות בתקנות הגנה מיושנות שהכנסת הוקיעה זה מכבר. בג"ץ התעלם מהשרירות, החופזה

89. ר' למשל "על המשמר", 18.12.92.

והרשלנות בהן התבצע הגירוש, וקיבל את עמדת הממשלה כי "צרכים ביטחוניים", שאת קיומם לא דרש בג"ץ להוכיח ולבסס, עדיפים על כל שיקול אחר. בהחלטתו להתיר גירוש המוני בלא זכות טיעון מוקדם, נתן בג"ץ לממשלה ולכוחות הביטחון סמכויות מפליגות ומסוכנות, והגביל את האפשרות לפקח ולרסן את פעולות השלטונות גם בעתיד.

גירוש אנשים ממולדתם הוא הפרה של זכויות האדם והתנערות חד-צדדית של ישראל מחובתה כלפי האנשים הנמצאים תחת שלטונה. הפרה כזו לא ניתן להצדיק גם לנוכח מעשי האלימות של פלסטינים בדצמבר 1992.

חובת קיומו של המשפט הבין-לאומי וכיבוד זכויות האדם אינה חובה שנכפתה על ישראל, מעשה הר כגיגית, מבחוץ. בהכירה כי הצטרפות לאמנות בין-לאומיות העוסקות בזכויות האדם היא אינטרס ישראלי חשוב, חתמה ישראל מרצונה על שורה של אמנות כאלה, ובהן אמנת ג'נווה הרביעית, גם אם אינה מכירה בתחולת אמנה זו על השטחים. הסכמה בין-לאומית על כללי התנהגות בסיסיים בין מדינות וכלפי אזרחים ותושבים שתחת שליטתה של כל מדינה ומדינה, חיונית לשם קיום יחסים תקינים בין אומות, ולשם הסדרת "כללי משחק" מינימאליים בין אומות שהיחסים ביניהן אינם תקינים. זאת לתועלת הקהיליה הבין-לאומית כולה, כמו גם לתועלתה של כל אחת מחברותיה.

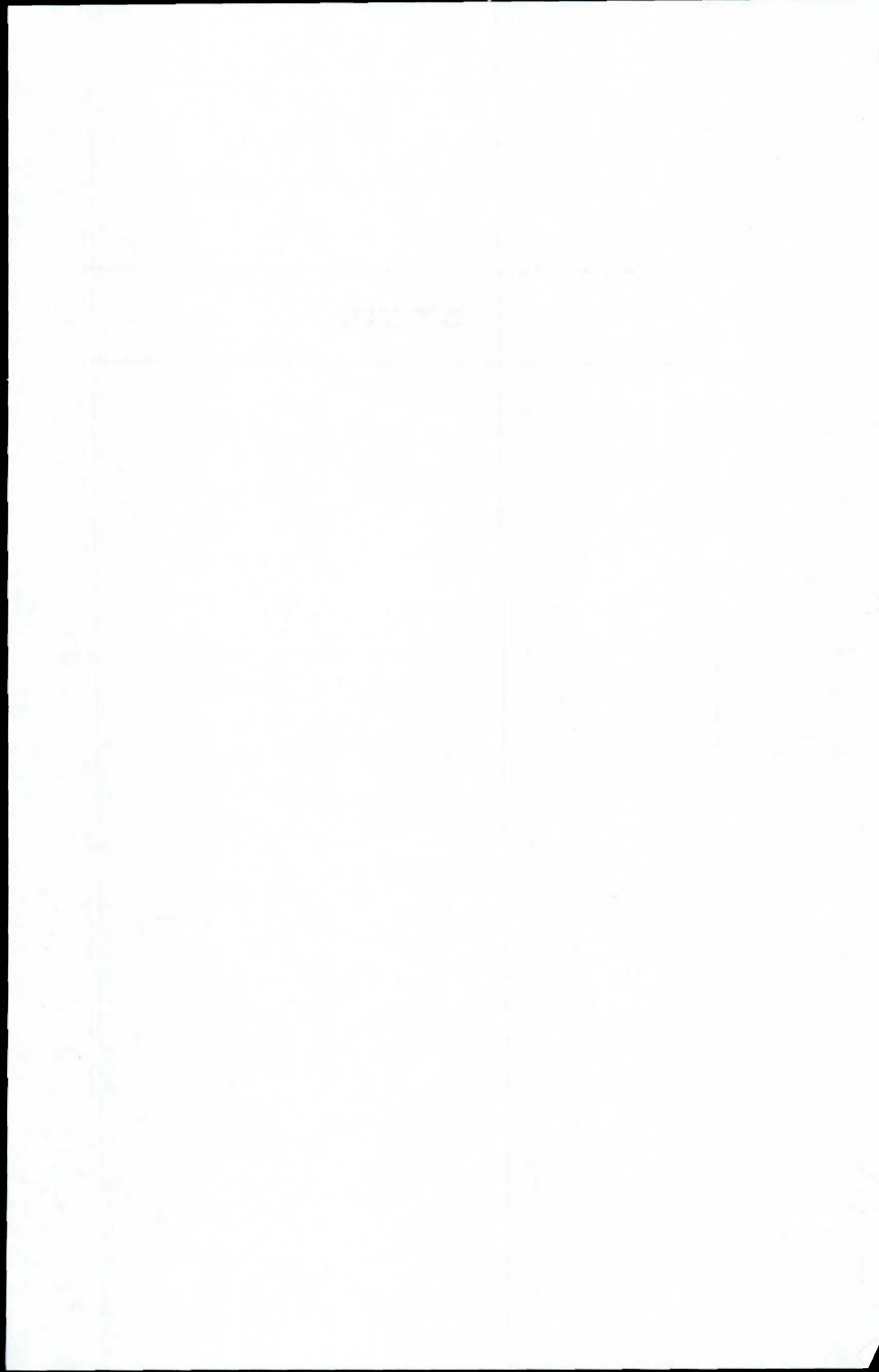
דווקא במצב הנתפס כ"מצב חירום", נבחנת מחויבותה של מדינה לזכויות האדם. למרבה הצער נכשלה מדינת ישראל בדצמבר 1992 במבחן זה. בהתעלמה מהתחייבויותיה הבין-לאומיות בחרה ישראל להשתמש בעונש קיצוני של גירוש המוני, עונש שנמחק זה מכבר מספר החוקים שלה עצמה. עונש הגירוש בוטל ברוב מדינות העולם, כולל כל המדינות הדמוקרטיות, ונעשה בו שימוש רק בפינות אפלות ובמדינות שראוי לה לישראל לא להידמות להן.

על ממשלת ישראל לכבד את המשפט הבין-לאומי ואת רצון הקהיליה הבין-לאומית, כפי שבא לידי ביטוי בהחלטות האו"ם בנושא זה, ולאפשר את חזרתם המיידית של המגורשים.

נספחים

החלטת הממשלה

456"

עניינים בטחוניים במסגרת ועדת שרים לענייני בטחון לאומי

הסמכה להתקנת תקנות שעת חירום

לשם הוצאת צווי גירוש מידיים להרחקת מסיתים לפעולות הטרור

מ ח ל י ט י ם (ברוב קולות, נמנע אחד)

א. לאור קיומו של מצב חירום וכדי לשמור על בטחון הציבור – למלא את ידי ראש הממשלה ושר הבטחון להנחות ולהסמיך את המפקדים הצבאיים של אזורי יהודה, שומרון וחבל עזה, להוציא צווים, בהתאם לצרכי הבטחון המידיים ההכרחיים, בדבר גירוש זמני, וללא הודעה מוקדמת, לשם הרחקת מסיתים, אותם מתושבי האזור המסכנים בפעולתם חיי אדם, או מסיתים לפעולות כאלה, וזאת לתקופה שתיקבע על-ידי המפקדים הצבאיים ושלא תעלה על שנתיים ימים.

ב. מי שגורש כאמור יהא רשאי, תוך 60 יום, לערור על גירושו בפני ועדה מיוחדת באמצעות בן משפחתו או עורך-דינו, על-פי הכללים שייקבעו בצווים."

צו בדבר גירוש זמני (הוראת שעה)

צבא הגנה לישראל

צו מס' 1381

צו בדבר גירוש זמני (הוראת שעה)

בתוקף סמכותי כמפקד כוחות צה"ל באזור ולאחר ששוכנעתי בשל הנסיבות המיוחדות הקיימות כיום באזור כי טעמי בטחון החלטיים מחייבים זאת הנני מצוה בזאת, כהוראת שעה, לאמור:

1. הגדרות
  - א. בצו זה "תקנות" – תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945.
  - ב. "צו גירוש זמני" – צו על פי תקנה (1)112 לתקנות אשר תוקפו מוגבל לתקופה שאינה עולה על שנתיים.
2. ביצוע צו גרוש זמני ניתן לביצוע מיד לאחר הוצאתו.
  - א. על אף האמור בתקנה (8)112 לתקנות, למטרת צו זה תוקמנה ועדות ערר שחבריהן יתמנו על ידי או על ידי מי שהוסמך על ידי.
    - ב. כיוור ועדת ערר ישמש שופט משפטאי של בימש צבאי.
    - ג. ועדת ערר תהיה מוסמכת לדון בערר שהוגש אליה ותהיה רשאית לאשר את צו הגירוש הזמני, לבטלו, או לקצר התקופה הנקובה בו.
3. עררים
  - א. ניתן להגיש ערר על צו גירוש זמני לוועדת הערר, רק בתוך ששים יום מיום הוצאת צו הגרוש הזמני.
  - ב. דיוני ועדת הערר יתנהלו בדלתיים סגורות.
  - ג. בוצע צו גרוש הזמני, תדון ועדת הערר בערר ללא נוכחות המגורש.
  - ד. המגורש יהיה זכאי להיות מיוצג בפני ועדת הערר באמצעות בא-כח עויד או בן משפחה.
4. תוקף
  - א. תחילתו של צו זה ביום חתימתו.
  - ב. צו זה יעמוד בתוקף עד למתן הוראה אחרת על ידי.
5. השם
  - א. צו זה יקרא: צו בדבר גרוש זמני (הוראת שעה) (אזור איוש) (מס' 1381) התשנ"ג-1992.

דני יתום, אלוף

מפקד כוחות צה"ל

באזור יהודה ושומרון

הערות בצלם:

צו מקביל (מס' 1086) הוצא על ידי האלוף מתן וילנאי, מפקד כוחות צה"ל באזור חבל עזה, לגבי המגורשים תושבי רצועת עזה.

קרוב לחודש לאחר הוצאת צוים אלו הוצא תיקון (בצו מס' 1384 בגדה ובצו 1089 ברצועה) לפיו ועדת הערר מוסמכת להחליט אם דיוניה יערכו בדלתיים סגורות אם לאו, וכן בוטל סעיף 4(א) לצוים.

קטעים עיקריים מתוך טיעוני האגודה לזכויות האזרח בישראל

1. תוקף הצו הכללי (סעיף 3-7 לעיקרי הטיעון)

"הצווים בדבר גירוש זמני... בטלים בשל תכנם ובשל הדרך שבה התיימרו לחוקקם". מדובר בשינוי של הדין הקיים, המהווה "שלילת זכויות והגנות המוקנות על פי תקנות ההגנה". לטענת העותרת, "יכדי שחוקקה זו תהיה כדוין, עליה לעמוד במבחן כפול: מבחן המשפט המינהלי הישראלי ומבחן המשפט הבינלאומי... דבר חיקוק שאינו עומד באחד משני מבחנים אלה בטל בשל חריגה מסמכות, וכל צו או פעולה שנעשו על פיו- אין להם קיום".

2. כללי המשפט המינהלי : עיקרי הצדק הטבעי (סעיף 8-19)

"המשיבים 2 ו-3 פועלים באזורי המשל הצבאי כרשויות ציבוריות ישראליות, ועליהם לפעול לפי הנורמות המחייבות פקיד ציבור ישראלי. מהם נדרש יותר מהמתחייב לפי דיני מלחמה, ועליהם לנהוג גם בשטח ממשל צבאי לפי הכללים המהווים דרכי מינהל תקינים והוגנים. כך, למשל, מחובתם לקיים כלפי התושבים את זכות השמיעה במקרים שבהם יש להעניק זכות זאת לפי הנורמות של המשפט המינהלי שלנו... כבר נפסק כי יש לקיים זכות זו בשטח המוחזק, גם כאשר הדיו המקומי אינו מעניק זכות זו כלל. כך, למשל, מצווים המשיבים לאפשר זכות טיעון בפני המפקד הצבאי ולתת שהות נוספת לשם פניה לבית משפט זה, לפני שיתבצע צו להריסת מבנה לפי תקנה 119 לתקנות ההגנה (שעת חירום). עקרון זה חל בענייננו מקל וחומר. אם כאשר זכות זו איננה קיימת לפי הדין המקומי, באים עקרונות המשפט הישראלי ומשלימים את החסר, כאשר הדין המקומי מעניק זכות טיעון, אין המפקד הצבאי, אשר עיקרי הצדק הטבעי של המשפט הישראלי חייבים להיות נר לרגליו, יכול לשלול או להגביל זכות זו".

עוד טוענת העותרת כי "הדין המקומי מקנה זכות טיעון למי שמוצא לגביו צו גירוש לפי תקנה 112 לתקנות ההגנה (שעת חירום)... משמעה זכות לפנות לוועדה לפני ביצוע הגירוש... כלל זה חל על כל צו גירוש לפי תקנה 112, ולענין זה אין להבחין בין צו שתוקפו מוגבל בזמן לבין צו שאינו מוגבל בזמן". זכות זו נובעת גם מעיקרי הצדק הטבעי שחלים על כל פעולה של רשות ציבורית, ו"אין בהוצאת הוראה ע"י רשות מנהלית השוללת את זכות הטיעון כדי לגבור על עיקרי הצדק וטבעי". באשר לטענת המשיבים כי אין משמעות למועד זכות הטיעון וכי ניתן לדחותה עד לאחר ביצוע הגירוש, טוענת העותרת כי "טענה זו נדחתה מכל וכל על ידי בית משפט זה בפסק דין קוואסמה, על דעת כל שופטי ההרכב".

במקרה דנן, טוענת העותרת, השמיעה המאוחרת חסרת משמעות מכמה טעמים: ראשית, "אין בצו כל ערובה לכך שהמגורש יוכל למנות בא כח לענין זה. במקרה הנוכחי, אין למגורשים אפשרות מעשית למנות נציגים לעררים". שנית, "אפילו אם יוכל המגורש

למנות את נציגו, העדר נוכחותו בהליך פוגע ללא תקנה באפשרות אמיתית להשמיע טענותיו. "שלישית, הפגיעה בזכות להופיע אישית הולכת ומחמירה "בשל העדר קשר רצוף בין המגורש ונציגו... גירוש לארץ אויב אינו מבטיח קיום קשר כזה, בכל מקרה, ולא כל שכן כאשר המדינה אליה גורשו המגורשים מסרבת לאפשר להם חופש תנועה." רביעית, בדבר הטענה כי מתן זכות לבן משפחה של המגורש להגיש ערר היא תחליף לזכות הטיעון של המגורש, "הרי שאפשרות כזאת נדחתה בעבר ע"י בית משפט זה."

3. הסכנה שבשליחת זכות הטיעון (סעיפים 20-22)

מעבר לחובת ההגיינות של המדינה כלפי כל אזרח או תושב, הרי ש"זכות הטיעון נועדה גם למנוע החלטות חפוזות, שרירותיות ומועטות, הקורות כמעט בהכרח, כאשר אין דבר הבולם את מי שהכוח בידיו, ומחייבו לשקול היטב את מעשיו. המקרה הנוכחי מדגים היטב את הסכנות, שרבות מהן התממשו." הצו, טוענת העותרת, הוא "נשק טעון שניתן להפעילו בכל עת, ללא ביקורת של ממש", ו"מזמין את המפקד הצבאי... להחליף את ההגיון בכעס."

העותרת טוענת כי "מעשי רצח מחרידים, המזעזעים את כולנו, עשויים לשמש רקע לדחף וללחץ לפעול תחת הרושם של אותו זעזוע, עקב לחצים שאינם תמיד לעניין. הסרת המנגנון שהנהיג מתקין תקנות ההגנה כדי לרסן במשהו את הכוח הכמעט-מוחלט של השלטון, יוצרת קרקע נוחה לטעויות חמורות."

4. הגבלת זכות הטיעון ועקיפת ביקורת בג"צ (סעיפים 23-24)

לטענת העותרת, "מטרת הצו היא (לפחות במידה רבה) למנוע דיון בגירוש, לפני מעשה, בבית משפט זה... דבר זה, שהיה ברור לנשיא לנדוי בפרשת קוואסמה, שכנה אותו 'מנהג של "הבה נחתחכמה" בסמכותו של בית משפט זה, 'דומה כי ברור הוא גם כאן." באשר לטענה לפיה הליכים משפטיים פוגעים בביטחון, נאמר, "בית המשפט לא קיבל טענה זו וקבע כי כללי ההליך ההוגן – גם במחיר המהירות – הם חלק חשוב מהשלטת החוק והמלחמה בטרור."

5. כללי המשפט המינהלי: עצמאות שיקול הדעת (סעיפים 25-27)

"הצווים בדבר גירוש זמני ניתנו על ידי המשיבים 2 ו-3... הם, ולא אחרים, מוסמכים לפי המשפט הבינלאומי ולפי תנאיו לשנות את הדין באזורים... בפועל, התקבלה ההחלטה על תיקון החקיקה בממשלה, בישיבה שבה לא השתתפו המשיבים 2 ו-3 ואף לא הרמטכ"ל או הפרקליט הצבאי הראשי, המופקד על פי חוק על השלטת המשפט

בצבא... החלטת הממשלה (במיוחד לאור לוח הזמנים הקצר) לא הותירה בידי המשיבים 2 ו-3 כל ברירה, הלכה למעשה, אלא לשנות את החקיקה על פי ההנחיה שקיבלו. בסיטואציה שנוצרה, ספק אם היה בידם שהות לשקול את הענין, להתייעץ עם יועציהם המשפטיים... ולגבש עמדה עצמאית.

...העמדת המשיבים 2 ו-3 בפני עובדה מוגמרת סותרת את הלכותיו של בית משפט זה בדבר חובתה של רשות מוסמכת לשקול בעצמה את שאלת השימוש בסמכות הנתונה לה".

6. כללי המשפט המינהלי: פגמים בהליך קבלת ההחלטות (סעיפים 32-38)

"המשפט המינהלי הישראלי טווה כללים לקבלת החלטות על ידי מי שבידו הסמכות לכך על פי דין. הליך קבלת ההחלטות חייב להיות ענייני, שיטתי והוגן. על בעל הסמכות לאסוף ולסכם נתונים, לרבות הוות דעת מקצועיות נוגדות, אם ישנן כאלה, בדיקת המשמעות של הנתונים, בחינת תזיות חלופיות, על מעלותיהן ומגרעותיהן, וסיכום החלטה מנומקת... אין ספק כי הליך זה לא התקיים אצל המשיבים 2 ו-3, שלא היו נוכחים בישיבת הממשלה. בה הוכרעה הסוגיה, ושלא היתה להם אפשרות לקיים הליך ראוי של קבלת החלטות לאחר מתן ההנחיה לחתום על הצווים... השאלה שנדונה בממשלה היתה שאלה של חקיקה: שינוי הדין המקומי באזורים, שינוי דרסטי בדרכי הביקורת השיפוטית על צווי הגירוש ונסיון לאפשר סטיה מהכללים שנקבעו בענין זה ע"י בית המשפט העליון.

...בכתב התשובה לא ניתן כל הסבר לכך שהגורמים המשפטיים הבכירים, היועץ המשפטי, פרקליטת המדינה, הפצ"ר ושר המשפטים לא שותפו בהתייעצויות שקדמו להחלטת הממשלה... קשה להימנע מהרושם כי נעשה נסיון מכוון להעמיד את המערכת המשפטית בפני עובדות, ולמנוע ממנה לייעץ ולמלא את חלקה בתהליך קבלת ההחלטות.

...ככל הנראה, לא רק הצדדים המשפטיים של ההחלטה לא זכו לשיקול ולבדיקה הראוים, אלא שגם הצדדים הבטחוניים עצמם לא נדונו היטב".

7. כללי המשפט המינהלי: העדר פרסום (סעיפים 34-37)

"הצו בדבר גירוש זמני לא פורסם לפני הוצאת צווי הגירוש... אף נעשה נסיון אקטיבי, באמצעות הפעלת הצנזורה למנוע את פרסומו ואת פרסום החלטת הממשלה אשר בעקבותיה הוא הוצא, כל עוד לא הושלם הגירוש. משמעותו המשפטית של העדר הפירסום היא כי הצו היה חסר תוקף עת הוצאו הצווים האינדיבידואליים, ולפיכך צוים אלה הוצאו שלא כדין, והגירוש שנעשה מכוחם אינו חוקי..."

הוצאת צווי הגירוש וביצוע הגירוש

8. העדר סמכות (סעיפים 39-41)

"גירושו של אדם כלשהו מישראל אינו חוקי אלא אם הוא נשען על סמכות גירוש בחוק הישראלי. גירושו של אדם הנמצא שלא כדין טעון צו גירוש על פי חוק הכניסה לישראל, בהתאם לכללים המפורטים בחוק זה ובתקנותיו. תקנה 112 לתקנות ההגנה (שעת חירום) אינה חלה בישראל. ... צו צבאי... אין בו כדי להעניק לרשויות סמכות לגרש אדם הנמצא בישראל... כל המגורשים שגורשו מישראל, גירושם היה שלא כדין."

9. הפרת הלכת אל-כרבוטלי (סעיפים 42-45)

"הוצאת צווי הגירוש ע"י המשיבים 2 ו-3 נעשתה בניגוד מוחלט להלכתו של בית משפט זה בפרשת אל-כרבוטלי. בעת הוצאת הצווים לא הוקמו עדיין ועדות הערר לפי הצווים בדבר גירוש זמני...הלכת אל-כרבוטלי חלה איפוא במישרין על המקרה שלפנינו. שם נקבע כי מעצר לפי תקנה 111 לתקנות ההגנה הוא מעשה בלתי-חוקי אם בשעת המעצר טרם מונחה ועדה מייעצת לפי תקנה 411(4). העובדה שהוקמה ועדה כזאת לפני הדין בבג"צ לא ריפאה את הפגם."

10. העדר בדיקה עובדתית מספקת (סעיפים 46-53)

"... כאשר הוצאו צווי הגירוש נגד מספר כה גדול של אנשים תוך זמן כה קצר, לא היתה ולא היתה יכולה להיות בדיקה עובדתית המתחייבת ממהות העניין ומפסיקת בית משפט נכבד זה.

גירושו של אדם מארץ מגוריו הינו סנקציה חמורה ביותר, הפוגעת בחירות הבסיסית של כל אזרח ותושב... חיוני הוא, כי יובא לפני הרשות המוסמכת חומר ראיות אמין ובעל משקל... על נותן הצו להשתכנע, על פי ראיות משכנעות ומהימנות, שאינן מותירות מקום לספק, כי נשקפת מהמיועד לגירוש סכנה לבטחון האזור. עליו להשתכנע ללא ספק כי גירושו של האדם הספציפי הזה חיוני להגנה על שלום האזור. עליו גם לתת את דעתו לשאלה, האם ניתן להסתפק לגבי כל מיועד לגירוש באמצעי אלטרנטיבי, כגון העמדה לדין או מעצר מינהלי.

...בפרק הזמן הקצר עד מאד שבין חתימת הצווים בדבר גירוש זמני לבין הוצאת צווי הגירוש, לא היתה אפשרות כלשהי למפקד צבאי בשר ודם לפעול עלפי הנחיות בית משפט זה.

אינדיקציות לכך שהמשיבים 2 ו-3 לא שקלו כראות את עניינו של כל אחד ואחד מהמגורשים קיימות למכביר:

א. התגלו מספר רב של מקרים בהם גורשו אנשים ללבנון בטעות, לרבות נער בן 16.

ב. ...שלושים וחמישה מהמיועדים לגירוש, הורדו מן האוטובוסים בשעה שהגירוש עוכב ע"פ צו הביניים והוחזרו לבתיהם או לבית הכלא. הם הוחלפו

במספר דומה של אנשים שמילאו את מקום...

ג. רוב המגורשים היו חופשיים בבתייהם עד לימים שלפני הגירוש, אף כי המידע לגביהם, היה בידי המשיבים גם אז...

ד. יום לפני החלטת הגירוש, הסכימו נציג המשיב 3 ונציג השב"כ לקיצור משמעותי בתקופות המעצר המינהלי של לפחות שלושה מבין המגורשים.

...עובדות אלה מעלות גם חשש כבד לכך שצווי הגירוש הוצאו מתוך שיקולים זרים למטרות זרות, או לכל הפחות, כי גם שיקולים זרים היו מעורבים בהחלטה על הגירוש... יתכן שהשיקול הדומיננטי היה מסר הרתעתי לתנועת החמאס, ויתכן שהיה זה הרצון לתת מענה לציבור הישראלי שחש, בצדק, מאוים ע"י מקרי הרצח שקדמו לגירוש... שיקולים שאינם נוגעים לסכנה מוחשית הנשקפת מאדם פלוני אם לא יגורש הם שיקולים זרים, החורגים מהשיקולים שנקבעו בפסיקת בית משפט זה להצדקת הוצאת צו גירוש. די שלשיקול כזה היתה השפעה ממשית על החלטת הגירוש כדי לפסול את ההחלטה".

11. צורך צבאי (סעיפים 54-65)

"(המשיבים) סטו לא רק מהפרקטיקה של עשרות שנים אלא גם מההנחיות וההלכות של בית משפט זה שפותרו באותה תקופה.

...על ידי הצגת הערכות בלבד, אין המשיבים מרימים את הנטל הכבד המוטל עליהם כדי להצדיק פגיעה בזכות יסודית כמו זכות השמיעה. גם לא די בהבאת מידע רחב היקף בדבר אופים של ארגוני החמאס והג'יהאד האיסלאמי, נושא שכלל אינו במחלוקת בעתירה זו. בכתב התשובה לא נעשה כלל נסיון [ל]הסביר מדוע קיום הליכי הביקורת לפי תקנה 112 יסכן את בטחון המדינה והאזור ועל בסיס אלו נתונים ניתן להסיק זאת. אין בתצהיר נימוק משכנע או בסיס עובדתי לטענה כי החזקת המיועדים לגירוש במעצר... עד לסיום הליכי הגירוש תסכל את המטרה של פגיעה בתשתית הארגונית והכלכלית של החמאס והג'יהאד האיסלאמי. 'הערכת גורמי הבטחון'... אינה נוסחת קסם הפותרת את משיבים מלבסס את טענותיהם בדבר 'כורח השעה'".

12. המשפט הבינלאומי (סעיפים 66-84)

"בית משפט זה קבע פעמים אחדות כי גירוש לפי תקנה 112, כפי שהוחלט לבצעו בעבר, אינו אסור לפי המשפט הבינלאומי, ודעת הרוב בבית המשפט היא כי אין גירוש מסוג זה נוגד את סעיף 49 לאמנת ג'נבה הרביעית. העותרת טען כי מקרה זה הוא שונה ממספר סיבות:

1. מזוהר במספר גדול מאוד של מגורשים...
2. המטרה של הגירוש היתה קשורה לאפקט המצטבר של גירוש מספר גדול של אנשים והשיקול האישי לגבי כל מגורש היה, לכל היותר, משני.
3. ...לא היתה מדינה, ולא היה בסיס לחשוב שתהיה מדינה, שתסכים לקבל את המגורשים על אדמתה.

בית משפט זה הבחין בין גירוישים של יחידים בשל סכנה מוחשית שנשקפה מכל אחד מהם, לבין גירוישים המוניים ושרירותיים. בית המשפט פירש את סעיף 49 (לאמנת גינווה הרביעית) כמתייחס רק לסוג האחרון של גירוישים, שנאסרו על רקע הגירוישים ההמוניים בתקופת מלחמת העולם השנייה... גם יפוש "individual" כמתייחס רק לגירוישים של יחידים המצטרפים כדי גירוש המוני, נראה כי ביצוע הגירוש בנסיבות הנוכחיות מראה כי כאן הדגש היה על הקבוצה, על המאסה, ולא על היחיד.

בית המשפט פירש, כאמור, את סעיף 49 על רקע מעשי הזוועה שבוצעו במלחמת העולם השנייה. ואולם, עם כל הכבוד, ניסוח האמנה בדבר הגנת אזרחים בעת מלחמה החל עוד לפני מלחמת העולם השנייה. אמנות גינבה משנת 1929 לא כללו התייחסות להגנת אזרחים, הנמצאים בשטח כבוש. הכינוס שאימץ אמנות אלו הטיל על הצלב האדום הבינלאומי להכין טיוטה לאמנה שתעסוק בנושא זה. הצלב האדום הבינלאומי הקים וועדה לנסח את האמנה. הטיוטה, שהוכנה על יד הוועדה, הוגשה לכינוס הבינלאומי ה-15 של הצלב האדום, שהתכנס בטוקיו בשנת 1934... סעיף 19(ב) לטיוטת טוקיו עוסק בגירוש, וקובע כדלקמן:

גירוישים מחוץ לשטחה של המדינה הכבושה הם אסורים, אלא אם הם פיזי אוכלוסין המכוון, בהתחשב במימדי מבצעים הצבאיים, להבטיח את בטחונם של תושבים.¹

סעיף 49 לאמנת גינבה נסמך על סעיף זה (שם, בע' 278).

הוועדה של מומחים מטעם ממשלות, שהכינה את הטיוטות הראשונות לאמנת גינבה לאחר מלחמת העולם השנייה, הסתמכה באופן נרחב על טיוטת טוקיו. היו ניסחה מחדש את סעיף 19(b) הנ"ל כדלקמן:

גירוישים או העברות של יחידים או של המונים, הנעשים תחת לחץ פיזי או מוסרי, למקומות מחוץ לשטחים כבושים, ומכל מניע שהוא – אסורים.¹

נוסח זה הוא שהיווה את הבסיס לסעיף 49, כפי שנכלל בנוסח הסופי של אמנת גינבה הרביעית.

... לאור המידע הנוסף בדבר הרקע לניסוח אמנת גינבה, מציעה העותרת, עם כל הכבוד, עיון מחדש בהלכה שנקבעה בעבר.

...גירוש שמטרתו נעוצה במספר הרב של המגורשים ושיאיננה תולדה של כורח צבאי להרחיק אדם מסויים... נוגד את הוראות האמנה."

בנוסף טוענת העותרת כי "המגורשים גורשו למדינה שלא הסכימה לקבלם, שלא היתה מחייבת לקבלם ושלא היה מקום להמאמין שתהיה מוכנה לקבלם. לפי המשפט הבינלאומי המנהג, אסור למדינה לגרש אדם, אפילו זר (ולא כל שכן תושב) אלא למדינתו הוא או למדינה המוכנה לקבלו.

...המגורשים גורשו למדינה אשר, ככל הידוע, אינה מדינת אזרחותם של אף לא אחד מהם. לבנון הודיעה כי אין היא מוכנה לקבלם. תנועותיהם הוגבלו למחנה אהלים ואין להם אפשרות לנוע במדינה או לצאת ממנה. אין זה משנה כלל מה מניעיה של לבנון בענין זה, שכן נעלה מכל ספק שאין מדינה זו חייבת לקבלם לפי המשפט הבינלאומי.

...בעבר לא נכנס בית-המשפט לעובי הקורה של דרך ביצוע הגירוש. הוא פעל מתוך חזקה שהמדינה לא תנהג בדרך שתסכן את חייו או שלומו של המגורש...כאן המצב

שונה לחלוטין. מאות אנשים הועברו לשטח לבנון, מדינה בעלת ממשלה אשר מדינת ישראל מנהלת עם נציגיה משא ומתן מדיני, מבלי שהמשיבים וידאו כי ממשלת לבנון תתיר, במפורש או במשתמע, את כניסתם. מציאות זו לא זו בלבד שהיא מטילה חובה על ישראל, ע"פ המשפט הבינלאומי, לבטל את גירושם של האנשים למדינה שאיננה מוכנה לקבלם, אלא שהיא גם מונעת הסתמכות על דבריו של המלומד Stone, שחיווה דעתו בדבר חוקיות אמצעי הגירוש, כאמצעי הנופל בחומרתו ממעצר, על רקע מציאות שאינה קיימת עוד.

...ממשלת ישראל הצהירה, כי תכבד את ההוראות ההומניטריות שבאמנת גינבה... ההוראה האוסרת גירוש, במיוחד כאשר רואים אותה בהקשר של גירוש מאות אנשים למדינה המסרבת לקבלם, היא בוודאי הוראה הומניטרית... אמנת גינבה חלה על המשיבים 2 ו-3 גם מכוח פקודת מטכ"ל 33.0133, המטילה חובה על חיילי צה"ל לנהוג בהתאם להוראות הכלולות בארבע אמנות גינבה... סטייה מהן מביאה לבטלות פעולתם."

13. סוף דבר (סעיפים 85-88)

"הרצח המחריד של נסים טולדנו ז"ל זעזע את כולנו. קדם לו שבוע עקוב מדם חיילי צה"ל שנרצחו בידי ארגוני טרור שיש לפעול נגדם בנחרצות. הזעזוע העמוק הביא לנקיטת צעד דרסטי וחסר-תקדים, בהליך חפז ורצוף טעויות. עתה מבקשים המשיבים כי בית המשפט זה יקבע כי מה שנעשה – כדין נעשה. כדי לעשות כן, על בית המשפט לקבוע כי זכות הטיעון ועקרונותיו של פסק דין קוואסמה ניתנים לשינוי במשיכת קולמוס (סודית) של המפקד הצבאי, כי ניתן לוותר על הליכי קבלת ההחלטות שנקבעו בפסקי דינו של בית משפט זה בדבר אמות המידה לגירושו של אדם והראיות הדרושות אינן חלות עוד, כי ניתן לגרש אדם מישראל על פי הדין החל בשטח מוחזק, וכי הלכת אל-כרבובטי יפה היתה אולי לשעתה, אך לא לשעתנו. כל זה – בשל יצורך וכורח השעה'.

...מדובר כאן באחת ההתנגשויות הקשות שידענו בין פעולת הרשות המבצעת שנעשתה תוך טעוני בטחון לבין העקרונות המושרשים היטב של שלטון החוק המהותי.

...סוגיות רבות עומדות בפני בית המשפט, והן מהסוגיות החשובות ביותר לגבי שלטון החוק במדינה. חשיבותה של פרשה זו חורגת הרבה מעבר לפעולות שנעשו בימים 16 ו-17 לדצמבר 1992. נכון הוא שבפני הציבור, ואולי אף בפני הממשלה, משתקפת רק שאלה אחת: האם יוחזרו המגורשים אם לאו. על כגון דא אמר השופט לנדוי:

יעדין רב החשש שבית-המשפט יראה כאילו נטש את מקומו הראוי לו וירד אל תוך זירת הוויכוח הציבורי, ושהחלטתו תתקבל על-ידי חלק מן הציבור בתשואות ועל-ידי חלקו האחר בדחייה גמורה ונרגשת. במובן זה אני רואה עצמי כאן כמי שחובתו לפסוק על-פי הדין בכל עניין המובא בפני בית-משפט כדין, היא דווקא חובה עלי הר כגיגית ביודעי היטב מראש שהציבור הרחב לא ישים ליבו להנמקה המשפטית אלא למסקנה הסופית בלבד ובית-המשפט בתור מוסד עלול להיפגע במעמדו הראוי לו, מעל למחלוקות המפלגות את הציבור. אך מה נעשה וזה תפקידנו וזו חובתנו כשופטים. [בג"צ 390/79 דויקאת נ. ממשלת ישראל, פ"ד לד(1), בעמ' 4]."

קטעים עיקריים מתוך טיעוני עוה"ד אביגדור פלדמן, לאה צמל ואנדרה רוזנטל

"העתירה תוקפת את הצווים הנורמטיביים והצווים הביצועיים, כל אחד מטעמיו שלו. העותרים אינם משוכנעים כלל וכלל כי האבחנה בין הצווים הנורמטיביים לביצועיים היא אמיתית, ולמעשה ירדו הצווים הנורמטיביים והצווים הביצועיים מן הרקיע הביטחוני, שלובים זה בזה ללא יכולת הפרדה". (סעיף 5)

"...אנו מעידים על עצמנו שטרם ראינו מעשה שעשתה איזו רשות של המדינה שהוא כל כך רשלני, פזור דעת ומבולבל כמעשה הגירוש הזה... מה החליטה הממשלה?" (סעיף 6)
"למעשה כאמור בכותרת של ההחלטה, החליטה הממשלה לבצע הגירוש באמצעות התקנת תקנות שעת חרום (על פי סעיף 9 לפקודת סדרי שלטון ומשפט תש"ח-1948), כאמור בכותרת ההחלטה... הממשלה ניסחה החלטה כנוסח סעיף 9(א) לפקודת סדרי שלטון והמשפט, המשתמש גם הוא בנוסחה (הארכאית משהו) 'למלא ידי ראש הממשלה...' (סעיף 7)

"אמור מעתה שהממשלה החליטה להפעיל את סמכותה על פי סעיף 9 לפקודת סדרי השלטון והמשפט, ולהסמיך את ראש המ[מ]שלה להתקין תקנות שעת חרום, אשר כפופות למגבלה האמורה בסעיף 9(ג) לפקודת סדרי השלטון והמשפט, על פיו פוקע תוקפה של תקנה שלושה חודשים לאחר התקנתה אלא אם נחקקה על ידי הכנסת." (סעיף 12)

"בפועל, לא התקין ראש הממשלה תקנות שעת חרום, אלא הסמיך את המפקדים הצבאיים להוציא צווי גירוש כמפורט בכתב התשובה והמשיבים אינם מסתמכים כלל על הכוחות המיוחדים של תקנות שעת חרום, אלא על כוחותיהם של המפקדים הצבאיים. משמעות הדבר כי שאו שכוונת הממשלה שובשה, או שמעולם לא התכוון ראש הממשלה להתקין תקנות שעת חרום, והדבר הוצג כך בפני הממשלה כדי להקל עליה להחליט בעניין זה... ראש הממשלה אם כן, לא מימש את הסמכות שניתנה לו לכאורה להתקין תקנות שעת חרום... כל מה שנעשה אחר כך בטל מעיקרא." (סעיף 13)

"...צווי הגירוש משנים את המשפט הקיים בשטחים המוחזקים, כמו גם משפט מדינת ישראל, והכוונה אינה אך ורק לשינוי שהוכנס לתקנה 112 לתקנות ההגנה לשעת חרום, החלים בשטחים, אלא גם, ואולי אף ביתר תוקף, לביטול הלכה שנקבעה בבית משפט נכבד זה בעניין קואסמה... כלשונו של כבוד הנשיא לנדוי:

'דעתי היא, שמתן אפשרות לפניה לועדה המייעצת לפני ביצוע הגירוש היא חובה, המוטלת על מי שהוציא את צו הגירוש, ולא רק עניין שבנוהג ובסדרי הדין.' (סעיף 14)

"בית המשפט העליון בפרשת קואסמה שיגר נורמה ברורה וחד משמעית אל הרשות

המבצעת והורה לה, כי את מי שיצאו עליהם צווי גירוש על פי תקנה 112 לתקנות ההגנה, יש להביא בפני הועדה המייעצת לפני ביצוע הגירוש. בית המשפט הדגיש כי זהו הפירוש הנכון והאחד של החוק." (סעיף 19)

"...משהובאה בפני הממשלה הצעה לתקן נורמה זו, הרי מובן מאליו שתיקון כזה הוא אפשרי רק בדרך החקיקה, בין בחקיקה הרגילה של הכנסת ובין החקיקה המקוצרת הייחודית של התקנת תקנות לשעת חרום, המתבצעת על פי חוק סדרי השלטון והמשפט שבכוחן 'לשנות כל חוק, להפקיע זמנית את תוקפו או לקבוע בו תנאים.' (סעיף 20)

"יפסק הדין בעניין קואסמה כולל הנחייה שאין מפורשת ממנה הכלולה בפסק דינו של כבוד השופט ח. כהן... בדבר האופן שבו ניתן לממש מטרה שהרשות הביטחונית סבורה שהיא רצויה של גירוש ללא זכות טיעון." (סעיף 21)

'אם סבורים הממונים על הביטחון, שיש או יתכנו נסיבות, אשר בהן מן ההכרח לבצע צווי גירוש ללא מתן הזדמנות למגורשים לפנות לוועדה תחילה, ולכן נא אל המחוקק וינסו לשכנעו שיש צורך בתיקון החוק כל עוד חוק הוא, שיש למגורש זכות לוועדה בטרם יגורש. אין סמכות בידי השלטונות לבצע צו גירוש תוך התעלמות מזכות זו. במדינת חוק אין שיקול ביטחוני, מדיני, אידיאולוגי או אחר יכול להצדיק הפרת החוק מצד השלטונות ובמדינת חוק אין שום רשות שלטונית רשאית לשלול מאת אדם זכות מזכויותיו החוקיות, אלא אם כן הוסמכה לכך בחוק בלשון מפורשת.' (סעיף 22)

"על כן לדעתנו רלבנטיות יתירה לשאלה האם זכות הטיעון בנסיבות המתוארות בכתב התשובה הייתה מסכנת את בטחון המדינה או לאו. העובדה היא שהחוק תקנה 112 לתקנות ההגנה שעת חרום כפי שפורש באופן חד משמעי על ידי בית משפט נכבד זה אוסר מניעה של זכות טיעון." (סעיף 24)

"ראוי להדגיש... כי הנימוק הביטחוני במלוא עוזו ותוקפו הושמע בבית משפט נכבד זה בפרשת קואסמה... (סעיף 25)... עינינו הרואות פסק דין זה קובע הלכה חד משמעית כי כל טעם שבעולם של בטחון המדינה אינו יכול להתיר לרשות המבצעת להפר בריש גליה את החוק, ולא משום שביטחון המשפט מוכן להקריב את בטחון המדינה על מזבח קיום דווקא של החוק, ולא משום פטישיזציה של החוק, ולא משום שהשופט לנדוי אינו יודע כי הדמוקרטיה צריכה להתגונן (והרי השופט לנדוי הוא שטבע מונח זה), אלא שבמטרה דמוקרטית המבוסס על הפרדת רשויות, את החוק, לרבות את פסיקתו של בית משפט נכבד זה מוסמך לשנות אך ורק המחוקק, או בצורה מוגבלת ומבוקרת ועל פי הוראת המחוקק, באמצעות בתקנות שעת חרום." (סעיף 26)

"...למה נמנע ראש הממשלה מלפעול בדרך של התקנת תקנות שעת חרום, לאחר שהמ[מ]שלה הסמיכה אותו לעשות זאת? התשובה ברורה. תקנות שעת חרום המעניקות סמכויות קיצוניות... מוגבלות בתוקפן לשלושה חודשים בלבד, על כן לא ניתן באמצעות תקנות אלה לעשות דבר שמשכו למעלה משלושה חודשים, (אחרת יש בכך כשל לוגי בדומה לברון מינכהוזן המרים עצמו באמצעות משיכה בשיער ראשו) אלא אם זכתה התקנה לאישור הכנסת." (סעיף 32)

"... הצו הנורמטיבי הוא למעשה bill of attainder ועל כן לא חוק אלא מעשה שררה הלוש גלימה של חוק... [הצו הנורמטיבי] לא בא לעולם אלא כדי לממש את תכלית

הגירוש המסוים הזה, ולא העלו מתקיניו על דעתם לקבוע נורמה כללית. מה גם שהצו הנורמטיבי והצו המעשי ירדו לעולם שלובי ידיים וכנראה לא היה רגע אחד שבו הצו הנורמטיבי חי מכח עצמו." (סעיף 34)

"כתב התשובה אינו מסתיר את העובדה כי הצו הנורמטיבי נועד במפורש ובמיוחד לתת מטרייה נורמטיבית למעשה הגירוש המסוים הזה, ראה סעיף 26 בכתב התשובה. ואפילו היה בצו הנורמטיבי תכונות של נורמה כללית המופנית אל כלל הציבור ולא היה bill of attainder, גם אז לא היה מועיל למשיבים, לא ניתן באמצעות צו של המפקד הצבאי להגשים ביצועו של דבר שלא ניתן להיעשות על ידי הפעולה עצמה." (סעיף 36)

"הטענה המרכזית בכתב התשובה כי הגבלת הגירוש לשנתיים ומכח נסיבות בטחוניות מעיקות ורחמורות, רשאי המפקד הצבאי לבטל את זכות הטיעון לפני הגירוש... אין לטענה זו שחר." (סעיף 40)

"... אין המפקדים הצבאיים מתיימרים להקים לעצמם בסיס נורמטיבי חיצוני לתקנות ההגנה לשעת חרום... צו גירוש זמני מוגדר כצו על פי תקנה 112(1) לתקנות ההגנה (שעת חרום)." (סעיף 41) "...העובדה שהמפקד הצבאי מצא לנכון להגביל את הגירוש לתקופה של שנתיים, אינה משנה במאומה את מהות פעולת הגירוש ואינה פוטרת את המגרש מן החיוב להתיר למגורש אפשרות לטעון טענותיו בפני ועדת ערר, או ועדה מייעצת." (סעיף 42)

"לא דומה שינוי חקיקתי הפוגע בזכות הטיעון לכל שינוי חקיקתי אחר במשפט האזור. זכות הטיעון משמעותה העמדת שיקול דעתו של המפקד הצבאי במבחן של רשות שיפוטית או מעין שיפוטית בלתי תלויה במפקד הצבאי. הגבלת זכות הטיעון משמעה פעולה מובהקת במצב של ניגוד אינטרסים. למפקד הצבאי אינטרס עצמי שפעולתו לא תבוקר על ידי רשות אחרת. כל פגיעה בזכות הטיעון חשודה ביותר כפעולה המקדמת את האינטרס העצמי של המפקד הצבאי..." (סעיף 45)

"הנסיון להציג ביקורת שיפוטית ויעילות ביטחונית כערכים סותרים לא התקבלה על דעתו של בית משפט נכבד זה....(סעיף 46) "ובעניין זכות הטיעון, בבג"צ 358/88 ... מתייחס בית המשפט לטענה כי ההליך השיפוטי פוגע ביעילות הצעד המנהלי של הריסת בתים, אומר על כך הנשיא שמגר:

האיזון הלגיטימי והנאות בין הצורך לפעול באופן יעיל ומהיר, לבין מתן האפשרות לפנות בהשגה למפקד או בעתירה לבית המשפט זה צריך ויכול למצוא ביטויו בזכות הקידמה, אותה יכול בית המשפט להעניק למקרים דחופים, כפי שהוא עושה לא אחת, בתחומים שונים ומגוונים, אם באה על כך בקשה של צד מעוניין." (סעיף 47)

"לא יכול להיות ספק שצווי הגירוש הנורמטיביים מכוונים לצמצם את הביקורת השיפוטית של בית משפט נכבד זה על תהליך הגירוש... הפעולה מושלמת ומגורש מוצא מגבולות המדינה ללא כל ביקורת שיפוטית. הביקורת השיפוטית מתקיימת כאשר אין כל קשר של ממש בין עורך הדין והמגורש הנמצא בארץ אויב. הקשר שהמדינה מבטיחה באמצעות מכתבים שימסרו על ידי הצלב האדום, אינו בטוח כלל. הניסיון מלמד כי הליכי הגירוש מתבססים במקרים רבים על חומר החסוי מפני המגורש ובא כוחו, מה שמקשה ביותר על המגורש להגן על עצמו, אם הוספת לכך העדר המגורש, ואי הבטחה של צינור תקשורת מהיר ושוטף ביניהם, הפך השימוע לפארודיה חסרת ממש." (סעיף 48)

"ככלל התנגד בית משפט זה לשלילת ביקורת שיפוטית, ואפילו כאשר שלילת הביקורת השיפוטית נעשתה על ידי המחוקק ולא על ידי הרשות המבצעת, הפועלת במקרה כזה, כפי שהסברנו, במצב קריטי של ניגוד אינטרסים. (סעיף 53)

כך הדבר כי ביטול ביקורת שיפוטית משמעה ביטול שלטון החוק, מלאכת היישום של שלטון החוק נמסרה לבתי המשפט ובעיקר ביחסים שבין הרשויות השונות ובין עצמן לבג"צ. (סעיף 54)

"...אך ורק בית המשפט העליון מגן על תושבי השטחים בפני שרירות ועריצות של השלטונות. אם מנעת מתושבי השטחים גישה נאותה לביקורת שיפוטית, חשפת אותם לשרירות ללא מגבלות ומעצורים..." (סעיף 59)

"לעתירה הנוכחית קווים אופייניים של משבר חוקתי חריף... [אשר] מתרחש באזור הגבול בין הרשויות השונות, כאשר הרשות המבצעת מנסה להשיג מטרות לגיטימיות שבהן בתחום סמכותה... תוך כדי שימוש באמצעים הנמצאים בשליטה ופיקוח של רשויות אחרות- הרשות המחוקקת או הרשות השיפוטית." (סעיף 67)

"...הרשות המבצעת צמצמה באורח מהותי את הביקורת השיפוטית או המוסדית על פעולותיה... במצב של ניגוד אינטרסים. ראש הממשלה והמפקדים הצבאיים בהנחייתו הפרו נורמה ברורה וחד משמעית... לפעולה היתה תוצאה קשה ביותר על קבוצה גדולה של אנשים, הממשלה העמידה את כל יוקרתה על הליך זה והיא משדרת לבית המשפט מסר כי לא תהיה מסוגלת להגן על בטחון הציבור אם העתירה תתקבל, הפעולה נשוא העתירה הייתה מכוננת במידה רבה כנגד בית משפט נכבד זה במובן של התחמקות מביקורת בג"צ על חוקיות הגירוש... בית המשפט פועל במצב בשל אי ודאות עובדתית, כאשר טיעוני המשיבים בדבר הסיכון לביטחון המדינה כמעט ואינם ניתנים לאומדנה הערכה באמצעות התבונה הטהורה..." (סעיף 68)

"היטיב להגדיר... המלומד H. Wechsler בספרו Principles, Politics and Fundamental Law:

המרכיב העיקרי של ההליך השיפוטי הוא השיפוט על פי עקרונות. כל צעד המוביל אל הפתרון הפסוק צריך להיות מבוסס על הגיון וטעמים שהם טרנצנדנטאליים לתוצאה המיידית, ההליך חייב להיות מבוסס על ניטראליות ראויה וכלליות, והתוצאה נבחנת לא רק על פי היישום המידי אלא על ידי יישומים אחרים שהעיקרון מכתוב.

בג"צ 418/86, ברזילי נ. ממשלת ישראל ואחר, פ"ד מ(3)505, דברי כבוד הנשיא בעמ' 555, "לא יתואר ממשל תקין, אם אינו שוקד על קיומו של שלטון חוק, כי הוא שבונה את חומת המגן בפני האנרכיה והוא שמבטיח את קיום ההסדר הממלכתי. סדר זה הוא היסוד לקיומן של המסגרות המדיניות והחברתיות לבטחת זכויות אדם. הללו אינם מתקיימים באווירה של לית דין. גם הבטחון הלאומי נשען על שלטון החוק." (סעיף 72)

"העותרים יבקרו את האסכולה הפרשנית של בית משפט נכבד זה ביחס לסעיף 49 לאמנת גינבה, אסכולה שמצאה לה ביטוי עיקרי בפסק דינו של הנשיא שמגר בפרשת עפו... שעל פיה יש לפרש את סעיף 49 לאמנת גינבה כחל על גירוש המוני בלבד על פי המודל העובדתי של הגירושים האכזריים לעבדות כפייה שבוצעו על ידי הנאצים." (סעיף 73)

"פירוש זה עומד בניגוד ללשונו הפשוטה של סעיף 49 והוא מבוסס על שיחזור של התודעה ההיסטורית של כוונת מחברי אמנת גינבה..." (סעיף 74)

"אסכולה פרשנית של ניתוח היסטורי של כוונת המחוקק והצבעה על ההיסטוריוזציה של משמעותם של מילים ומושגים הינה חריגה ביותר במשפט הישראלי... כאשר נדרש בית המשפט לניתוח היסטורי של חוקים, התוצאה המושגת הפוכה מזו האמורה בפסק דין עפו, דהיינו החוק מתפרש לא על פי כוונת המחוקק אלא על פי הכוונה העכשווית של הקורא." (מתוך סעיף 75) "...הפרשנות הישראלית נוקטת עמדה הפוכה באופן קוטבי לזו שקיבלה ביטוי בהחלטת בית המשפט בעניין עפו... כשנדרשת תורת הפרשנות הישראלית להיסטוריוזציה של נורמות משפטיות, היא מתבוננת אל הנורמה הכתובה כאל יצור חי בעל אבולוציה נורמטיבית המסייעת לו לצלוח משטרים ותקופות היסטוריות ולהתרגען על פי אמות מידה חברתיות ופוליטיות בנות ימינו." (סעיף 81)

"דוגמא מובהקת לכך היא בפרשת שניצר... דברי כבוד השופט ברק..."

דברי החקיקה המנדטוריים לא יפורשו על-פי כללי הפרשנות שנהגו בעת המנדט. הם יפורשו לפי כללי הפרשנות הנוהגים במדינת ישראל... דבר חקיקה מתפרש על רקע עקרונות היסוד של השיטה המשפטית. דברי חקיקה מנדטוריים לא יפורשו על רקע עקרונות היסוד של שיטת המשפט שנהגה בתקופת המנדט. דברי חקיקה מנדטוריים יפורשו על רקע עקרונות היסוד של שיטת המשפט הנוהגת בישראל." (סעיף 82)

"גם המחקר ההיסטורי שנערך בפרשת עפו, אינו שלם ואינו ממצה, כך חסר בו פרט מרכזי והוא שהנוסח של סעיף 49 לאמנת גינבה לא נוצר לאחר מלחמת העולם השנייה, אלא שהוא כבר מופיע בטיטה לאמנה שהוצגה בכינוס שהיה בטוקיו בשנת 1934, שם היה זה סעיף 19(ב) שאמר כי deportations outside the territory of the occupied state are forbidden" (סעיף 84)

"...אם נתבונן אל הגירוש מבחינת תוצאותיו – שיחרור חד צדדי מכל ההתחייבויות באמנת גינבה ואין חולק כי בין התחייבויות אלה, כמו שמירה על חיי המוגנים, קיימות התחייבויות שהן ללא ספק משתייכות למשפט המינהגי... משמעות הדבר שתוצאותיו הרדיקאליות של הגירוש הופכות אותו למעשה שהוא אסור על פי המשפט הבינלאומי המינהגי." (סעיף 87)

"... תמונה מבהילה עולה מכתב התשובה של המשיבים... התבקשו רשויות הביטחון לחפש מן הגורן ומן היקב אנשים שימלאו אחר המיכסה שנקבעה פחות או יותר מראש..." (סעיף 88)

"...מלכתחילה נקבעה מכסה שאותה יש למלא באנשים שאינם בהכרח פעילים מן השורה הראשונה אלא גם כל מיני בעלי תפקידים מעורפלים כמפיצי כרוזים, מסייעים בתחום התשתית האירגונית הכלכלית וכיוצא במושגים מעורפלים רבי משמעות." (סעיף 90)

"...הליך חשיבה מנהלי זה פסול ביותר, הוא סותר את תורת הגירושים שהתפתחה בבית המשפט העליון שעל פיה התהליך המחשבתי הוא הפוך לגמרי, האדם נשוא

הגירוש נקלט על ידי כוחות הביטחון כמי שאזלו לגביו כל האמצעים האלטרנטיביים, סכנתו מרובה ואין ברירה אלא לנקוט נגדו באמצעי הדראסטי המכאיב כל כך של הגירוש." (סעיף 91)

"אין בליבנו ספק שבעת שהגה ראש הממשלה את המחשבה החפוזה לגרש מספר גדול של פעילים, לא היו לנגד עיניו פנים או שמות, או תפקידים, בתודעתו נולד מספר... שירותי הביטחון התבקשו לתת למספר, פנים ואנשים... ומכאן ואילך השיקול אינו אינדיבידואלי וממוקד אלא שאיפה להשלים מכסה קבועה מראש." (סעיף 93)

"...הפרקטיקה של הגירוש ובעיקר לוח הזמנים של הגירוש מלמד כי התמונה של כוחות הביטחון האוספים מכל הבא ליד כל אחד שיש לו איזה שהוא קשר לארגון החמא"ס היא מציאות ודאית..." (סעיף 94)

"...בין החלטת הממשלה ובין העלאת האנשים על האוטובוסים חלפו כ-7 שעות לכל היותר, שבמהלכה אלוף הפיקוד של יו"ש הורה לגרש 284 אנשים ואלוף פיקוד של אזח"ע הורה לגרש 202 אנשים." (סעיף 95) "...הרי שאלוף פיקוד המרכז דני יתום גירש אדם בכל דקה ואילו אלוף פיקוד הדרום האיטי ממנו גירש אדם בכל דקה ו-10 שניות." (סעיף 96)

"כתב התשובה מוסר כי 16 גורשו בטעות. על פי הפרוצדורה ולוח הזמנים שתיארנו אין לנו ספק כי מספר המגורשים בטעות הוא רב הרבה יותר ויש בלבנו ספק וחרדה שמא אלוף הפיקוד הנכבדים שטוענים שבדקו אישית את עניינו של כל מועמד אינם מדויקים, או שמא ניחנו בכישורים פלאיים המאפשרים להם להעביר כהרף עין לנגד עיניהם את כל חייו של המגורש ולהכריע האם ראוי לגרשו." (סעיף 98)

"תמיהה גדולה עולה מן העובדה שסופו של דבר 78 אנשים שעליהם הוצאו צווי גירוש לא גורשו "בשל קשיים ארגוניים". אם הגירושים כל כך נחוצים ומחוייבי המציאות הבטחונית כיצד ניתן להניח ל-78 להישאר באזור..." (סעיף 101) "הכל מלמד כי מדובר במכסה ולא בשיקול אינדיבידואלי פרטני..." (סעיף 102)

"אין משמעות לשאלה האם השטח שבו נמצאים המגורשים הוא שטח הריבונית הלכנונית... או השטח שבו לבנון שולטת באופן אפקטיבי... השאלה המרכזית היא האם לבנון קיבלה (admitted) את האנשים לשטחה. המשפט הבינלאומי משתדל למנוע מצב שבו אדם יהיה חסר כל הגנה של מדינה כלשהי. קיים על כך במשפט הבינלאומי עיקרון של רציפות ההגנה." (סעיף 111) "רציפות ההגנה מושגת על ידי הטלת חובה על מדינות להגן על אנשים הנמצאים בתחומם. עומק ההגנה המוטל על מדינה משתנה על פי מידת זיקתה לאותו אינדיבידואל..." (סעיף 112) "עיקרון רציפות ההגנה הבינלאומית מחייב שמדינה שעליה מוטלת חובת הגנה על אינדיבידואלים אינה יכולה להשתחרר מחובתה באופן חד צדדי ומבלי שמדינה אחרת תהיה מוכנה או חייבת לקבל אדם כזה לתחומיה ולקלוט אותו אל תוך מערכת ההגנה שלה." (סעיף 113) "עיקרון רציפות ההגנה הוא מרכזי וחייב להישמר במיוחד בהגנה על אזרחים זרים הנמצאים בשליטתה של מדינה כתוצאה ממלחמה, כגון תושבי השטחים המוחזקים..." (סעיף 115)

קטעים עיקריים מתוך כתב התשובה משעם המדינה

כתב התשובה נפתח בתיאור האירועים שהביאו להחלטת הגירוש. בסעיף 9 לכתב התשובה מובאת רשימה של פיגועים ונסיונות לפיגועים אשר בוצעו על-ידי אנשי החמאס והג'יהאד האיסלאמי מינואר 1989 ועד לדצמבר 1992. בסעיף 11 לכתב התשובה נאמר כי "מסכת הארועים שתוארה לעיל, תכיפות התרחשותם, התאוצה שצברו, תוצאתם הקטלנית, פעילות האירגונים גם בשטח מדינת ישראל, הכירסוס שחל בבטחון הפנים ובתחושת הבטחון של הציבור, פוגענותם של אותם ארגונים כלפי תושבי האזורים פנימה תוך ערעור בטחונם הם, התגברות עוצמתם כתוצאה מהצלחתם המבצעית והסכנה כי יסחפו אחריהם אחרים - כל אלה גרמו לכך שגורמי הבטחון והדרג המדיני הגיעו לכלל החלטה כי יש לנקוט צעד דרסטי ומיידי כלפי החמאס והג'יהאד האיסלאמי פן תחול הדרדרות חמורה במצב."

בפרק הצורך בפעולה נאמר כי "שרשרת הפיגועים הקטלניים שהם הביטוי המעשי והטראגי שניתן למטרות החמאס והג'יהאד האיסלאמי, בצרוף עם דמותם של ארגונים אלה בכלל ופוטנציאל הסכנה הבטחונית הגלום בהם מעצם המטרות שנחרטו על דגלם, יצרו כאמור, את התחושה שהנחתת מהלומה על החמאס והג'יהאד האיסלאמי הינה כורח השעה, שאחרת עלול מצב הבטחון הכללי, הבטחון האישי והסדר הציבורי להדרדר לחומרת חסרת תקדים." (סעיף 16 לכתב התשובה) בהמשך מפרשים המשיבים כורח זה, בכך ששרשרת הפיגועים עלולה היתה להימשך ואף להחמיר ולהתרבות, "בשל התעוזה שנוסכת ההצלחה בלב המפגעים". (סעיף 17(ב)) בנוסף לכך, "רובי הפגועים וחומרתם גורמים התערערות של הבטחון באזורים ובישראל כאחד, אשר המשיבים אחראים לביצורו. תוצאת לוואי של התפתחות כזו עלולה היתה להביא למהומות ופעולות נקם מצד קיצוניים באזורים ובישראל, אשר ניצניה כבר החלו לתת אותותיהם." (סעיף 17(ח))

בפרק העוסק בהחלטת הגירוש נאמר תחילה "הצביעו גורמי הבטחון בפני הדרג המדיני על הצורך להפעיל צעדים משמעותיים ומהירים כנגד החמאס והג'יהאד האיסלאמי". (מתוך סעיף 18) במהלך השבועות שקדמו להחלטה, נעצרו מאות פעילים בארגונים הנ"ל, ולאחר היוודע דבר חטיפתו של רס"ר נסים טולדנו ב-13.12.92, נעצרו למעלה מ-1500 פעילים בארגונים הנ"ל.

סעיפים 20-36 לכתב התשובה עוסקים בגיבוש ההחלטה לגרש:

20. במקביל, החלו התייעצויות בין הדרג המדיני והדרג הבטחוני לגבי הפעולות האפקטיביות הנוספות שיש לנקוט כלפי החמאס והג'יהאד האיסלאמי. בישיבה שנערכה אצל רוה"מ ושר הבטחון ב-15.12.92, לאחר היוודע דבר הירצחו של טולדנו ז"ל, ובהשתתפות דרגים בטחוניים בכירים, הביעו גורמים

אלו דעתם כי מן הראוי לנקוט צעד דרסטי ומהיר כנגד החמא"ס והג'יהאד האיסלאמי.

21. בישיבת הממשלה מיום 16.12.92, ובהתייעצות שרים שקדמה לה, היה ברור למשתתפים כי חומרתו של מצב החירום ההולך ונוצר לנגד עיניהם מחייבת, שלא כבעבר, דחייה של כל האילוצים מפני הצורך הבטחוני.

22. יצויין כי קודם לישיבה, ולאחר התייעצות השרים הנ"ל, שוחח ראש הממשלה פעמיים טלפונית עם הרמטכ"ל וכן עם ראש השב"כ ומסר להם, כי יש בדעתו להביא לממשלה המלצה לאפשר גרוש לזמן קצוב של מספר רב של פעילי חמא"ס וג'יהאד איסלאמי, אשר לדעת הגורמים הבטחוניים מן הראוי שינקט כלפיהם צעד כאמור.

23. בעקבות כל האמור לעיל, ביום 16.12.92 קיבלה הממשלה בשבתה כועדת השרים לענייני בטחון לאומי, החלטה מס' 456 אשר נוסחה מצ"ב כנספח מ/ש/3 והמהווה חלק בלתי נפרד מכתב תשובה זה.

24. סעיף א להחלטה קובע לאמור:

"מחליטים ... לאור קיומו של מצב חירום וכדי לשמור על בטחון הציבור – למלא את ידי ראש הממשלה ושר הבטחון להנחות ולהסמיך את המפקדים הצבאיים של אזורי יהודה, שומרון וחבל עזה, להוציא צווים, בהתאם לצרכי הבטחון המידיים ההכרחיים, בדבר גירוש זמני, וללא הודעה מוקדמת, לשם הרחקת מסיתים, אותם מתושבי האזור המסכנים בפעולתם חיי אדם, או מסיתים לפעולות כאלה, וזאת לתקופה שתיקבע על ידי המפקדים הצבאיים ושלא תעלה על שנתיים ימים".

25. עיקריה של ההחלטה זו הינם:

א. המדובר בצווי גירוש זמניים, לתקופה שלא תעלה על שנתיים;

ב. פעולת הגירוש (הוצאת הצוים וביצועם) צריכה להיעשות באופן מידי וללא הודעה מוקדמת.

ג. (על פי סעיף ב להחלטת הממשלה) לכל מגורש מוקנית זכות ערר כנגד גירושו בפני ועדת ערר, תוך 60 יום; (יצויין כי מגבלת זמן זו בוטלה בינתיים, וראה האמור להלן).

ד. ערר יכול להיות מוגש ע"י בן משפחתו של המגורש או על ידי עורך דינו.

26. יש להדגיש כי אף שבהחלטת ועדת השרים לא צויין מפורשות כי המדובר בגירושם של חברי החמא"ס והג'יהאד האיסלאמי, הרי הדיון שקדם להחלטה נסב אך ורק סביב ארגונים אלה והצעדים שיש לנקוט כדי להתמודד עימם.

27. המשיבים יבקשו להבהיר כי הקביעה, הן בהחלטת הממשלה והן בצו בדבר גירוש זמני, שנחקק בעקבותיה, כמפורט להן, בנוגע לאפשרות הביצוע המידי של צוי הגירוש (קרי, ללא מתן אפשרות לקיומם של הליכי ערר או זכות טיעון קודם לגירוש) מבוססת על כך כי בנסיבות הבטחוניות המיוחדות

והחמורות באזורים, כפי שפורטו לעיל, הפעלת הליך הגירוש בפרוצדורה שהיתה נהוגה בעבר (לרבות אפשרות שימוע קודם לביצועו) לא תביא להגשה אפקטיבית של אמצעי זה ולתוצאה בטחונית הנדרשת למתן מענה מיידית ודחוף כנגד הסכנות הבטחוניות שנוצרו באזורים ובישראל כתוצאה מפעילותם של החמא"ם והג'יהאד האיסלאמי.

28. על פי השקפתם של המשיבים, האפקטיביות של צעד הגירוש בכלל, כאמצעי מניעתי, מבוססת על שלושה מרכיבים נפרדים אך שלובים והם:

א. "איכות" המגורשים⁹¹ – מעמדם של המגורשים באזור ובקרבת הארגונים שבמסגרתם הם פעילים;

ב. היקף הפעלת האמצעי – כמותם של המגורשים⁹².

ג. מהירות הפעלת האמצעי – הנמדדת ממועד הוצאת צוי הגירוש.

29. בנסיבות המיוחדות השוררות כיום באזורים ובמיוחד לאור העובדה שעסקינן בצו גירוש זמני, אשר פגיעתו קשה פחות, באופן יחסי, מזו של צו גירוש ללא מיגבלת זמן, סברו המשיבים כי רק הפעלה של אמצעי הגירוש כלפי אנשים הפעילים באופן ממשי ומתמשך במסגרת כלל התשתית של ארגוני החמאס והג'יהאד האיסלאמי, בהיקף רחב, ובאופן מיידית יש בה כדי להוות תגובה אפקטיבית והולמת לסיכונים הבטחוניים ולתהליכים המאיימים על הבטחון והסדר הציבורי הן באזורים והן בישראל, מארגוני חבלה אלה.

30. המשיבים סבורים כי כל ויתור, ולו רק על אחד מהמרכיבים המנויים לעיל, יהיה עלול להביא לסכנת התמוססות ולאבדן יעילותו של הגירוש, בראש ובראשונה כצעד מניעתי כלפי המשך פעילותם של אנשי אותם ארגונים כנגד בטחון האזורים, וכן לפגיעה בהרתעה מפני המשך פעילות מסוכנת כזו ושכמותה.

31. לא זו אף זו, הערכת גורמי הבטחון היתה ועודנה, כי כל נסיון לבצוע גירוש של מאות אנשים במתכונתו הקודמת (ושלא בדרך גירוש מיידית) בעת שהמיועדים לגירוש נמצאים עדיין בתחומי האזורים, היה עלול לעורר גל של תסיסה ואלימות חמורים ביותר אשר היו מיועדים, בין השאר, לגרום להיווצרות לחץ (הן פנימי והן בינלאומי) על מדינת ישראל לבטל את כוונת הגירוש.

32. במסגרת זו אף ניתן להעריך, על סמך נסיון העבר, שגל תסיסה זה היה צפוי להתפשט אף מעבר לרחוב הפלסטיני ולתוך תחומי מתקני הכליאה ובתי הסוהר בישראל באיו"ש ובאזח"ע.

33. שיקולים אלה הם שהביאו את המשיבים לכלל מסקנה כי האיזון הראוי בין צרכי הבטחון החלטיים ומיידיים, מחד גיסא, לבין ההליכים המשפטיים הקיימים, מאידך גיסא, מחייב שינויים של אלה האחרונים באופן שיענה על הצורך הבטחוני לבצע את הגירושים מיידית על מנת שיפגע קשות בתשתית

91. מאוחר יותר תיקנו המשיבים את המילה איכות והחליפוה ב"מהות".

92. מאוחר יותר תיקנו המשיבים את המילה כמות והחליפוה במילה "מספר".

ההסתה, הלוגיסטיקה והביצוע של ארגוני המחבלים שבהם עסקינן, ללא שתינתן להם, או ליתר ארגוני המחבלים, הזדמנות להיערכות, לשם שבושה או סיכולה.

34. כמו כן היה חשש כי נסיון לבצע איתור פיזי של המיועדים לגירוש מיד לאחר פרסום הכוונה לבצע את הגירוש עלול היה להתקל בנסיונות של חלק מהם להיעלם ולהיטמא בשטח ובמקרים אחרים לגרום להתנגדות שתקשה מאד על איתור, בתוך פרק זמן קצר, של המיועדים לגירוש. פרסום מוקדם של הגירוש עלול היה גם לגרום בעקבותיו להתנגדות להתנגדות ולנסיונות סיכול של גורמים עוינים בתוך לבנון.

35. ברוח זו, בסמוך לאחר קבלת החלטת הממשלה, מסר רוה"מ ושר הבטחון לרמטכ"ל ולראש השב"כ אודות ההחלטה, תוך שהוא מדגיש כי על גורמי הבטחון למלא תוכן את החלטת הממשלה.

36. כן הובהר כי בפעם זו, שלא כבעבר, ומהנימוקים אשר פורטו לעיל, ניתן אישור של הדרג המדיני לכך שעל הגירושים להיות בהיקף אשר יביא פגיעה משמעותית בכלל תשתית פעולתם של ארגוני החמא"ס והג'יהאד האיסלאמי וכי אין להסתפק בפגיעה במאגר מצומצם של פעילים, מן השורה הראשונה בלבד.

הפרק הבא עוסק בצו בדבר גירוש זמני (הוראת שעה):

37. בהתאם לכך, נחקק בו ביום, הן באיו"ש והן באזח"ע, דבר חקיקה, בדמות הצו בדבר גירוש זמני (הוראת שעה).

38. צו זה נועד ליישם את ההחלטה האמורה לעיל וליתן לה ביטוי במסגרת תחיקת הבטחון התקפה באזור, בעיקר בשניים:

האחד – הקביעה המפורשת כי צו גירוש זמני ניתן לביצוע מייד לאחר הוצאתו;

השני – הקמתן של ועדות ערר לצרכי הצו וקביעת סדרי הגשת ערר לוועדות אלה.

39. יש להעיר כי מחמת תקלה משרדית, אין זהות מלאה בנוסח הצו בשני האזורים. עם זאת, המדובר בהבדלים אשר מהותם ניסוחית בעיקרה ושאינ בהם השלכה לגבי משמעותם הנורמטיבית, שכן שני הצווים הוצאו בעת ובעונה אחת מתוך מטרה להגשים, הלכה למעשה, את החלטת הממשלה ולאפשר בדרך זו הוצאה לפועל של צרכי הבטחון בתחומי שני האזורים כאחד.

40. במה דברים אמורים? הגרסה הראשונה של טיוטת הצו בדבר גירוש זמני (אשר היא שנחתמה באיו"ש מפאת טעות משרדית) קובעת בסעיף 3(א) כי:

"על אף האמור בתקנה 112(8) לתקנות, למטרת צו זה תוקמנה ועדות ערר שחבריהן יתמנו על ידי או על ידי מי שהוסמך לכך על ידי."

41. בטיוטה הסופית של הצו בדבר גירוש זמני (אשר נחתמה באזח"ע) נבחרה, מטעמי ניסוח, לשון אחרת, על ידי החלפת הרישא של הסעיף 3(א), כפי שהובאה לעיל, ע"י קביעה מפורשת בסעיף 3(ד) לפיה:

"על צו גירוש זמני שהוצא לפי צו זה לא תחול תקנה 112(8) לתקנות."

42. מטרת סעיפים אלה היתה לוודא, ביחד עם הוראת סעיף 2 לצו לפיו – "צו גרוש זמני ניתן לביצוע מייד לאחר הוצאתו." – כי לא יהיה הכרח לקיים הליך שימוע בפני וועדה מייעצת **קודם** לביצוע הגירוש (כפסיקת ביהמ"ש העליון בבג"צ 320/80 **קוואסמה**) אלא ניתן היה, במקום זאת, לקיים את הליך השימוע לאחר ביצוע הגירוש, כמצוות החלטת הממשלה.

43. המשיבים מבקשים להדגיש כי הן על פי מטרתם והן על פי משמעותם המשפטית-נורמטיבית, הסעיפים המובאים לעיל זהים הם, ולפיכך אין מקום להסיק כל מסקנה משפטית מהבדלי הנוסח בין שני האזורים.

המשיבים מסבירים כי מחמת הבדלי הנוסח בין הטיוטות, היה הבדל בין שני הנוסחים גם בעניין סגירת הדלתיים, אולם המצב תוקן באופן ששני הנוסחים קובעים כי ועדת ערר תהיה רשאית להחליט כי דינויה יתנהלו בדלתיים סגורות מטעמי ביטחון. כמו כן בוטלה ב-10.1.93 מגבלת הזמן להגשת הערר, שנקבעה תחילה על-פי החלטת הממשלה ל-60 יום.

בסעיפים 47-63 לכתב התשובה מפרטים המשיבים כיצד הוצאו ובוצעו צווי הגירוש:

47. בעקבות האמור לעיל החלו גורמי הבטחון באיו"ש ובאזח"ע בתהליך מידי של איתור מיועדים לגירוש ובחינת המידע הביטחוני הקיים בעניינם של כל אחד ואחד מקרב המיועדים לגירוש כאמור.

48. לאור החלטת הממשלה, בעת בחינת המועמדים הונחו גורמי הבטחון לאתר אנשים אשר לגביהם נצבר מידע מהימן ומבוסס אודות מעורבותם בפעילות במסגרת התשתית הארגונית של החמא"ס והג'יהאד האיסלאמי.

49. המדובר באנשים אשר חלקם נטלו חלק בארגון ובתמיכה של פעילות אלימה או בהכוונה, הסתה או הטפה לפעילות כאמור. חלקם האחר סייעו לפעילות הארגונית הנ"ל בתחום התשתית הכלכלית או הארגונית, גיוס אנשים, השגת כספים וחלוקתם וכן בניסוח כרוזים וארגון הפצתם.

50. בעקבות הליך הבחינה האמור, הוצג המידע הרלבנטי לגבי כל אחד מהמיועדים לגירוש בפני מפקדי כוחות צה"ל באזורים.

51. בתוך כך, מפקד כוחות צה"ל באיו"ש ומפקד כוחות צה"ל באזח"ע בחנו אישית את עניינם של כל מועמד, תוך שהם הפעילו שיקול דעתם לאישור הגירוש או לשלילתו הכל מקרה ומקרה, וזאת בהתחשב בייעוץ משפטי צמוד ושוטף שקיבלו מהיועצים המשפטיים של האזורים ובייעוץ נציגי גורמי הביטחון.

52. מלאכת אישור המועמדים הושלמה רק לאחר שעות רבות, ומשום כך נחתמו צווי הגירוש הזמניים רק בשעות הלילה המאוחרות של יום ה-16.12.92 (באיו"ש) ובשעות הבוקר המוקדמות של ה-17.12.92 (באזח"ע).

53. על יסוד בחינתו של כל מקרה ומקרה ושקילת כמות המידע וחומרתו החליטו מפקדי כוחות צה"ל באזורים כי צווי הגירוש הזמניים יעמדו בתוקף ל-18 חודשים לגבי חלקם של המגורשים, ולתקופה של 24 חודשים לגבי יתרתם. צווי הגירוש הזמניים האישיים שהוצאו, הן באיו"ש והן באזח"ע, מצורפים בזה כנספחים מש/6 ו-מש/7 לכתב תשובה זה ומהווים חלק בלתי נפרד ממנו.

54. בסופה של מלאכת הבדיקה הוצאו באיו"ש צווי גירוש זמניים לגבי 284 אנשים, מתוכם 39 לתקופה של 18 חודשים ו-102 נוספים לתקופה של 24 חודשים.
55. באזח"ע הוצאו צווי גירוש זמניים ל-202 אנשים, מתוכם 100 לתקופה של 18 חודשים ו-102 נוספים לתקופה של 24 חודשים.
56. בנקודה זו מבקשים המשיבים להביא לידיעת בית המשפט הנכבד כי חרף המאמץ הרב אשר הושקע ע"י כלל הנוגעים בדבר לוודא כי הליך איתור המועמדים וביצוע הגירושים בפועל יעברו ללא תקלות, במהלך הימים הראשונים שלאחר הגירוש הוברר כי עשרה אנשים גורשו בשגה (שישה מאזח"ע וארבעה מאיו"ש). מביניהם, שמש של שלושה נכלל בשוגג בצו הגירוש הזמני, ואילו שבעת הנותרים גורשו בלא שהיה בעניינם צו גירוש זמני בר תוקף.
57. משנתבררה טעות זו, ולאחר שהנושא הובא לידיעת הדרג המדיני, נמסרה ביום 31 בדצמבר 92 הודעה רשמית מטעם מדינת ישראל אל ארגון הצלב האדום לפיה עשרת המגורשים הללו יהיו רשאים לשוב לאזור לאלתר.
58. הודעה זו אף זכתה לפרסום נרחב בכלי התקשורת. בעקבות זאת, בינתיים, כבר שב אחד המגורשים הני"ל לביתו בחברון וככל שהדברים נוגעים למדינת ישראל הושלמו ההכנות הארגוניות להסדרת החזרתם לאזור של תשעת המגורשים הנוספים באמצעות הצלב האדום וכח יוניפיי"ל.
59. בעקבות האמור לעיל הוחלט במערכת הבטחון לבצע בדיקה נוספת. כתוצאה מכך נתגלו שישה אנשים אשר גורשו על פי צווי גירוש בני-תוקף, ואולם בדיעבד הסתבר כי המדובר באנשים אשר הורשעו בדין והיו אמורים לרצות עונשי מאסר. כל המקרים הני"ל הובאו לעיון חוזר בפני מפקדי כוחות צה"ל באזורים אשר החליטו לבטל את צוי הגירוש בעניינם.
60. המשיבים יבקשו להבהיר עוד כי באיו"ש ובאזח"ע נותרו כיום 78 אנשים אשר לגביהם תלויים עדיין ועומדים צוי גירוש זמניים ואשר לא בוצעו (לפי החלוקה של 43 באזח"ע ו-35 באיו"ש).
61. אנשים אלה לא גורשו, בסופו של דבר, בהתאם להנחיית הדרג הפיקודי הבכיר בצה"ל, בעקבות הוצאתם, בלילה שבין ה-16 וה-17 בדצמבר 1992, של צוי הביניים ע"י ביהמ"ש העליון (אשר בוטלו רק לקראת סוף אותו יום) ובשל קשיים ארגוניים הקשורים בביצוע גירושם, עם ביטולם של צוי הביניים האמורים.
62. בכוננת מפקדי כוחות צה"ל בשני האזורים לבטל את צוי הגירוש הזמניים שהוצאו כנגד 78 האנשים הני"ל, לאחר שיבחנו את ההליך הראוי שיש לנקוט כלפי איש איש מהם, לאחר ביטול הצו.
63. כללו של דבר הוא כי, בסופו של דבר, גורשו בפועל מאיו"ש ואזח"ע 415 תושבים, לפי החלוקה – 250 מאיו"ש ו-165 מאזח"ע. מתוך אלה רק ל-408 היו צווי גירוש בני-תוקף.

בפרק מימוש זכות הערב, נטען כי הפרקליטות הצבאית התכוננה לצורך שמיעת ערריהם של המגורשים, לרבות מינוי הרכבים רבים של ועדות עררים, הכשרת אולמות דיונים והקצאת סגל מנהלה ומזכירות. מכיוון שהמגורשים נמצאים בלבנון, "ומתוך הכרה שיתכן שמגורשים שבעניינם הוגש או יוגש ערר יזדקקו לקשר עם באי-כוחם, צה"ל יעשה כל פעולה אפשרית בנסיבות העניין, על מנת שיועברו דברי דואר אל מגורשים ומהם, באמצעות הצלב האדום או בכל דרך אחרת שתימצא מתאימה." (סעיף 66)

המשיבים טוענים (בפרק חזרה של המגורשים-השלכות בטחוניות) כי "משבוצעו צוי הגירוש בפועל, החזרתם לאזורים עלולה לגרום לפגיעה חמורה ביותר בבטחון האזורים ומדינת ישראל ובסדר הציבורי בהם." המשיבים מפרטים את ההשלכות הביטחוניות הקשות של החזרה כזו: החזרה משמעותה שובם לשטחים של מאות פעילי חמאס וגייהאד איסלאמי, אשר עשויים להשתלב בארגונים אלה; החזרה תיראה בעיני הציבור הרחב ובעיני הארגונים כ"נצחון מוראלי ומעשי לארגונים על המדינה"; עלול להתחזק מעמדם של הגורמים הקיצוניים בקרב תושבי השטחים לעומת מעמדם של המתונים; ועלול הדבר לעודד את הגורמים הקיצוניים להגביר את המאבק ואת האלימות.

כמו כן טוענים המשיבים כי על-פי הערכת מפקדי כוחות צה"ל, לגירוש היתה השפעה רבה, המתבטאת בירידה בהיקף פעילותם של ארגוני החמאס והגייהאד האיסלאמי, בשיבוש ובפגיעה במערכות של ארגונים אלה מהבחינה הארגונית והכלכלית, וכן בהרתעת ארגונים אחרים. (סעיפים 75-77 לכתב התשובה)

בהמשך כתב התשובה מובאים טענותיהם המשפטיות של המשיבים, שיתומצתו להלן:

ראשית, מתבססים הם על כלל 43 לתקנות הנספחות לאמנת האג משנת 1907, הקובע את חובתו ואת סמכותו של מפקד כוחות צה"ל באזור לנקוט בכל הפעולות הדרושות לשמירת הבטחון והסדר באזור. נטען כי "ביהמ"ש העליון הכיר בכך שעל אף האיוון הנדרש במדינה דמוקרטית בין זכויות היסוד של הפרט לבין בטחון המדינה, הרי-

'אם ההתנגשות בין הערכים היא "חזיתית", בלא שניתן לקיים את האחד תוך קיום השני כי אז הערך בדבר ביטחון המדינה ידו על העליונה. הטעם לכך הוא כפול: ראשית משום שהערך בדבר ביטחון המדינה הינו התכלית הממשית שעמדה ביסוד תקנות ההגנה, ושופט פרשן חייב, בראש ובראשונה, להגשים מטרה זו; שנית, משום שהדמוקרטיה צריכה להתקיים על מנת שתוכל להגשים את עצמה. (השופט ברק בבג"צ 680/88 שניצר ואח' נ' הצנזור הצבאי הראשי ואח'. פ"ד מב(4) 617, 630.)"

לטענת המשיבים, "אין למצוא כל פגם באיוון שנעשה, בנסיבות המקרה... בין טעמי הבטחון הני"ל לבין זכותם של הנוגעים בדבר לשמיעה מוקדמת".

בהמשך מביאים המשיבים את נוסחה של תקנה 112 לתקנות שעת חירום, ושל תקנה 108 לאותן תקנות, בה מפורטים התנאים להוצאת צווים על-פי התקנות. המשיבים מסבירים:

"...בהוציאם את צווי הגירוש, שוכנעו מפקדי כוחות צה"ל באזורים על בסיס ראיות ברורות, חד משמעיות ומשכנעות כי נתמלאו התנאים בתקנה 108 לתקנות ההגנה וכי צווי הגירוש נחוצים לצורך השגת המטרה הבטחונית, קרי,

מניעת הסכנה החמורה הצפויה לאזור מן המגורשים." (סעיף 96) עוד טוענים המשיבים: "...אמצעי הגירוש הזמני הינו מטבעו פחות בחומרתו מאמצעי הגירוש הבלתי מוגבל בזמן ולפיכך אמות המידה לקיום תנאי תקנה 108 צריכות להיות מקלות ביחס לאמות המידה לפיהן נבחנת הוצאתם של צווי גירוש בלתי מוגבלים בזמן, כשם שאמות מידה אחרונות אלו אינן חלות לגבי מעצר מינהלי או צווי הגבלה ופיקוח. בסמכותו של של מפקד כוחות צה"ל באזור להתאים את האמצעי המינהלי למידת הסכנה הצפויה באזור."

בהמשך כתב התשובה מתארים המשיבים את תוכנו של הצו בדבר גירוש זמני (הוראות שעה), תשנ"ג-1992:

"...כאשר מדובר בצו גירוש זמני, דהיינו צו גירוש על פי תקנה (1)112 לתקנות ההגנה אשר תוקפו מוגבל לתקופה שאינה עולה על שנתיים, הוא ניתן לביצוע מייד לאחר הוצאתו ומכאן אין חובת קיום הליך שימוע מוקדם. עם זאת קבע הצו המתקן, תחת ההליך של פניה לועדה המייעצת (הממליצה למפקד האזור בלבד), זכות להגיש ערר על צו הגירוש הזמני בפני ועדת ערר המוסמכת לבטל או לקצר את התקופה הנקובה בו. קביעתה של ועדת הערר מחייבת והיא אינה בגדר המלצה בלבד. ועדת הערר תדון בערר ללא נוכחות המגורש."

ובהמשך נאמר:

"מפקד כוחות צה"ל באזור מוסמך, על פי עקרונות המשפט הבינלאומי, להוציא מתחת ידו דברי חקיקה אשר יחולו בשטח הנתון לאחריותו ואשר כרום לתקן ואף לבטל דברי חקיקה קודמים שהיו בתוקף באזור. ...בית המשפט העליון לא יתערב בדבר חקיקה של מפקדי כוחות צה"ל באזורים ולא ימיר את שיקול דעתם בשיקול דעתו, אלא אם כן חקיקה זו תוכח כלוקה בחוסר סבירות קיצונית."

עוד טוענים המשיבים:

"...קיומה של זכות טיעון רק לאחר הפעלתה של סנקציה בטחונית אינה חסרת תקדים... אכן נפסק לגבי אמצעי הגירוש, כבג"צ 320/80 קוואסמה. כי הזכות לפנות לוועדה המייעצת ניתנת להגשמה לפני ביצוע הגירוש, ואולם הגיונה של פסיקה זו הוא בכך שכאשר מדובר באמצעי כה חמור וקיצוני של גירוש ללא הגבלת זמן, אשר נסיון החיים מלמד שתוקפו לשנים ארוכות ולעיתים אף לצמיתות, הרי אף כי המדובר בפעולה הפיכה, ככלל יש ליתן לאדם להשמיע דברו לפני שיבוצע הגירוש. כאשר מדובר בגירוש זמני, המוגבל לתקופה שאינה עולה על שנתיים, הרי שעסקינן בסנקציה פחותה בחומרתה מהגירוש לצמיתות ובמסגרת איזון האינטרסים, ולאור הצרכים הבטחוניים הדחופים, כפי שאלה פורטו לעיל בהרחבה, אין גם במתן זכות טיעון מאוחרת."

ובהמשך:

"זכות הטעון המאוחרת המסורה בידי המגורש בפני ועדת הערר יש משום מתן זכות טיעון נאותה... ועדות אלה, אשר בפניהן מובא הענין לראשונה (בבחינת review de-novo), מוסמכות לבטל את צווי הגירוש במסגרת החלטה

שיפוטית המבוססת על הוראות הדין ועל נימוקים אובייקטיביים. החלטתן של ועדות אלה הינה, כאמור, מחייבת ואין אחריה דבר."

לטענת המשיבים, אין כל פגם בקביעה לפיה ייוצג העורר בפני ועדות הערר על-ידי בן משפחה או עורך דין ולא יוכל להופיע בעצמו. לביסוס טענה זו מביאים המשיבים קטע מתוך בג"צ 161/84 חברת ווינדמיל הוטל בע"מ, נ' שר הפנים ואח':

"דרכי שמיעה רבות הן ומגוונות ומשתנות על פי הנסיבות. יש שהשמיעה היא בכתב ויש שהשמיעה היא בעל פה. יש שהיא נעשית בצוותא חדא ובנוכחות כל הנוגעים בדבר ויש שהיא נעשית בשלבים, כאשר כל צד נעשה בתורו."

ומכאן ש"אין בעובדה שהמגורשים נמצאים מחוץ לאזור ולמדינת ישראל כדי לשנות את המסקנה המתחייבת. תושבי האזורים הנמצאים מחוץ לתחומי האזור וישראל מגישים כדבר שבשיגרה עתירות לבית המשפט הגבוה לצדק... ואין הם זכאים להופיע בפני בית המשפט. כך גם המצב באשר לפניות ועתירות לבג"צ של המגורשים מן העבר המבקשים לשוב לאזור. הוא הדין בעניננו, מה גם שזכותם של המגורשים להיות מיוצגים בעניין שבנדון על ידי בן משפחה או עורך דין עוגנה מפורשות בחקיקה, נתון שאינו קיים במצב הדברים הרגיל."

לטענת המשיבים, "...הלכה פסוקה היא שזכות הטיעון לפני הפגיעה באזרח אינה זכות מוחלטת."... "במקרה דנן חייבו המצב הבטחוני הקשה וההסלמה בפיגועי הטרור, במיוחד מצד ארגוני החמאס והג'יהאד האיסלמי, פעולת גירוש על אתר. משמעות הבאתם של כל אחד ואחד מהמגורשים בפני ועדה מייעצת לפני ביצוע הגירוש על מנת שישטח את טענותיו היתה, ללא ספק, סיכול ביצוע הגירוש, שכן מדובר בהשהיה לפרק זמן ממושך..."

בפרק הודעה על כניסה לתוקף טוענים המשיבים כי הצו בדבר גירוש זמני לא ביטל ולא תיקן מהותית את סנקצית הגירוש מכוח תקנות ההגנה, "...אלא שכאשר מדובר בגירוש זמני נקבע כי ניתן לדרות את מועד זכות הטיעון עד לאחר ביצוע הגירוש (בפני ועדת ערר שקביעתה מחייבת)". כמו כן נטען כי "הקביעה לפיה קיימת זכות לפנות לוועדה מייעצת קודם לביצוע הגירוש אינה מעוגנת בתקנות ההגנה גופן, אלא מולדתה בפסיקת בית המשפט העליון כנגזרת מכללי הצדק הטבעי, ומכאן עולה כי אין הצו החדש מתקן או משנה פורמאלית דין קיים." המשיבים טוענים כי הלכות שנקבעו בבית-המשפט בענין צורך וכורח השעה כחריגים לזכות הטיעון "אינן דורשות לענין זה חקיקה מפורשת ולפיהן ניתן היה לקבוע כי זכות הטיעון תינתן רק לאחר הגירוש אף ללא עיגון בחקיקה."

בפרק הבא, תוצאות פגיעה בזכות הטיעון, נטען כי גם אם בשמיעה המאוחרת יש פגיעה שלא כדון בזכויות המגורשים, "עדיין אין בכך כדי להביא לביטול צווי הגירוש שהוצאו נגדם. הלכה פסוקה היא כי הפרת כללי הצדק הטבעי ואי מתן זכות הטיעון אינם מביאים לבטלות מוחלטת של פעולת הרשות". לשיטת המשיבים, "גם אם היה פגם בשלילת זכותם של המגורשים לפנות לוועדה המיעצת לפני הגירוש, הסעד שהיה ניתן להם, לכל היותר, בנסיבות פסק הדין קוואסמה הנ"ל, היה זכות לפנות לוועדה. והרי בצו בדבר גירוש זמני (הוראת שעה) ממילא הוקנתה למי שגורש זכות לפנות לוועדת הערר."

לטענת העותרים לפיה יש לבטל את הגירוש גם בשל כך שלבנון מתנגדת לקלוט את המגורשים, טוענים המשיבים כי בית-המשפט החליט ב-22.12.92 בבשג"צ 6030/92 ו-6047/92 כי המגורשים שוהים בשטח לבנון ולפיכך הושלם הליך הגירוש. כמו כן טוענים המשיבים כי "אין הוראה המחייבת את המדינה, בדין ובהלכה הפסוקה, לדאוג לצרכי מחייתו של המגורש. מכל מקום אין נשקפת סכנה לחייהם של המגורשים וצרכי מחייתם ממשיכים להיות מסופקים להם גם במקום הימצאם."

לקראת סיכום נאמר:

"גם אם בנסיבות המקרה נפלו בצווי הגירוש פגמים חמורים המחייבים את ביטולם או המחייבים את הבאתם האישית בפני ועדות הערר, עמדת המשיבים הינה כי אין מקום לעשות כן, שכן החזרתם של המגורשים כיום לתחומי האזורים או מדינת ישראל תסכן באופן חמור ביותר את הסדר הציבורי באזורים ועלולה להביא להתמוטטות המצב הבטחוני (והכל כפי שפורט לעיל). בנסיבות אלו, גם אם נפלו פגמים בהליך הגירוש, הרי משזה בוצע אין עוד מקום להחזרתם של המגורשים שכן האינטרס הבטחוני הטמון באי החזרתם צריך לגבור. "

קטעים עיקריים מהחלטת בג"ץ בעניין הגירוש ההמוני של דצמבר 1992

"המסקנות המשפטיות"

7. אלו העניינים הטעונים בחינה:
  - א. תוקפה של תקנה 112 לתקנות הני"ל כחלק מן המשפט המקומי.
  - ב. אימתי מותר להפעיל את תקנה 112.
  - ג. זכות השימוע על-פי התקנה.
  - ד. החריגים לזכות השימוע ותוקפן של הוראות השעה.
  - ה. תוקף צווי הגירוש.
  - ו. מימוש זכות השימוע.
8. תקנה 112 לתקנות ההגנה (שעת חירום) 1945 הדנה בגירוש היא הוראת חוק תקפה ביהודה ושומרון ובאזור חבל עזה בהיותה חלק מן המשפט שחל באזור... המשך תוקפה של התקנה שהותקנה לזמן המדנט הבריטי נבע תחילה מהוראות החוק הירדניות, ומאז כניסת כוחות צה"ל מן המנשר בדבר סדרי שלטון ומשפט (מס. 2) של יהודה ושומרון ושל רצועת עזה... הפעלתה של תקנה 112 כחוק מקומי היא מאז כניסת כוחות צה"ל בגדר כוחו וסמכותו של מפקד האזור.
- הצווים שניתנו במקרה דנן התבססו על מידע פרטני לגבי כל מגורש, היינו על שיקולים אינדיבידואליים שהיה בהם לטענת המשיבים כדי להצביע על קיומה של תשתית לגבי כל אחד מהמגורשים כשלעצמו. הווי אומר, אין המדובר בצו קיבוצי אלא באוסף של צווים אישיים, שכל אחד עומד על רגליו הוא, ומקיים דרישותיה של תקנה 108 לתקנות הני"ל, בה נדון בהמשך הדברים.
9. לא היה בטענות שהובאו בפנינו כדי להצדיק סטייה מן המסקנה המשפטית, כי שיקול הדעת העומד ביסוד הפעלתה של תקנה 112 מבוסס על השקולים המובאים בתקנה 108 לתקנות ההגנה הני"ל (כאמור שם 'אם נחוץ או מועיל לתת את הצו לשם הבטחת שלום הציבור, הגנתה של מדינת ישראל, קיום הסדר הציבורי או דכויים של התקוממות, מרד או מהומות'), ובלבד שהנתונים האינדיבידואליים המתיחסים למי שמיועד לגירוש, כפי שהם מובאים בפני מפקד כוחות צה"ל עובר למתן הצו, מבססים פעולה כאמור. הראיות המתיחסות לכל מועמד לגירוש צריכות להיות ברורות, חד משמעיות ומשכנעות (בג"צ 513/85 הני"ל (פרשת נזאל) עמ, 655).
10. (א) תקנה 112(8) קובעת כאמור כי ועדה מייעצת, שמונתה לפי תקנה 111(4) לצרכי

שמיעת עררים נגד צו מעצר מינהלי, מוסמכת לדון ולתת המלצות בקשר לצו גירוש אם נתבקשה לעשות כן על ידי מי שניתן לגביו צו גירוש.

התקנה האמורה אינה מפרשת אם דיון בערר ייערך לפני בצוע הגירוש או אחריו. השלטונות המנדטוריים הבריטיים שהתקינו את התקנות סברו, כעולה מאופן הפעלת התקנה, כי אין חובה לשמוע ערר לפני בצוע צו הגירוש, והועדה המיעצת דאז שמעה עררים (אף אז ללא התייצבות אישית של המגורש) רק אחרי בצוע צו הגירוש. הועדה לפי תקנה 8112(8) היתה אותה ועדה שפעלה לפי תקנה 111(4), וכפי שזו שמעה עררים אחרי המעצר ולא לקראתו, כך שמעה גם עררים על הגירוש אחרי בצועו ולא לפני כן.

כפי שניתן ללמוד ולהסיק מן הפסיקה של ראשית שנות המדינה, לא נהגו אז להקדים את הענקת זכות השימוע, בגדר שמיעת ערר, לבצועו של צו הגירוש (כך משתמע, למשל מבג"צ 25/52 גיליל נ. שר הפנים, פד"י ו' 110; בג"צ 240/51 טהא עבד אלרחמן נ. שר הפנים, פד"י ו' 365; בג"צ 174/52 אבו-דהור נ. מפקח בית הכלא עכו פד"י ו' 902; בג"צ 8/52 מוסטפה סעד בדר נ. שר הפנים פד"י ז' 366).

(ב) אולם, ההתפתחויות שחלו במשפט החוקתי והמינהלי בעשורים האחרונים העניקו לזכות השימוע ככלל – ובתוך זה גם לערר בפני הועדה המיעצת הפועלת לפי תקנה 8112(8) – המקוימת מראש מעמד של כלל מושרש ואמצעי חיוני לשם בדיקה מוקדמת של ההצדקה למתן צו גירוש על ידי המפקד. בתי המשפט ראו בשימוע המוקדם בתחום המשפט המינהלי את אחד מכללי הצדק הטבעי (בג"צ 3/58 ברמן נ. שר הפנים פד"י י"ב 1493, 1503; בג"צ 290/65 אלאחר נ. ראש עיריית רמת-גן, פד"י כ(1) 29, 33; בג"צ 654/38 גינגולד נ. בית הדין הארצי לעבודה פד"י לה (2) 649, 654; ע"פ 768/80 שפירא נ. מדינת ישראל פד"י לו(3) 337, 363); וכך נאמר לענין זכות השימוע המוקדם בבג"צ 4112/90 האגודה לזכויות האזרח בישראל נ. אלוף פיקוד הדרום, פד"י מד(4) 626, בעמ' 637-638, כי –

זכות השימוע:

ימקורה ויסודה במורשת ישראל מקדמת דנא, וחכמי ישראל ראוה כזכות הקדומה ביותר בתרבות אנוש" (בראשית ג' יא-יב; ד, ט-י; יח, כא; דברים, א, טז); "ויאף בדבר שברור לדיין שיתחייב הנתבע, על כל פנים צריך לשמוע טענותיו תחילה" (שו"ת הרמ"א, סימן קח).

לענייננו נאמר בבשג"צ 497/88 (שכשיר נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית פד"י מ"ג (1) 529, 537 –

יתוך ערנות לפגיעה החמורה ומרחיקת הלכת הנגרמת לאדם הנוגע בדבר עקב צו גירוש ממקום מגוריו, קבע המחוקק פרוצדורה מיוחדת, אשר אינה מוכרת בדיון הפלילי באמצעות התקנות 4(111) ו-8112(8) לתקנות ההגנה, לפיה הוקם ועד מיעץ, בראשותו של משפטן, אשר מסמכותו לבדוק את כל המידע הקיים נגד המיועד לגירוש, לרבות כל הראיות הגלויות והחסויות המצויות בידי רשויות הבטחון. ועד זה נותן למיועד לגירוש הזדמנות להביא לפניו את עדותו ואת טענותיו, ועליו גם לאפשר לאותו אדם להשמיע עדים נוספים מטעמו, אם עדים אלה עשויים להשפיע על תוצאות הבירורים. לאחר בחינת חומר הראיות ושמיעת טיעוני הצדדים או בא-כוחם מביא הועד המיעץ את המלצתו לפני

המפקד הצבאי ביחס לגורל הצו הנדון... אם מחליט המפקד, לאחר קבלת חוות הדעת מאת הועד המיעץ שלא לבטל את צו הגירוש ולעמוד על ביצועו פתוחה בפני המיועד לגירוש הדרך של הגשת עתירה לבג"צ.

(ג) הפרשנות המשפטית לפיה תקנה 8)112 (מעניקה זכות ערר לפני בצוע הגירוש נידונה בהרחבה בבג"צ 320/80 (קוואסמה ואח' נ. שר הבטחון פד"י (לה) 113).

פרשת קוואסמה דנה בענין גירושם של ראשי הערים של חברון וחלחול ושל האימאם של מסגד אל אברהימי, רגיב אל-תמימי, בעקבות הרצח בחברון של ששה יהודים שחזרו ביום 2.5.80 מתפילה במערת המכפלה. מיד עם מתן צו הגירוש על ידי תת אלוף בנימין בן אליעזר נלקחו השלושה מבתיהם, כביכול לצורך שיחה עם מפקד האזור. לאחר מכן נאמר להם כי הם עומדים להפגש עם שר הבטחון, ובמקום זאת הוטסו במסוק לגבול לבנון וגורשו שם אל מעבר לגבול. רעיותיהם עתרו לבית משפט זה נגד תוקפו של צו הגירוש.

הוצא צו על תנאי לפיו נדרשו הרשויות לבוא וליתן טעם יעל שום מה לא יבוטלו צווי הגירוש... מאחר ולא ניתנה להם (למגורשים) הזדמנות נאותה להביא השגותיהם על צווי הגירוש לעיון הועדה האמורה בתקנה 8)112... ולא הורשו להופיע לפני ועדה זו, בטרם בוצעו הגירושים.

בפרשת קוואסמה הסביר פרקליט המדינה בטענותיו, כי האחראים לגירוש ידעו מה קובע הדין בענין תקנה 8)112 (אולם החליטו, ללא התייעצות עם גורמים משפטיים, לבצע את הגירוש על אתר וללא מסירת צו והודעה על תוכנו, כי יוצר מצב אשר חייב את גירושם המידי של שלושת המנהיגים האמורים כדי למנוע הסלמה מסוכנת בהדרדרות המצב הבטחוני באזור. המדינה גם הודיעה בבית המשפט, לאחר שהגירוש בוצע, כי תהיה נכונה לקיים דיון בפני ועדה ערר.

הנשיא לנדוי קבע, כי על פי כללי הצדק הטבעי ולאור נוסח תקנה 8)112, הפירוש הסביר של התקנה הוא, כי החובה להעניק אפשרות פניה לועדה מיד לאחר מתן צו הגירוש ולפני ביצועו. אחרי בצוע הגירוש נוצר מצב חדש, כאשר המגורש כבר מעבר לגבול, ואפשרויותיו להשיג על הצו ולהציג בפני הועדה את גירסתו, מתקפחות בשל כך. כך גם הובנה התקנה – כפי שעלה מתשובת שר הבטחון במקרה האמור – בפרשה אחרת והיא זו של מתן צו הגירוש לגבי באסם שכעה, ראש העיר שכם. כדבריו של הנשיא לנדוי "אפילו היה זה רצוי ביותר בעיני המשיבים, מטעמי בטחון דוחקים שהגירוש יבוצע ללא השהיה כלשהי, לא היה בזה שום הצדק להתעלמותם... מן ההכרח לקיים את הדין" (שם, בעמ' 119).

עם זאת, לא ראה הנשיא לנדוי לבטל את צו הגירוש: הודעה המיעצת היתה כבר קיימת בזמן הגירוש, ולכן לא היה מקום למסקנה בדבר בטלות הצו מן הטעם ששימש את בית משפט זה בפרשת כרבוטלי הנ"ל (בג"צ 7/48), בה בוטל צו מעצר עקב אי קיומה בעת בצוע המעצר של ועדה לפי תקנה 4)111.

עיקרו של דבר, לדעת הנשיא לנדוי, שלילתה של זכות הפניה המוקדמת לועדה איננה חייבת להביא לבטול הצו בדיעבד, אלא התרופה הנכונה לתיקון המעוות היא בהחזרת המצב לקדמותו, היינו בהעמדת העותרים במצב שבו היו נמצאים אלמלא נשללה מהם זכות הפניה לועדה. נוכח הראיות בדבר דברי ההסתה הגלויים נגד המדינה של אימאם

אל תמימי, לא ראה בית המשפט מקום להוסיף סעד למגורש זה, ואילו לגבי השניים הנותרים (קוואסמה ומלחם) החליטו רוב השופטים (הנשיא והשופט יצחק כהן), כדברי הנשיא לנדוי אחרי התלבטות, שיש להמליץ על מתן האפשרות לשניים אלה להופיע לאחר מעשה בפני הועדה. השופט יצחק כהן הצטרף כאמור לתוצאה אליה הגיע הנשיא לנדוי, אך הוסיף כי אמנם אין בתקנה 112(8) הוראה מפורשת לפיה יש לאפשר פניה לועדת לפני הגירוש, אולם לדעתו הדין הוא שיש, בדרך כלל, לאפשר לאדם לפנות לועדה המיעצת לפני בצוע הצו. דין זה אינו מבוסס על חוק חרות, אלא על עקרונות שנקבעו על ידי בתי המשפט, המחייבים כל רשות לפעול באופן הוגן. שלילת הזכות לפנות לועדה דומה לשלילת זכותו של אדם לשמיעה הוגנת. אולם לדבריו, יתכנו מצבי חרום בהם קיומה של זכות הטעון חייב לסגת בפני אינטרס חיוני נוגד, אשר לו יש להעניק עדיפות. בכך נדון עוד בהמשך הדברים.

השופט חיים כהן סבר, בדעת מעוט, שיש להפוך את הצו להחלטי מאחר ויש לראות את צוי הגירוש כבטלים עקב אופן הטיפול בגירוש.

על כן החליט בית המשפט, ברוב דעות, על ביטול הצו על תנאי. היינו על דחיית העתירה, בנתון להמלצה הבאה:

'(ש)אם הועדה (דהינו הועדה המיעצת שנתמנתה לפי תקנה 111(4) תקנות 1945) תמצא כי תוכן פניות של העותרים 1 ו-2 אליה, אם תבוא, יהיה עניני על פניו ושתהיה בה נקיטת עמדה ברורה מצד העותרים, שהם מתכוונים לשמור על חוקי הממשל בפעילותם כאנשי צבור, וכן תהיה בה התיחסות חד משמעית לדברי ההסתה שפורסמו בשםם באמצעי התקשורת – כי אז מן הראוי יהיה שבשלב הבא יורשו העותרים להופיע אישית לפני הועדה, כדי שהועדה תוכל להתרשם מהסבריהם בעל פה, בדרך שבה צריך היה לנהוג בהם מלכתחילה' (שם, בעמ' 125-124)

שני ראשי הערים המגורשים אכן פנו לועדה באמצעות הצלב האדום בתצהירים שמלאו אחר הנדרש. בעקבות זאת הם הוחזרו לצורך השמיעה דרך גשר אלנבי, ונעצרו במקום. הועדה המיעצת קיימה דיוניה ליד הגשר. הופיעו בפניה פרקליטי העותרים ונשמעו טענותיהם, ומטעם הצבא הוגש מידע על פעילותם. הועדה דנה בערר ודחתה אותו וצו הגירוש אושר. העותרים פנו לבית משפט זה בעתירה חדשה ואף זו נדחתה. לאחר מכן קיים הגירוש שנית.

11. (א) במקרה שבפנינו ביקשו המשיבים לשנות את התשתית המשפטית על ידי התקנת הצווים בדבר הוראות שעה שהתירו מפורשות גירוש על אתר, תוך הותרת האפשרות לפנות לועדה המיעצת לאחר הגירוש.

(ב) הבהרנו בעבר לא אחת, כי בית משפט זה יבחן את חוקיותה של פעולה של הממשל הצבאי ואת תוקפה לפי העקרונות של המשפט המינהלי הישראלי, כדי לעמוד על כך אם קוימו הנורמות המייחבות פקיד ציבור ישראלי (בג"צ 69/81, הני"ל (אבו עיטה, פד"י ל"ז (1) 231, 197). כאמור שם:

"מבחינתו של בית משפט זה אין נושא התפקיד יוצא בדרך כלל ידי חובתו אם קיים אך ורק את אשר מתחייב מנורמות המשפט הבינלאומי כי ממנו כרשות ישראלית נדרש יותר, והוא כי ינהג גם בשטח ממשל צבאי לפי הכללים

המתווים דרכי מינהל תקינים והוגנים. כן אין למשל לגלות בדיני מלחמה כלל, מעוצב או לפחות מתגבש, לפיו יש חובה לקיים את זכות השמיעה, אך רשות ישראלית לא תצא ידי חובתה... אם לא תכבד חובה זו בנסיבות שבהן יש להעניק זכות זאת לפי הנורמות של המשפט המינהלי שלנו."

המשפט המינהלי הישראלי מחייב כאמור מתן זכות שימוע, וכבר ציינו כי ככל שהתוצאות של ההחלטה השלטונית חמורות יותר ובלתי הדירות, גם חיוני יותר שהאדם הנוגע בדבר יוכל להשמיע השגותיו ולהביא תגובתו לטענות נגדו, כדי לנסות ולהפריכן (ראה בג"צ 358/88 האגודה לזכויות האזרח נ. אלוף המרכז פד"י מג(2) 529, 540).

(ג) זאת ועוד, שמיעת טעונים, שלא מפי הנוגע בדבר אלא מכלי שני, לוקה מניה וביה בערכה ובמעשיותה. דברים המושמעים על ידי פרקליט מאבדים מכוחם, כאשר מי שמשמיע את הדברים בשמו של האחר אינו יכול להוועד מראש עם הנוגע בדבר כדי לקבל ממנו מידע, בדרכה והנחיות, ולהוסיף ולהוועץ בו באופן שוטף לגבי הטענות העודבתיות המועלות נגדו שהן עיקר הדיון ואשר לגביהן מתבקשת תגובת הנוגע בדבר, אשר רק הוא יודע מה גירסתו לאשורה. ההופעה האישית בפני הודעה של מי שניתן לגביו צו גירוש היא עיקרה ותמציתה של זכות השימוע.

המקרים של טעות בזהו ובבחירת המגורשים שנתגלו במקרה שבפנינו לאחר מעשה, חידודו, כמובן, את המסקנה בדבר החשיבות של מתן האפשרות להשמיע דברים בנישירין בפני הוועדה. תתכן אפשרות – ולו תאורטית – כי קיימים מקרים נוספים שיכולה היתה להתברר בהם טעות או העדר הצדקה לגירוש לו הופיע הנוגע בדבר בפני הוועדה והשמיע טענותו.

12. (א) המשיבים העלו את הטענה, כי לפי עקרונותיו של המשפט המינהלי יש נסיבות בהן גובר האינטרס החיוני של בטחו המדינה על החובה לקיים שמיעה מראש. לפני ביצועו של צו הגירוש. במלים אחרות, באיזון בין ערכים המתחרים זה בזה, קרי זכות השמיעה מול הצורך הבטחוני, וכאשר הנסיבות הבטחוניות הן בעלות משקל מיוחד, אין מקיימים את זכות השימוע מראש, אלא רק לאחר הפעלת הסמכות, ומיידותה של הפעלת הסמכות היא אז בגדר הכרח בל יגונה [...]

לשם ביסוס טעונו בדבר קיומה, לעיתים, של הזכות לסטות מן העיקר הגדול של מתן זכות השימוע מראש, הפנה היועץ המשפטי לממשלה, בין היתר, לבג"צ 531/79 (סיעת הליכוד בעיריית פתח-תקוה נ. מועצת עיריית פתח-תקוה פד"י ל"ד 568, 578, מקום בו נאמר:

יש ועקרונות של צורך (necessity) או כורח השעה ידחו את תחולתם של כללי הצדק הטבעי.

[...]

(ג.) בבג"צ 320/80 הני"ל העיר הנשיא לנדוי, כי אם לא ניתן לבצע את האמור בתקנה 112(8) על פי פרשנותה הקיימת הני"ל – יכולים המשיבים דשם להציע את ביטולה של התקנה או שינויה בדרך החקיקה [...]. מובן הוא, כי הערות אלו בענין אפשרות החקיקה מתייחסות לנסיבות בהן מתבקשים לבטל את זכות השימוע לצרכי מקרים חריגים מוגדרים, ולא לחקיקה המבטלת את הזכות מכל וכל.

השופט י. כהן הסביר, לעומת זאת, "שהפה שאסר הוא גם שרשאי להתיר", היינו מי שעיצב את זכות השימוע כזכות שיש לקיימה מדעיקרא, הוא גם שיכול לקבוע – בדרך

של פסיקה וללא חקיקה – באלו נסיבות ניתן להכיר בחריגים לכלל.

(ד) המשיבים ביקשו לפנות הפעם הזאת, מראש, אל מסלול החקיקה והתקינו את הצווים, שהם, ככותרתם, "הוראות שעה" חקוקות, המתירים גירוש זמני מיד לאחר הוצאתו של הצו, כאשר זכות הערר יכול שתהא מוגשמת רק אחרי ביצוע הצו. לדידנו אין בהוראות השעה הללו במקרה שבפנינו כדי להוסיף או לגרום; שכן ממה נפשך: אם קיים חריג לזכות השמיעה מראש, ניתן לפעול לפי חריג ואין צורך בהוראת השעה; ואם לא קיים חריג לזכות השמיעה, הוראת השעה ממילא אינה תופסת. אשר לשאלה אם קיימים חריגים לכלל בדבר זכות השימוע בהליכי גירוש, הרי כפי שצינו, הלכה פסוקה היא כי חריגים כאלה קיימים, והם פרי האיזון בין צרכי הבטחון לבין זכות השימוע.

לא ראינו צורך לנקוט כאן עמדה בשאלה אם חריג לזכות השימוע התקיים בנסיבות שלפנינו, שכן מקובל עלינו – על פי הלכה קוואסמה (השופטים לנדוי ו-י. כהן) כי אם לא היה שימוע מוקדם יש לקיים שימוע מאוחר המשרת את המטרה של מתן אפשרות לנוגע בדבר להציג עמדתו לפרטיה, והעדר השימוע המוקדם אין בו כשלעצמו כדי לפסול את צווי הגירוש האינדיבידואליים.

13. האם יש תוקף לחקיקה מתקנת כנוסחה הפעם, היינו האם יש בתחיקת בטחון של מפקד צבאי כדי לקבוע כי לא היתה חובה מן הדין לקיים את זכות השימוע לפני ביצוע צו הגירוש?

לאור האמור בסעיף 12 לעיל הופכת שאלת תוקפו של צו הוראות השעה לחסרת משמעות משפטית מעשית: הסמכות לקבוע שמתקיים חריג במקרה קונקרטי מיוחד, אשר בו מחייב כורח המציאות פעולה מיידית לפני מתן זכות שימוע, מובנית ממילא באופן אינהרנטי לתוך הסמכות להפעיל את הכוח לגבי מתבקשת זכות השימוע.

אולם למען שלמות התמונה נביא גם את המענה לשאלה בדבר תוקפה של חקיקה כללית כדוגמת הוראות השעה:

אם הצו התימר לקבוע הסדר נורמטיבי חדש, ללא זיקה או תלות בנסיבות קונקרטיות מיוחדות שקיומן חייב להבחן מראש בכל מקרה, הרי חרג בכך ממתחם הסמכויות המוקנות למפקד צבאי. תחיקת בטחון אינה יכולה להביא לשנויין של נורמות כלליות ומושרשות של המשפט המינהלי, אשר אותן רואה משפטנו כעקרונות של הצדק הטבעי. אם הוראת השעה ביקשה לקבוע, ככלל, כי ניתן יהיה לבצע מעתה ואילך כל צו גירוש לתקופה מוגבלת ללא הענקת זכות שמיעה מראש, הרי אין בכך כדי להקנות חוקיות להסדר החדש האמור. רק נסיבות חריגות קונקרטיות יכולות ליצור איזון שונה בין הזכויות והערכים המתנגשים, ונסיבות כאמור לא פורטו בנוסח של הוראות השעה. הצו קבע הסדר כללי, שתוקפו כאילו לכל התקופה בה תהיה הוראת השעה בתוקף. במילים אחרות, הצו קבע הגבלת תוקף מבחינת משך זמן הגירוש, אולם לא קבע דבר בקשר להגדרת הנסיבות הקונקרטיות החריגות בהן ניתן יהיה להגביל את זכות השימוע. בכך ביטל את זכות השימוע באופן סורף וכוללני וסמכות כאמור אינה מסורה בידי המפקד הצבאי.

סיכומה של נקודה זו, מאחר והוראות השעה ביקשו להמיר נורמה כללית תקפה באחרת, ללא הגבלה ותיחום למקרים חריגים מוגדרים, לא ניתן לראות את צו הוראות השעה כתקף.

כמוסבר כבר, אין לכך משמעות מבחינת הסמכות ליתן צווי גירוש. צווי הגירוש הוצאו

במפורש על יסוד הוראותיה של 112(1) ובהסתמך על הסמכויות המוקנות לפיה. הצו הנייל בדבר הוראות שעה לא יצב את הסמכות לתת צו גירוש אלא הפנה לתקנה 112. לצורך ענייננו, הוא רק ביקש לקבוע הסדרים בענין זכות השימוע; הא ותו לא. קבענו כי הוראת השעה אינה מעלה ואינה מורידה. הסמכות לסטות מהענקתה מראש של זכות השימוע נלווית להוראותיה של תקנה 112 בהתאם למוסבר בסעיף 12 לעיל, ללא חקיקה מסמיכה מיוחדת. אנו מוחזרים, איפוא, מניה וביה להוראותיה של תקנה 112 על כל חלקיה, לרבות תקנת משנה 112(8) שבה. משמע, הסמכות ליתן צו גירוש קיימת, והשמיעה בגדר ערר על מתן צו הגירוש – ויהיה זה לאחר בצווע הצו הגירוש – צריכה להתנהל לפי האמור בתקנה 112(8), כפי שנתפרשה בפסיקתו של בית משפט זה.

14. העותרים טענו בפנינו כי צווי הגירוש האינדיבידואליים בטלים בשל פגמים בקבלתם, מעבר לאי-קיום זכות הטעון. המשיבים חלקו על כך.

אנו סבורים כי במיקרה שבפנינו מקומן של טענות כגון אלה הוא בפני הועדה המיעצת, אשר אליה רשאי המגורש להפנות עררו. כל עוד לא החליטה הועדה המיעצת אחרת, כל צו אינדיבידואלי עומד בתוקפו.

15. על המשיבים לערוך עתה הסדרים מעשיים לממוש זכות ההופעה בפני ועדה מיעצת הפועלת לפי תקנה 112(8) לתקנות הנייל לגבי כל מי שיבקש זאת; הווי אומר, אם תבוא פניה בכתב של מגורש באמצעות הצלב האדום הבינלאומי או בכל דרך אחרת, לפיה מתבקשת הועדה לשמוע עררו, הרי מן הראוי יהיה שהמבקש יורשה להופיע אישית בפני הועדה כדי שזו תוכל להתרשם מהסבריו בעל פה ולבחון את ענינו וההצדק לקיום צו הגירוש לגביו. לקראת ההופעה בפני הועדה יש לאפשר לו גם מפגש אישי עם פרקליט שיבקש לייצג את המגורש בפני הועדה.

הועדה תוכל לקיים את דיוניה בכל מקום אשר בו צה"ל יוכל להבטיח תקינות דיוניה.

...

...

17. לסיכום, הגענו פה אחד לידי המסקנות הבאות:

1. אנו קובעים, כי לענין צווי הגירוש האישיים, אי קיום זכות השימוע מראש אינו פוגם בתוקפם. אנו מורים כי זכות השימוע תינתן עתה כמפורט לעיל.

2. הצו בדבר גירוש זמני (הוראת שעה) – בטל בשל הטעם שהובא בסעיפים 12(ד) ו-13 לעיל. מסקנה זו איננה פוגמת בתוקפם של צווי הגירוש האינדיבידואליים.

3. הטענות כנגד תוקפם של צווי הגירוש האישיים אשר הוצאו מכוח תקנה 112 לתקנות ההגנה (שעת חרום), 1945, מקומן, כאמור בפני הועדה המיעצת.

בכפוף לאמור לעיל, אנו דוחים את העתירות ומבטלים את הצווים על-תנאי.

ניתן היום, ו בשבט התשנ"ג (28.1.93).

הנשיא	המשנה לנשיא	שופט	שופטת
שופט	שופט	שופט	

רשימת המגורשים

א. מגורשים תושבי הגדה המערבית, שגורשו על-פי צו גירוש זמני ל-24 חודשים, חתום בידי אלוף פיקוד המרכז, דני יתום, נחתם ב-16.12.92

1. מאהר רבחי נימר עביד, תושב א-ראם בנפת רמאללה בן 35, נשוי + 5, מורה, בעל עבר ביטחוני.
2. ואיל מוחמד עבד אל-פתאח אל-חוייני, תושב א-ראם בנפת רמאללה בן 30, נשוי + 3, מנהל בית ספר, בעל עבר ביטחוני.
3. חוסאם ג'מיל חוסיני ג'עברי, תושב חברון בן 26, רווק, סטודנט למחשבים, ללא עבר ביטחוני.
4. חוסאם חלמי תוופיק ג'מ'וס, תושב חברון בן 21, רווק, נגר, בעל עבר ביטחוני.
5. סולימאן ח'ליל עבד אל-עזיז קוואסמה, תושב חברון בן 21, רווק, חקלאי, בעל עבר ביטחוני.
6. עבד אל-פתאח מוחמד עבדאללה אל-עוויסי, תושב חברון בן 38, נשוי + 8, מרצה באוניברסיטה האיטלקית, ללא עבר ביטחוני.
7. עבדאללה עבד אל-קאדר עבדאללה קוואסמה, תושב חברון בן 33, נשוי + 3, פועל בנין, ללא עבר ביטחוני, היה עצור מה-17.10.92 בכלא חברון עד לגירוש.
8. עזיז סאלם מורתזא א-דוויק, תושב חברון בן 42, נשוי + 4, מרצה באוניברסיטה האיטלקית, ללא עבר ביטחוני.
9. עזיז סלאח יעקוב אל-מוחתסב, תושב חברון בן 30, נשוי + 5, צורף, ללא עבר ביטחוני.
10. רוסתום מוחמד חוייני אל-כיסוואני, תושב חברון בן 28, נשוי + 3, פועל, בעל עבר ביטחוני.
11. טלאל מוחמד עבד א-ראזק סדר, תושב חברון בן 40, נשוי + 9, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
12. עזאם עבד א-רחים עבד א-רחמן שוייכי, תושב חברון בן 30, נשוי + 3, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
13. עומר עבד אל-קאדר עבדאללה קוואסמה, תושב חברון בן 29, נשוי + 1, מורה, בעל עבר ביטחוני, היה עצור מה-17.10.92 עד לגירוש ונמצא בהליכי משפט.
14. אכרם חאמד סלים חיג'אזי, תושב חברון בן 26, נשוי, פקיד בלשכת המסחר בחברון, בעל עבר ביטחוני, היה עצור מה-3.8.92 עד לגירוש.

15. **אשרף חמדי רג'ב אבו סארה**, תושב חברון בן 23, רווק, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
16. **טאהר עבד אל-עזיז נימר דנדיס**, תושב חברון בן 35, נשוי + 5, בעל בית דפוס, ללא עבר ביטחוני.
17. **נזאר עבד אל-עזיז עבד אל-חמיד רמדאן**, תושב חברון בן 32, נשוי + 4, עיתונאי, ללא עבר ביטחוני.
18. **איברהים אחמד קוואסמה**, תושב חברון בן 23, רווק, סנדלר, בעל עבר ביטחוני.
19. **מאלב עבד א-סאלם מסבח נאסר א-דין**, תושב חברון בן 30, נשוי, פקיד בעיריה, בעל עבר ביטחוני.
20. **מוסטפא כאמל ח'ליל שאוור**, תושב חברון בן 35, נשוי + 3, מרצה באוניברסיטה האיסלאמית בחברון, ללא עבר ביטחוני. היה עצור מה-23.11.92 עד לגירוש.
21. **עאדל נעמאן סלים אל-גינידי**, תושב חברון בן 24, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני. היה עצור מה-26.10.92 עד לגירוש.
22. **תחסין עבד א-רחים נאג'י שאוור**, תושב חברון בן 36, נשוי + 5, פועל, בעל עבר ביטחוני.
23. **חוסיין שאבר עיד טאה**, תושב חברון בן 37, נשוי + 4, בעל בית חרושת לנעלים בחברון, בעל עבר ביטחוני.
24. **עבד אל-ח'אלק חסן שאדלי א-נתשה**, תושב חברון בן 38, נשוי, פקיד, בעל עבר ביטחוני.
25. **שאהר איסמאעיל מוחמד אעבידו**, תושב חברון בן 33, נשוי, בעל מכון כושר, בעל עבר ביטחוני.
26. **ג'וואד מחמוד אחמד בחר**, תושב חברון בן 34, נשוי + 3, מורה, בעל עבר ביטחוני. היה עצור מה-9.11.92 עד לגירוש.
27. **חוסאם רושדי רשיד א-ג'ועבה**, תושב חברון בן 21, רווק, ספר, בעל עבר ביטחוני.
28. **עאמר מנסור יעקב נאסר א-דין**, תושב חברון בן 29, נשוי + 1, ספר, בעל עבר ביטחוני.
29. **חאמד איברהים עאדל אל-פח'ורי**, תושב חברון בן 22, רווק, סטודנט באוניברסיטה האיסלאמית, בעל עבר ביטחוני.
30. **מאג'ד מוחמד יונס א-ג'ועבה**, תושב חברון בן 23, נשוי, עובד בבית חרושת לנעלים, בעל עבר ביטחוני.
31. **מאהר יוסף מוחמד בדר**, תושב חברון בן 36, נשוי + 6, פועל, בעל עבר ביטחוני.
32. **במאל א-דין מוחמד מחמוד א-תמימי**, תושב חברון בן 37, נשוי + 5, פועל, בעל עבר ביטחוני.

33. **נדאל עמראן עבד אל-בריס קוואסמה**, תושב חברון בן 25, רווק, עובד בבית דפוס, בעל עבר ביטחוני.
34. **עזאם נעמאן עבד א-רחמאן סלהב**, תושב חברון בן 37, נשוי + 5, מרצה באוניברסיטה האיסלאמית בחברון, בעל עבר ביטחוני. היה עצור מה-25.10.92 במעצר מינהלי עד לגירוש.
35. **מוסא מחמוד עבד א-לטיף קנאם**, תושב מחנה פליטים אל-ערוב בנפת חברון בן 30, נשוי + 4, פקיד באונרווי"א, בעל עבר ביטחוני. היה עצור מה-9.12.92 עד לגירוש.
36. **זואדי שעבאן איבראהים שלאדה**, תושב סעיר בנפת חברון בן 30, נשוי + 2, מפקח על מרכזים ללימוד קוראן, ללא עבר ביטחוני, נעצר ב-20.10.92, היה במעצר מינהלי בקציעות עד לגירוש.
37. **איבראהים אחמד חסן פרג'אללה**, תושב אידנא בנפת חברון בן 27, נשוי + 3, פועל, בעל עבר ביטחוני, היה עצור מה-21.11.92 בעת גירוש.
38. **מוחמד מוטלק עבד אל-האדי אבו ג'חישה**, תושב אידנא בנפת חברון בן 38, נשוי + 8, מורה, בעל עבר ביטחוני.
39. **יוסף מחמוד מוחמד אל-חסני**, תושב מחנה פליטים אל-פוואר בנפת חברון בן 26, רווק, מובטל, ללא עבר ביטחוני, עצור מ-17.11.92 בעת גירוש.
40. **מוחמד עבד אל-פתאח אחמד אל-חרוף**, תושב מחנה פליטים אל-פוואר בנפת חברון, בן 28, נשוי, טכנאי מעבדה, ללא עבר ביטחוני.
41. **אנוואר עבד א-רחים חוסיין חרב**, תושב בית אולא בנפת חברון בן 32, נשוי + 2, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
42. **ג'מיל מחמוד מוחמד עלקם**, תושב בית אומר בנפת חברון בן 48, נשוי + 8, מורה, בעל עבר ביטחוני, היה עצור ארבעה וחצי חודשים ונקבע משפטו ל-20.12.92, גורש לפני המשפט.
43. **חאזם מוחמד יוסרי אל-הימוני**, תושב בית כאחל בנפת חברון בן 28, נשוי + 2, בעל מינימרקט בחברון, ללא עבר ביטחוני.
44. **מוחמד מחמוד איסמאעיל בריוש**, תושב בית כאחל בנפת חברון בן 28, נשוי + 6, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
45. **מוחמד מחמוד חסן אל-עסאפרה**, תושב בית כאחל בנפת חברון בן 28, נשוי, פועל, בעל עבר ביטחוני.
46. **נוח מוחמד מחמוד מנאסרה**, תושב בני נעים בנפת חברון בן 38, נשוי, חקלאי, בעל עבר ביטחוני.
47. **פאיז איבראהים עומר אל-ח'דור**, תושב בני נעים בנפת חברון בן 34, נשוי + 4, סוחר נוסע, בעל עבר ביטחוני. היה עצור מה-22.10.92 עד לגירוש.
48. **איסמאעיל חסן מוחמד עואוודה**, תושב דורא בנפת חברון בן 30, נשוי + 2, מהנדס, בעל עבר ביטחוני.

49. **חוסייין מוחמד חוסייין משארקה**, תושב דורא בנפת חברון בן 30, נשוי + 3, מורה בבית ספר של אונרווי"א, בעל עבר ביטחוני.
50. **יאסר עבד א-נבי עלי כתלו**, תושב דורא בנפת חברון בן 32, נשוי + 1, מהנדס, בעל עבר ביטחוני.
51. **נאיף מחמוד מוחמד רג'וב**, תושב דורא בנפת חברון בן 35, נשוי + 3, אימאם מסגד, בעל עבר ביטחוני.
52. **פתחי עבד אל-עזיז עבד עמרו**, תושב דורא בנפת חברון בן 43, נשוי + 5, עובד בוקף, בעל עבר ביטחוני.
53. **יאסר מחמוד מוחמד רג'וב**, תושב דורא בנפת חברון בן 35, נשוי + 1, אח בבית חולים, בעל עבר ביטחוני.
54. **היית'ם עבד אל-מעני זיב חלאלה**, תושב חיראס בנפת חברון בן 31, נשוי + 3, פועל, ללא עבר ביטחוני.
55. **נאיף עלי אחמד אל-חרוב**, תושב חיראס בנפת חברון בן 35, נשוי + 3, פועל, בעל עבר ביטחוני.
56. **רדואן עבד א-רחמאן רדואן עטואן**, תושב חיראס בנפת חברון בן 42, נשוי + 7, קבלן, ללא עבר ביטחוני.
57. **חוסייין ח'ליל סקר עואוודה**, תושב דורא (חירבת כרמה) בנפת חברון בן 32, נשוי + 6, אימאם במסגד, בעל עבר ביטחוני.
58. **יוסף סלאמה סולימאן חנאטשה**, תושב דורא בנפת חברון בן 33, נשוי + 6, פועל, בעל עבר ביטחוני. היה עצור מ-9.12.92 עד גירושו.
59. **ח'ליל מוסא ח'ליל רבעי**, תושב יאטא בנפת חברון בן 34, נשוי, רואה חשבון, ללא עבר ביטחוני.
60. **מוחמד מחמוד עבד רבו א-שורוף**, תושב בית נובא בנפת חברון בן 38, נשוי + 9, הנדסאי בנין, בעל עבר ביטחוני.
61. **אחמד מוחמד עבד א-סלאמין**, תושב סמוע בנפת חברון בן 34, נשוי + 6, פועל, בעל עבר ביטחוני.
62. **סמיר סאלח איבראהים אל-קאדי**, תושב סוריף בנפת חברון בן 37, נשוי + 3, רופא, ללא עבר ביטחוני.
63. **עבדאללה עבאס נסר אללה אל-קאדי**, תושב סוריף בנפת חברון בן 38, נשוי + 5, אימאם מסגד, ללא עבר ביטחוני.
64. **עדלי נאגי עבד אל-פתאח טנינה**, תושב תרקומיה בנפת חברון בן 33, נשוי + 6, פועל, בעל עבר ביטחוני.
65. **איבראהים סעיז אבו סאלם**, תושב ביר נבאללה בנפת רמאללה בן 43, נשוי + 8, מרצה במכללה האיסלאמית בבית חנינא, בעל עבר ביטחוני.

66. **עיסאם מוחמד מוסא רומאנה**, תושב מחנה פליטים ג'לזון בנפת רמאללה בן 26, נשוי + 1, מואזין, ללא עבר ביטחוני, היה עצור מה-22.10.92. היה במעצר מינהלי עד לגירוש.
67. **חסאן עלי דייב שעבאן חמאד**, תושב ביתין בנפת רמאללה בן 35, נשוי + 3, אימאם מסגד, בעל עבר ביטחוני.
68. **מהדי עבד א-רחים סלאח ענבתאווי**, תושב אל-בירה בנפת רמאללה בן 32, נשוי + 3, פקיד, ללא עבר ביטחוני.
69. **מוניר מוחמד מוסטפא נאבולסי**, תושב עין יברוד בנפת רמאללה בן 38, נשוי + 5, אימאם במסגד, ללא עבר ביטחוני.
70. **אחמד בלקאווי פאלח אל-מעכאן**, תושב בורקה בנפת רמאללה בן 31, נשוי + 3, פקיד, ללא עבר ביטחוני, היה עצור מה-27.10.92 והיה בהליכי משפט בעת גירוש.
71. **פרח עבד אל-קאדר ג'בר בחלה**, תושב רמון בנפת רמאללה בן 38, נשוי + 6, מורה, בעל עבר ביטחוני.
72. **אשרף מוחמד עלי עוואד**, תושב תורמוס עיא בנפת רמאללה בן 26, נשוי + 3, מואזין, בעל עבר ביטחוני.
73. **אחמד מוסטפא שחאדה זיד**, תושב מחנה פליטים ג'לזון בנפת רמאללה בן 26, נשוי + 1, פקיד בועדת הזכאת ברמאללה, בעל עבר ביטחוני.
74. **נאג'ס ח'ליל מוסטפא סבאח**, תושב מחנה פליטים ג'לזון בנפת רמאללה בן 29, נשוי + 3, אימאם מסגד, בעל עבר ביטחוני, נעצר ב-22.10.92 ונמצא במעצר מינהלי (צו ל-4 חודשים) עד לגירוש.
75. **ח'אלד אחמד מוחמד אבו סמרה**, תושב מחנה פליטים ג'לזון בנפת רמאללה בן 35, נשוי + 5, פקיד, בעל עבר ביטחוני, היה עצור מ-19.10.92 עד לגירוש.
76. **ח'ליל סוליימאן מוסא רומאנה**, תושב מחנה פליטים ג'לזון בנפת רמאללה בן 24, נשוי, פקיד, ללא עבר ביטחוני.
77. **רמדאן מוחמד שחאדה חמידאת**, תושב מחנה פליטים ג'לזון בנפת רמאללה בן 40, נשוי + 4, פקיד, ללא עבר ביטחוני. היה עצור מ-22.10.92 ונמצא במעצר מינהלי עד לגירוש.
78. **מוחמד עבד אל-עזיז מוחמד חמדאן**, תושב בית סירא בנפת רמאללה בן 30, נשוי + 3, מורה, ללא עבר ביטחוני, היה במעצר מ-6.11.92 ונמצא הליכי משפט בעת גירוש.
79. **עזיז מוסטפא עבד אל-קאדר אבו ראס**, תושב ביר נבאללה בנפת רמאללה בן 39, נשוי + 7, פקיד במכללה האיסלאמית בבית חנינא, ללא עבר ביטחוני.
80. **בסאם נהאד איבראהים ג'ראר**, תושב אל-בירה בנפת רמאללה בן 44, נשוי + 4, מורה, בעל עבר ביטחוני.

81. **מאג'ד מוחמד האשם סקר**, תושב אל-בירה בנפת רמאללה בן 26, רווק, מואזין, ללא עבר ביטחוני. היה במעצר מתחילת יוני 1992, ונמצא בהליכי משפט עד לגירושו.
82. **מוחמד ג'ודה מוחמד אבו שלבק**, תושב אל-בירה בנפת רמאללה בן 28, נשוי + 2, מהנדס מכני, בעל עבר ביטחוני.
83. **מוסטפא מוחמד סוליימאן עטארי**, תושב אל-בירה בנפת רמאללה בן 30, נשוי + 3, פועל, בעל עבר ביטחוני. היה במעצר מה-24.10.92 עד לגירושו.
84. **עלאא אנוואר עקל עבד אל-והאב**, תושב אל-בירה בנפת רמאללה בן 26, נשוי + 3, פקיד במשרד נסיעות, ללא עבר ביטחוני.
85. **פאדל מוחמד סלאח חמדאן**, תושב אל-בירה בנפת רמאללה, בן 40, נשוי + 6, אימאם מסגד, ללא עבר ביטחוני. נעצר ב-12.8.92 והיה במעצר מינהלי בקציעות עד לגירושו.
86. **חסן יוסף דאוד ח'ליל**, תושב העיירה ביתונה בנפת רמאללה בן 38, נשוי + 8, מורה, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-19.10.92 ונמצא במעצר מינהלי (צו ל-3 חודשים) עד לגירושו.
87. **אחמד מוחמד אחמד אבו נסר**, תושב נעמה בנפת רמאללה בן 29, נשוי + 3, מובטל, בעל עבר ביטחוני, נעצר ב-17.10.92 והיה בהליכי משפט בעת גירושו.
88. **מאהר מוחמד עומר אבו קוויק**, תושב מחנה פליטים אל-עמארי בנפת רמאללה בן 30, נשוי + 3, אימאם מסגד, ללא עבר ביטחוני. נעצר ב-3.8.92 ונמצא במעצר מינהלי (צו ל-4 חודשים) עד לגירושו.
89. **מאג'ד איסמאעיל מוחמד אבו חדיג'ה**, תושב מחנה פליטים כדורה בנפת רמאללה בן 37, נשוי + 5, בעל חנות, ללא עבר ביטחוני.
90. **איסמאעיל מוחמד חוסיין חבאזי**, תושב נעלין בנפת רמאללה בן 30, נשוי + 2, מורה בבית ספר, ללא עבר ביטחוני, בעת גירושו היה עצור בצו מעצר מינהלי ל-4 חודשים במיתקן קציעות, שהיו אמורים להסתיים ב-31.1.93.
91. **אדריס חוסיין סאלח יוסף קטנה**, תושב קיביא בנפת רמאללה בן 25, נשוי + 1, נגר, ללא עבר ביטחוני.
92. **מוסא חסן אחמד עמרו**, תושב רמאללה בן 26, רווק, פקיד, ללא עבר ביטחוני.
93. **אמג'ד אמין עלי סיף**, תושב רמאללה בן 26, רווק, סטודנט, ללא עבר ביטחוני.
94. **מוחמד אמין עלי סיף**, תושב רמאללה בן 28, רווק, מהנדס בנין, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-22.10.92 ונמצא במעצר מינהלי בקציעות עד לגירושו.
95. **מוחמד חסן אחמד עמרו**, תושב רמאללה בן 29, נשוי, אימאם במסגד, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-22.10.92 ונמצא במעצר מינהלי בקציעות עד לגירושו.
96. **ראכז טאלב מחמוד עראר**, תושב קרוואת בני זיד בנפת רמאללה בן 22, נשוי, פועל בניין, ללא עבר ביטחוני.
97. **שאבר יוסף עבד אל-האדי סלים**, תושב רנתיס בנפת רמאללה בן 32, נשוי + 4, אימאם מסגד, בעל עבר ביטחוני.

98. **אדם מחמוד מוחמד שלש**, תושב שוקבה בנפת רמאללה בן 37, נשוי + 7, מנהל בית ספר, ללא עבר ביטחוני.
99. **ראיק סאקב איברההים עומר**, תושב ראפאת בנפת רמאללה בן 33, נשוי + 2, פקיד בבנק, בעל עבר ביטחוני, היה במעצר בכלא דהרייה מה-24.11.92 עד לגירושו.
100. **גיברין אחמד מוחמד שמא**, תושב יריחו בן 29, נשוי, נהג, ללא עבר ביטחוני.
101. **יוסף עבד א-רחמאן עלי חג'אג'לה**, תושב יריחו בן 27, נשוי + 2, פועל בניין, בעל עבר ביטחוני.
102. **מוחמד איהאב חלמי סעיד אבו זינה**, תושב יריחו בן 29, נשוי + 2, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
103. **סמיר עבד אל-חי עטא עסילה**, תושב יריחו בן 22, רווק, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
104. **שאבר חסן מוסטפא עמארה**, תושב מחנה פליטים עקבת גיבר בנפת יריחו בן 31, נשוי + 4, פקיד בוואקף, בעל עבר ביטחוני.
105. **מוחמד עבדאללה ח'ליל אל-עפיפי**, תושב בית ג'אלה בנפת בית-לחם בן 34, נשוי + 3, פועל במפעל בגדים, בעל עבר ביטחוני.
106. **ח'אלד איברההים טאפש דויב**, תושב זעורה בנפת בית-לחם בן 29, נשוי + 3, אימאם במסגד, בעל עבר ביטחוני.
107. **מוחמד עלי חוסיין עווד**, תושב עטארה בנפת רמאללה בן 44, נשוי + 7, מורה, ללא עבר ביטחוני.
108. **ח'אלד סברי מוחמד ג'אדו**, תושב בית-לחם בן 35, נשוי + 7, בעל חנות ספרים, בעל עבר ביטחוני.
109. **מוחמד מחמוד אמין אל-מוחתסב**, תושב בית-לחם בן 34, נשוי, עושה שלטים, בעל עבר ביטחוני.
110. **מוחמד עיסא מוסא קאסם**, תושב הנדאזה בן 30, נשוי + 2, צבע, בעל עבר ביטחוני.
111. **מוחמד שחאדה עבד א-תעמרי**, תושב בית-לחם בן 29, נשוי + 4, פקיד, בעל עבר ביטחוני.
112. **נאג'י אסחאק עטאללה ח'לילי**, תושב בית-לחם בן 30, נשוי + 4, נהג, בעל עבר ביטחוני.
113. **עאטף חסן מחמוד באמל**, תושב בית-לחם בן 26, נשוי + 2, קבלן בנין, בעל עבר ביטחוני.
114. **עומר איברההים חסאן חמיד**, תושב בית-לחם בן 22, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
115. **ר'סאן עיסא מוחמד הרמאס**, תושב בית-לחם בן 37, נשוי + 3, מורה, בעל עבר ביטחוני.

116. **פואז סלים שחאדה ח'ליף**, תושב בית-לחם בן 33, נשוי + 4, קבלן, בעל עבר ביטחוני.
117. **פתחי מוחמד אחמד א-רמלאווי**, תושב בית-לחם בן 29, נשוי, סוחר, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-13.8.92 ונמצא במעצר מינהלי (צו ל-5 חודשים) עד לגירוש.
118. **ח'אלד ח'ליל מחמוד דוויב**, תושב זעתרה בנפת בית-לחם בן 28, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
119. **ח'אלד ג'מיל מוסטפא דעדוע**, תושב אל-ח'ידר בנפת בית-לחם בן 27, נשוי, סטודנט, בעל עבר ביטחוני, היה עצור מה-26.9.92 ונמצא בהליכי משפט בעת גירוש.
120. **מחמוד מוחמד חסן עבד אל-האדי**, תושב חוסאן בנפת בית-לחם בן 35, נשוי + 7, אימאם במסגד, ללא עבר ביטחוני.
121. **סוליימאן ג'מיל מוסטפא דעדוע**, תושב אל-ח'ידר בנפת בית-לחם בן 30, נשוי + 7, אימאם במסגד, ללא עבר ביטחוני, היה עצור מה-20.10.92 עד לגירוש.
122. **ג'מאל ג'אבר טהא חמאמרה**, תושב חוסאן בנפת בית-לחם בן 26, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
123. **נאסר ג'אבר טהא חמאמרה**, תושב חוסאן בנפת בית-לחם בן 28, רווק, פקיד, בעל עבר ביטחוני.
124. **מוחמד סוליימאן חסן א-זיר**, תושב תעאמרה בנפת בית-לחם בן 25, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
125. **נאדר איברההים סלאמה ג'וארשי**, תושב מחנה פליטים עאידה בנפת בית-לחם בן 23, נשוי, שרברב, ללא עבר ביטחוני.
126. **עאדל מחמוד עבד א-רחמאן בזאונה**, תושב מחנה פליטים עאידה בנפת בית-לחם בן 25, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
127. **איברההים אחמד עודה חמאמרה**, תושב חוסאן בנפת בית-לחם בן 45, נשוי + 4, ברזלן, בעל עבר ביטחוני.
128. **כמאל עבד א-לטיף מוחמד אבו עישה**, תושב בלאטה בנפת שכס בן 37, נשוי + 4, פקיד במסגד, בעל עבר ביטחוני.
129. **אחמד אל-חאג' עלי אחמד אחמד**, תושב מחנה פליטים עין בית אלמא בנפת שכס בן 54, נשוי + 5, מנהל בית-ספר, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-1.11.92 ונמצא במעצר מינהלי בקציעות (צו ל-6 חודשים) עד לגירוש.
130. **ג'מאל סלים איברההים אחמד**, תושב מחנה פליטים עין בית אלמא בנפת שכס בן 35, נשוי + 5, מורה, בעל עבר ביטחוני.
131. **יוסף ח'אלד יוסף א-סרקג'י**, תושב שכס בן 33, נשוי + 4, פקיד בווקף, בעל עבר ביטחוני.
132. **ג'מאל עבד א-רחמאן מוחמד מנסור**, תושב מחנה פליטים בלאטה בנפת שכס בן 33, נשוי + 3, עיתונאי, בעל עבר ביטחוני.
133. **זוהדי נדום שוברי טבילה**, תושב שכס בן 22, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.

134. **חאמד סוליימאן ג'אבר אל-ביתאווי**, תושב שכס בן 48, נשוי + 7, דרשן כמסגד הר-הבית וקאדי שרעי בטול-כרם, בעל עבר ביטחוני.
135. **עדלי רפעת סאלח יעיש**, תושב שכס בן 40, נשוי + 4, מהנדס, ללא עבר ביטחוני.
136. **דאוד במאל דאוד אבו סיר**, תושב שכס בן 38, נשוי + 6, פועל במפעל לסבונים, ללא עבר ביטחוני.
137. **עבד א-נאסר ואסף חסן קדח**, תושב שכס בן 30, רווק, רואה חשבון, בעל עבר ביטחוני.
138. **סלאח א-דין נור א-דין רידא דרוזא**, תושב שכס בן 28, נשוי + 3, חייט, בעל עבר ביטחוני.
139. **מועין סובחי רשיד טבנג'ה**, תושב שכס בן 35, נשוי + 3, חייט, בעל עבר ביטחוני.
140. **מוחמד ג'מיל מחמוד הרש**, תושב שכס בן 20, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני, היה עצור בכלא מגידו 14 חודשים ונמצא בהליכי משפט בעת גירושו.
141. **נביל פאיז עבד א-סלאם בשתאווי**, תושב שכס בן 57, נשוי + 7, מורה, בעל עבר ביטחוני.
142. **מוסא תאופיק ח'דר אל-אקטם**, תושב שכס בן 42, נשוי + 5, מרצה באוניברסיטה, ללא עבר ביטחוני.
143. **מאהר טאהר רידא אל-ח'ראז**, תושב שכס בן 42, נשוי + 7, אימאם מסגד, ללא עבר ביטחוני. היה במעצר מ-2.11.92 עד גירושו.
144. **חמזה מוחמד חוסיין ג'אבר**, תושב שכס בן 36, נשוי + 4, צורף, בעל עבר ביטחוני.
145. **מוחמד ג'מאל תייסיר אמין בתות**, תושב שכס בן 29, נשוי +1, מסגר, בעל עבר ביטחוני, היה במעצר שלושה חודשים בכלא מגידו בעת גירושו.
146. **מוניר חלמי סבע עקאד**, תושב שכס בן 41, נשוי + 6, סוחר, ללא עבר ביטחוני.
147. **סלאח א-דין מוחמד איבראהים מוסלח**, תושב שכס בן 29, רווק, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
148. **חידר ראג'ח פאיז עבושי**, תושב גינין בן 29, רווק, עיתונאי, בעל עבר ביטחוני.
149. **בסאם ראר'ב עבד א-רחמאן סעדי**, תושב מחנה פליטים גינין בן 25, רווק, פועל, בעל עבר ביטחוני.
150. **מוחמד עבד א-לטיף סאדק אבו-סיף**, תושב מחנה פליטים גינין בן 26, נשוי + 1, פועל, בעל עבר ביטחוני.
151. **אחמד נימר שחאדה אבו-ערה**, תושב מיתילון בנפת גינין בן 26, נשוי +3, פקיד בועדת הזכאת, בעל עבר ביטחוני.
152. **ג'יהאד מוסטפא מוחמד רבאיעה**, תושב מיתילון בנפת גינין בן 30, נשוי + 4, פקיד, בעל עבר ביטחוני.

153. **זיאד סאדק עבד אל-ראני חביבה**, תושב סאנור בנפת גינין בן 32, נשוי + 1, רופא, ללא עבר ביטחוני. נעצר ב-4.8.92 ונמצא במעצר מינהלי בקציעות (צו ל-4 חודשים) עד לגירושו.
154. **שחאדה מוחמד אמין חבאבה**, תושב סאנור בנפת גינין בן 28, רווק, פועל, בעל עבר ביטחוני.
155. **האני שפיק עבד א-רחים הינדי**, תושב סילת אל-חארתייה בנפת גינין בן 25, רווק, פועל, בעל עבר ביטחוני.
156. **סאבר פארס בשיר ג'רדאת**, תושב סילת אל-חארתייה בנפת גינין בן 28, נשוי + 2, פועל, בעל עבר ביטחוני.
157. **עדלי שאפע מחמוד יאסין**, תושב עאנין בנפת גינין בן 32, נשוי + 4, פועל, בעל עבר ביטחוני. היה במעצר מ-14.9.92 בכלא גינין ונמצא בהליכי משפט בעת גירושו.
158. **מוחמד פואד עבד א-רחמאן אבו זיד**, תושב קבאטיה בנפת גינין בן 58, נשוי + 8, ראש הוואקף בגינין, בעל עבר ביטחוני.
159. **עימאד סאלם מוחמד ג'אבר**, תושב אכתאבה בנפת טול-כרם בן 25, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
160. **עומר דאוד עבד אל-רחמאן ג'אבר**, תושב אכתאבה בנפת טול-כרם בן 26, נשוי + 4, סוחר, ללא עבר ביטחוני.
161. **אנוואר אחמד דאוד אעמיר**, תושב בלעא בנפת טול-כרם בן 30, נשוי + 2, מורה, ללא עבר ביטחוני.
162. **מוחמד-פאוזי אמין נימר סוויס**, תושב טול-כרם בן 33, נשוי, ספרן, בעל עבר ביטחוני.
163. **עבד א-נאסר אמין נימר סוויס**, תושב טול-כרם בן 27, נשוי + 1, פועל, בעל עבר ביטחוני. ב-17.9.92 קיבל צו מעצר מינהלי ל-3 חודשים. גורש ביום האחרון של הצו.
164. **עומר מוסטפא חוסיין בדיר**, תושב טול-כרם בן 39, נשוי + 7, מפקח על מסגדים, ללא עבר ביטחוני.
165. **ג'יהאד עבד אל-ראני אניס עבד אל-חסן**, תושב מחנה פליטים טול-כרם בן 21, רווק, סטודנט, ללא עבר ביטחוני. נעצר ב-1.10.92 ונמצא בהליכי משפט בעת גירושו.
166. **מוניר יאסר מחמוד אבו עאבד**, תושב מחנה פליטים טול-כרם בן 28, רווק, סטודנט באוניברסיטה, ללא עבר ביטחוני.
167. **שוברי אחמד זיב עוקאשה**, תושב מחנה פליטים טול-כרם בן 24, נשוי, מובטל, ללא עבר ביטחוני.
168. **רא'ב ראתב פאיז בדר**, תושב טלוזה בנפת שכם בן 27, רווק, סטודנט, ללא עבר ביטחוני.
169. **ח'אלד רפיק מוחמד עסאף**, תושב לאקף בנפת קלקילייה בן 33, נשוי + 4, מפקח מסגדים מטעם הוואקף, בעל עבר ביטחוני.

170. **יחיא סאלח איבדאהים עסאף**, תושב לאקף בנפת קלקילייה בן 23, נשוי, סוחר, ללא עבר ביטחוני.
171. **סאלח רשיד עווד ג'בר**, תושב לאקף בנפת קלקילייה בן 30, נשוי + 6, פועל, ללא עבר ביטחוני.
172. **חאסם יוסף מוחמד א-שאער**, תושב חבלה בנפת קלקילייה בן 26, נשוי, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
173. **עוואד מוסטפא עפן עודה**, תושב ר'רבת סלמאן בנפת קלקילייה בן 35, נשוי + 11, אימאם מסגד, ללא עבר ביטחוני.
174. **סאלח עלי חמד עלי אחמד**, תושב א-דיק בנפת טול-כרם בן 29, נשוי + 2, מואזין, ללא עבר ביטחוני, היה עצור בכלא מגידו מתאריך 18.11.92 עד גירוש.
175. **ז'ניה עבד א-רחים עבדאללה נזאל**, תושב קלקילייה בן 27, נשוי + 1, סטודנט, ללא עבר ביטחוני.
176. **מוחמד אמין עבדאללה נזאל**, תושב קלקילייה בן 30, נשוי + 2, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
177. **עבד א-רחמאן מוחמד סעיד עבד א-רחמאן חמאד**, תושב קלקילייה בן 25, רווק, קצב, בעל עבר ביטחוני.
178. **זאהי אחמד אסעד חנני**, תושב בית פוריק בנפת שכם בן 27, נשוי + 2, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
179. **נור א-דין אחמד עבד אל-ג'באר אשתיה**, תושב סאלם בנפת שכם בן 30, נשוי, פקיד, בעל עבר ביטחוני.
180. **מחמוד עבד אל-פתאח עיסא עבדאללה**, תושב סרה בנפת שכם בן 27, נשוי + 2, סטודנט, ללא עבר ביטחוני.
181. **עמר עבד א-לטיף מוסטפא אשתיה**, תושב תל בנפת שכם בן 28, נשוי + 2, פועל, בעל עבר ביטחוני.
182. **ג'יהאד סאלח חאמד נטאשה**, תושב קבלאן בנפת שכם בן 23, רווק, נהג, ללא עבר ביטחוני.
183. **יאסר ענאד מוטלק אקרע**, תושב קבלאן בנפת שכם בן 29, נשוי + 1, נהג, בעל עבר ביטחוני.
184. **עזאם חוסני מחמוד אקרע**, תושב קבלאן בנפת שכם בן 23, רווק, נגר, בעל עבר ביטחוני.
185. **סלאח אחמד מוחמד אבו סלאח**, תושב קבלאן בנפת שכם בן 26, נשוי + 2, נהג, ללא עבר ביטחוני.
186. **בשאר מוחמד ח'דר סולימאן**, תושב עקרבה בנפת שכם בן 28, נשוי + 2, רצף, בעל עבר ביטחוני.
187. **עיסאם במאל עיזת אבו-שהאב**, תושב עקרבה בנפת שכם בן 20, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.

188. **זיראר אחמד מוחמד חמדאנה**, תושב עסירה א-שמאלייה בנפת שכס בן 32, נשוי + 4, אימאם מסגד, ללא עבר ביטחוני.
189. **ואיל מוחמד חסן ביראווי**, תושב עסירה א-שמאלייה בנפת שכס בן 29, נשוי + 2, פקיד בווקף, ללא עבר ביטחוני.
190. **וסני מוחמד אחמד בוריני**, תושב עסירה א-שמאלייה בנפת שכס בן 37, נשוי + 7, פקיד באונרווי"א, בעל עבר ביטחוני.
191. **טארק אחמד מוחמד חמדאנה**, תושב עסירה א-שמאלייה בנפת שכס בן 26, רווק, נהג מונית, ללא עבר ביטחוני.
192. **מחמוד מוחמד אחמד שולי**, תושב עסירה א-שמאלייה בנפת שכס בן 26, רווק, פועל, בעל עבר ביטחוני.
193. **עומר מוחמד סעיד דר'לס**, תושב עסירה א-שמאלייה בנפת שכס בן 25, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
194. **איאד עז א-דין עבד א-סלאם אבו עומר**, תושב בורקא בנפת שכס בן 31, נשוי + 2, פקיד במרפאה של ועדת הזכאת בבורקא, בעל עבר ביטחוני.
195. **מוגייר שיח' איבראהים עלי חווארי**, תושב סבסטיה שבנפת שכס בן 32, נשוי + 3, מנהל מפעל מטעם ועדת הזכאת בגיין, בעל עבר ביטחוני.
196. **עבד אל-בריס מוחמד אסעד עאזם**, תושב סבסטיה בנפת שכס בן 32, נשוי + 6, מסגר, בעל עבר ביטחוני.
197. **פרג' עבד אל-ר'ני מחמוד א-שאער**, תושב סבסטיה בנפת שכס בן 22, רווק, חקלאי, בעל עבר ביטחוני.
198. **בשיר סעיד מוחמד סמארה**, תושב בית אמרין בנפת שכס בן 35, נשוי + 3, חקלאי, בעל עבר ביטחוני.
199. **ג'ומעה עבדאללה מסעוד מסעוד**, תושב גיפתליק בנפת יריחו בן 38, נשוי + 5, חקלאי, בעל עבר ביטחוני.
200. **נואף האיל רבאח דבאבסה**, תושב טלוזה בנפת שכס בן 28, נשוי + 1 מורה, ללא עבר ביטחוני.
201. **עלי מוחמד עלי דידו**, תושב טול-כרם בן 36, נשוי + 4, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
202. **פתחי מוחמד עלי קרעאווי**, תושב מחנה פליטים נור א-שמש בנפת טול-כרם בן 34, נשוי + 5, אימאם מסגד, ללא עבר ביטחוני.
203. **סוליימאן עיסא סוליימאן עג'אג'**, תושב בית סאחור בנפת בית-לחם, עבר ביטחוני לא ידוע.

ב. מגורשים תושבי הגדה המערבית, שגורשו על-פי צו גירוש זמני ל-18 חודשים, חתום בידי אלוף פיקוד המרכז, דני יתום, נחתם ב-16.12.92

204. **עז א-דין אחמד מחמוד ג'אמוס**, תושב אבו דיס בנפת בית-לחם בן 36, נשוי + 4, מורה, בעל עבר ביטחוני.
205. **זבריא עלי עראבי ג'עברי**, תושב חברון בן 42, נשוי + 5, מורה, בעל עבר ביטחוני.
206. **חאתם רבאח רשיד קפישה**, תושב חברון בן 36, נשוי + 4, מורה, בעל עבר ביטחוני.
207. **עדנאן עבד אל-חאפז מסבאח מסוודה**, תושב חברון בן 48, נשוי + 6, רופא, ללא עבר ביטחוני.
208. **בלאל עבד א-סלאם מסבאח נאסר א-דין**, תושב חברון בן 30, רווק, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
209. **נביל נעים אסחאק א-נתשה**, תושב חברון בן 35, נשוי + 5, סוחר, ללא עבר ביטחוני.
210. **עבד אל-ג'יליל פואד עבד א-סמיע אבו ח'לף**, תושב חברון בן 25, רווק, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
211. **מוחמד ג'מאל נעמאן עלאא א-דין**, תושב חברון בן 35, נשוי + 3, מורה, בעל עבר ביטחוני.
212. **איאד מוחמד אירפאעי סלאח**, תושב חברון בן 18, רווק, נגר, בעל עבר ביטחוני.
213. **ח'אלד מוחמד ראפעי סלאח**, תושב חברון בן 22, רווק, טכנאי דפוס, בעל עבר ביטחוני.
214. **במאל עאמר עבדאללה א-טיטי**, תושב מחנה פליטים אל-פוואר בנפת חברון בן 28, נשוי + 2, מורה, בעל עבר ביטחוני.
215. **חמאד חסן עבאס אל-עמלה**, תושב בית אולא בנפת חברון בן 35, נשוי + 5, פקיד, ללא עבר ביטחוני.
216. **מוניר פרח מחמוד מנאסרה**, תושב בני נעים בנפת חברון, נשוי, נהג בולדוור, בעל עבר ביטחוני.
217. **נאיף ח'ליל סארי ג'ראבעה**, תושב ביתין בנפת רמאללה בן 25, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
218. **ריאד חסן ח'דר אבו ספייה**, תושב בית סירא בנפת רמאללה בן 33, נשוי + 4, מובטל, ללא עבר ביטחוני, היה עצור מה-6.11.92 ונמצא בהליכי משפט בעת גירושו.

219. **ג'מאל פרח עוודאללה א-טוויל**, תושב אל-בירה בנפת רמאללה בן 30, נשוי + 2, אימאם במסגד, בעל עבר ביטחוני.
220. **שאהר סבחי עבד אל-קאדר אחמד**, תושב אל-בירה בנפת רמאללה בן 31, נשוי + 3, מורה, בעל עבר ביטחוני.
221. **ח'אלד פוזוי עבד אל-עזיז א-ראעי**, תושב יריחו בן 23, נשוי, מכונאי לציוד חקלאי, בעל עבר ביטחוני.
222. **ח'אלד מוחמד סלמאן עלימי**, תושב יריחו בן 20, רווק, פועל, בעל עבר ביטחוני.
223. **עלי תאיה מוחמד עבידאת**, תושב בית-לחם בן 41, נשוי + 6, רופא, ללא עבר ביטחוני.
224. **מוחמד מחמוד נסאר זעול**, תושב חוסאן בנפת בית-לחם בן 28, נשוי + 4, פועל, בעל עבר ביטחוני.
225. **מחמד עבד אל-עזיז סלאח מבארב**, תושב מחנה פליטים גילזון בנפת רמאללה בן 30, נשוי + 2, פקיד בבית-דין شرעי ברמאללה, ללא עבר ביטחוני.
226. **עיסא יוסף עיסא אבו אל-עזיז**, תושב מחנה פליטים עין בית אלמא בנפת שכס בן 28, נשוי, טכנאי מעבדה באוני-א-נג'יחה, בעל עבר ביטחוני.
227. **זיאד עבד אל-רא'אני יוסף עייסה**, תושב גינין בן 30, נשוי + 2, רופא, בעל עבר ביטחוני.
228. **חסן סעיד חסן דחלה**, תושב גינין בן 44, נשוי + 8, בעל סטודיו לצילום, בעל עבר ביטחוני.
229. **מוחמד איבראהים עארף זייד**, תושב יעבד בנפת גינין בן 36, נשוי + 5, פועל, בעל עבר ביטחוני.
230. **איסמאעיל אחמד מוחמד דג'א**, תושב רומאנה בנפת גינין בן 36, נשוי + 4, פועל, ללא עבר ביטחוני.
231. **כמאל אחמד חסן סביחאת**, תושב רומאנה בנפת גינין בן 42, נשוי + 4, פועל, ללא עבר ביטחוני.
232. **בשאר נעים סלים אל-ברמי**, תושב טול-כרם בן 18, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני, היה במעצר מה-12.11.92 ועד לגירושו.
233. **יסאר אחמד חסן אשתיה**, תושב סלפית בנפת טול כרם בן 26, נשוי + 1, פועל, בעל עבר ביטחוני.
234. **פתחי עלי מוסא ג'יברין**, תושב סלפית בנפת טול-כרם בן 26, נשוי + 1, נהג מונית, ללא עבר ביטחוני.
235. **מחמוד עות'מאן מוחמד עאסי**, תושב קרוואת בני חסאן בנפת שכס בן 33, נשוי + 5, פועל, בעל עבר ביטחוני.
236. **עזאם מוחמד אמין מוסא עאסי**, תושב קרוואת בני חסאן בנפת שכס בן 30, נשוי + 1, מובטל, בעל עבר ביטחוני.

237. **חוסאם עבד עבדאללה חנני**, תושב בית-פוריק בנפת שכס בן 33, נשוי + 6, אימאם מסגד, בעל עבר ביטחוני.
238. **חוסני חוסיין מוחמד ג'בארה**, תושב סאלם בנפת שכס בן 35, נשוי + 4, מורה, בעל עבר ביטחוני.

ג. מגורשים תושבי רצועת עזה שגורשו על-פי צו גירוש זמני ל-18 חודש, חתום על-ידי אלוף פיקוד הדרום מתן וילנאי, נחתם ב-17.12.92

239. **אחמד פואד ח'ליל א-דהשאן**, תושב שכונת זיתון בעיר עזה בן 29, נשוי + 3, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
240. **אחמד רביע מוחמד חמדיה**, תושב הכפר ג'בליא בן 35, נשוי + 9, חשמלאי, בעל עבר ביטחוני.
241. **איוב מחמוד ערפאת שויבי**, תושב שכונת א-דרגי בעיר עזה בן 38, נשוי + 7, מתמחה ברפואה טבעית, ללא עבר ביטחוני.
242. **אכרם עבד א-רחמאן חסן סלאמה**, תושב העיר ח'יאן יונס בן 21, רווק, סטודנט, ללא עבר ביטחוני, היה עצור בכלא עזה המרכזי מה-20.10.92 עד לגירוש.
243. **אכרם סלאח סלאמה עטאללה**, תושב שכונת א-דרגי בעיר עזה בן 28, נשוי + 2, סוחר, בעל עבר ביטחוני. בעת גירושו היה שפוט למאסר של 15 חודשים, שהחל לרצות ב-14.10.92.
244. **אמין רביע רמדאן ח'דר**, תושב הכפר ג'בליא בן 42, נשוי + 14, קבלן בנין, בעל עבר ביטחוני.
245. **אנוואר אחמד חוסני אבו שאוניש**, תושב מחנה פליטים מריאזי בן 18, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-14.10.92 והיה עצור בצו מעצר מינהלי (הצו ל-6-חודשים) עד שגורש.
246. **איסמאעיל מוחמד סעיד שעבאן**, תושב הכפר ג'בליא בן 26, נשוי + 3, חקלאי, בעל עבר ביטחוני.
247. **פתיח מוחמד עלי ח'לפאללה**, תושב מחנה פליטים ח'יאן יונס בן 29, נשוי + 1, מובטל, בעל עבר ביטחוני.
248. **ג'דאללה חסן ג'דאללה סאלם**, תושב שכונת שיח' רדואן בעיר עזה בן 52, נשוי + 12, אגרונום, ללא עבר ביטחוני.
249. **ר'אלב חסן אחמד נסראללה**, תושב מחנה פליטים רפיח בן 35, נשוי + 4, מורה, בעל עבר ביטחוני.

250. **ג'מאל עבד א-רזאק עבדאללה אל-באבא**, תושב מחנה פליטים רפיח בן 34, נשוי + 7, חייט, בעל עבר ביטחוני.
251. **דיאאי נעמאן עבד אל-ג'וואד א-סרסי**, תושב שכונת רימאל בעיר עזה בן 32, נשוי + 2, פקיד באוניברסיטה, בעל עבר ביטחוני.
252. **וחיד מוחמד עבד אל-קאדר מוסא**, תושב מחנה פליטים אל-מריאזי בן 34, נשוי + 2, פועל, בעל עבר ביטחוני.
253. **זוהיר חסן חוסיין א-להואני**, תושב מחנה פליטים רפיח בן 22, רווק, סטודנט בסמינר למורים, בעל עבר ביטחוני.
254. **ה'אלד אחמד יוסף נמרוטי**, תושב העיר ח'אן יונס בן 19, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני, היה עצור במיתקן הכליאה בקציעות מה-20.10.92 עד לגירוש.
255. **חוסיין דאוד מוחמד אל-מסרי**, תושב שכונת א-דרג' בעיר עזה בן 40, נשוי + 11, רתך וחרט, ללא עבר ביטחוני.
256. **חמזה חוסיין מוחמד כנפוש**, תושב מחנה פליטים שאטי בן 45, נשוי + 7, פקיד באוניברסיטה האיסלאמית, בעל עבר ביטחוני.
257. **חסן אחמד מחמוד זוהד**, תושב מחנה פליטים נוסיראת בן 32, נשוי, פועל באוניברסיטה, בעל עבר ביטחוני.
258. **חסן מחמוד חסן רפאתי**, תושב מחנה פליטים מריאזי בן 58, נשוי + 4, אימאם מסגד, בעל עבר ביטחוני.
259. **יוסף מוחמד חוסיין סרסור**, תושב העיר ח'אן יונס בן 34, נשוי + 3, פקיד באוניברסיטה האיסלאמית, בעל עבר ביטחוני.
260. **מאחר מוחמד אל-עיג'לה**, תושב שכונת שג'עייה בעיר עזה בן 23, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
261. **מוחמד ח'ליל תאופיק אל-חלימי**, תושב עזה בן 26, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
262. **מוחמד טאלב מוחמד סאלח**, תושב עזה בן 26, נשוי + 2, פועל, בעל עבר ביטחוני.
263. **נסר כאמל איברהים סיאם**, תושב שכונת תופאח בעיר עזה בן 25, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-29.6.92, היה במעצר מינהלי (צו ל-5 חודשים) בעת גירוש.
264. **סאלם אחמד עבד אל-האזי סלאמה**, תושב מחנה פליטים אל-מריאזי בן 58, נשוי + 13, מורה, בעל עבר ביטחוני.
265. **סלמאן מוחמד סלמאן אל-מסרי**, תושב בית לאהיא בן 22, רווק, פועל, בעל עבר ביטחוני.
266. **סעיד אחמד מוחמד שעבאן**, תושב הכפר ג'בליא בן 33, נשוי + 5, קבלן בנין, בעל עבר ביטחוני.

267. **סעיד מוחמד עבד א-רחמאן חמדאן**, תושב מחנה פליטים ח'יאן יונס בן 23, נשוי, סטודנט באוניברסיטה האיסלאמית, ללא עבר ביטחוני, היה עצור מה-7.4.92 ונמצא בהליכי משפט בעת גירושו.
268. **עבד א-סלאם מחמוד אל עבד אל-חאיק**, תושב שכונת תופאח בעיר עזה נשוי + 1, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
269. **עאטף אחמד מוחמד דבאע**, תושב רפיח בן 26, נשוי + 2, פועל, בעל עבר ביטחוני.
270. **עאטף באמל סעיד יאסין**, תושב העיר עזה, בן 24, נשוי, פועל, בעל עבר ביטחוני.
271. **עימאד מוחמד עאמר עיסא**, תושב מחנה פליטים אל-בורייגי בן 25, רווק, סטודנט, ללא עבר ביטחוני. נעצר ב-16.11.92 והיה בהליכי משפט בעת גירושו.
272. **עטא מוסא אחמד האיל**, תושב עזה בן 18, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
273. **עלי חסן עבד אל-האדי חוילה**, תושב מחנה פליטים גיבליא בן 30, נשוי + 3, פועל בנין, בעל עבר ביטחוני.
274. **עלי מחמוד ר'אנס אל-אסמר**, תושב מחנה פליטים נוסייראת בן 32, נשוי + 9, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
275. **עימאד אמין סעיד אל-חדידי**, תושב מחנה פליטים שאטי בן 27, נשוי + 1 ואשתו בהריון בעת הגירוש, פועל, בעל עבר ביטחוני.
276. **פארס מחמוד מוחמד אבו מעמר**, תושב מחנה פליטים ח'יאן יונס בן 35, נשוי + 6, ראש פקולטת המסחר באוניברסיטה האיסלאמית, לא נעצר בעבר.
277. **פלאח טאלב מוחמד סאלח**, תושב עזה בן 20, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
278. **פתחי חוסיין עבד אל-כרים מוחסן**, תושב העיר רפיח בן 32, נשוי + 2, מובטל, בעל עבר ביטחוני.
279. **ראאד מוסבאח מוחמד זבות**, תושב מחנה פליטים שאטי בן 24, נשוי + 1, נהג, בעל עבר ביטחוני.
280. **רמזי מוחמד סוליימאן אל-ודיה**, תושב שכונת שגייעה בעיר עזה בן 25, נשוי + 6, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
281. **אכרם ח'לף עליאן ברת**, תושב שכונת זיתון בעיר עזה בן 27, נשוי + 1, נגר, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-26.8.92 ונמצא במעצר מינהלי בעת גירושו.
282. **מוחסן מוחמד ח'ליל מעסוב**, תושב עזה בן 23, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
283. **מוניר מוחמד ח'ליל מעסוב**, תושב עזה, אין בידי **בצלם** פרטים אודותיו.
284. **ג'מאל טאלב מוחמד סאלח**, תושב עזה בן 23, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.

285. **סאלם איבראהים נסראללה אבו מוסטפא**, תושב מחנה פליטים ח'אן יונס בן 23, נשוי + 3, פועל, ללא עבר ביטחוני. נעצר ב-29.11.92 ונמצא במעצר מינהלי (צו ל-3 חודשים) עד לגירושו.
286. **מוחמד ג'ואד עבד אל-ח'אלק האשם אל-פרא**, תושב ח'אן יונס בן 28, נשוי + 2, סוכן של חברת תרופות, בעל עבר ביטחוני.
287. **מאמון עאמר חמיס אבו עאמר**, תושב ח'אן יונס בן 30, נשוי + 2, חייט, בעל עבר ביטחוני.
288. **עייז א-דין סובהי א-שיח' ח'ליל**, תושב שכונת שגיעייה בעיר עזה בן 30, נשוי, פועל, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-11.11.92 ונמצא במעצר מינהלי במיתקן הכליאה בקציעות (צו ל-4 חודשים) עד שגורש.
289. **וליז ראדי איבראהים חמדיה**, תושב שכונת שגיעייה בעיר עזה בן 29, נשוי + 1, מוכר, בעל עבר ביטחוני.
290. **ח'אלד סאלם אבו עסר**, תושב שכונת שגיעייה בעיר עזה בן 28, נשוי + 1, סוחר, ללא עבר ביטחוני.
291. **ואיל שוברי יונס א-נחאל**, תושב מחנה פליטים שאטי בן 25, נשוי, ירקן, בעל עבר ביטחוני.
292. **מאג'ד עבד א-רחמאן חסן סלאמה**, תושב העיר ח'אן יונס בן 24, נשוי, סטודנט, ללא עבר ביטחוני.
293. **ג'ואד עלאווי מוחמד אבו חלימה**, תושב שכונת שגיעייה בעיר עזה בן 24, נשוי, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
294. **מחמוד ח'אלד אבו הין**, תושב שכונת שגיעייה בעיר עזה בן 26, נשוי + 2, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
295. **ערפאת אחמד איבראהים אבו מהדי**, תושב מחנה פליטים ח'אן יונס בן 21, רווק, מובטל, ללא עבר ביטחוני.
296. **עאטף איבראהים מוחמד עדוואן**, תושב בית חאנון בן 41, נשוי + 7, מורה, בעל עבר ביטחוני.
297. **סאבר יונס מוחמד עאשור**, תושב מחנה פליטים רפיח בן 26, נשוי + 2, פקיד, בעל עבר ביטחוני.
298. **אשרף מנסי מוחמד נסאר**, תושב עזה בן 20, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
299. **במאל טאלב מוחמד סאלח**, תושב עזה בן 22, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
300. **מוניזר חסן אחמד אל-ר'זאלי**, תושב שכונת זיתון בעיר עזה בן 21, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
301. **מג'די סאלם האשם חמאדה**, תושב שכונת תופאח בעיר עזה בן 29, נשוי, מובטל, בעל עבר ביטחוני.
302. **עלי חסן סעיז בלביסי**, תושב מחנה פליטים רפיח בן 25, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-13.10.92, נמצא בהליכי משפט בעת גירושו.

303. **איבראהים אחמד חסן אבו שפיקה**, תושב רפיח בן 20, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-11.8.92 והיה במיתקן הכליאה בקציעות בהליכי משפט בעת גירוש.
304. **איימן מוחמד מנסור אבו מריסב**, תושב דיר אל-בלח בן 22, נשוי + 1, סטודנט, בעל עבר ביטחוני, היה עצור מה-3.12.92 עד לגירוש.
305. **איימן ח'אלד אבו הינ**, תושב שכונת שגיעייה בעיר עזה בן 18, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
306. **מוסטפא ר'ב מוסטפא עלי**, תושב הכפר ג'בליא בן 38, נשוי + 6, סוכן של חברה מסחרית, ללא עבר ביטחוני.
307. **נאסר מוחמד עיסא דבאן**, תושב מחנה פליטים רפיח בן 29, רווק, חייט, בעל עבר ביטחוני.
308. **עבד עלי מוחמד מוסא חאג' עלי**, תושב הכפר ג'בליא בן 37, נשוי + 7, סוכן של חברה מסחרית, בעל עבר ביטחוני.
309. **עאמר מוחמד עאמר עיסא**, תושב מחנה פליטים אל בוריגי בן 25, נשוי + 2, מורה, ללא עבר ביטחוני. היה במעצר מינהלי מה-16.10.92 ועד לגירוש.
310. **פארוק חמאדה א-נג'אר**, תושב שכונת רימאל בעיר עזה בן 46, נשוי + 6, סוחר, ללא עבר ביטחוני.
311. **סלאמה ח'אלד מוחמד חמאד**, תושב בית לאהיא בעזה בן 21, נשוי + 1, נגר, בעל עבר ביטחוני, היה עצור במיתקן החוף בעת גירוש.

ד. מגורשים תושבי רצועת עזה שגורשו על-פי צו גירוש זמני לשנתיים, חתום על-ידי אלוף פיקוד הדרום מתן וילנאי, נחתם ב-17.12.92

312. **איבראהים חמדאן מוחמד ברהוס**, תושב מחנה פליטים רפיח בן 22, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני. היה במעצר מה-27.1.92 ונמצא בהליכי משפט בעת גירוש.
313. **אחמד מוחמד עטיה בחר**, תושב שכונת שיחי רדואן בעיר עזה בן 44, נשוי + 20, מרצה באוניברסיטה האיסלאמית, בעל עבר ביטחוני.
314. **אחמד מוחמד סעיד נקלה**, תושב מחנה פליטים דיר-אל-בלח בן 30, נשוי + 3, פקיד באוניברסיטה האיסלאמית, ללא עבר ביטחוני.
315. **אחמד סאלם דהשאן א-סוארבה**, תושב מחנה פליטים ג'בליא בן 36, נשוי לשתי נשים + 8, פקיד, בעל עבר ביטחוני.
316. **אחמד מוחמד נימר חמדאן**, תושב העיר ח'אן יונס בן 53, נשוי + 14, פקיד באונרווי"א, בעל עבר ביטחוני. הוצא נגדו צו גירוש בדצמבר 1991 שהוחלף ב-24.8.92 בצו מעצר מינהלי, היה במעצר מינהלי במיתקן הכליאה בקציעות עד לגירוש.

317. **אחמד סברה חסן א-נווירי**, תושב מחנה פליטים נוסעיראת בן 35, נשוי + 1, עורך דין, בעל עבר ביטחוני.
318. **אחסאן עבד עלי עלי**, תושב בית לאהיא בן 31, נשוי + 2, קבלן בנין, בעל עבר ביטחוני. היה במעצר מה-16.10.92 ונמצא במעצר מינהלי במיתקן הכליאה בקציעות (צו ל-6 חודשים) עד שגורש.
319. **איימן מוחמד סאלח טהא**, תושב מחנה פליטים אל-בורייגי בן 23, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
320. **בסאם יוסף עבד אל-האדי סיפי**, תושב שכונת זיתון בעיר עזה בן 34, נשוי + 1, סטודנט, בעל עבר ביטחוני. נעצר ביולי 1992 ונמצא במעצר מינהלי במיתקן הכליאה בקציעות עד לגירוש.
321. **ג'מאל סעיד מוחמד סאקאללה**, תושב שכונת רימאל בעיר עזה בן 37, נשוי + 4, סוחר, ללא עבר ביטחוני.
322. **ר'סאן אחמד סאלס ג'בר**, תושב גיבליא בן 26, נשוי + 5, פקיד, בעל עבר ביטחוני.
323. **זפיק סאלח אחמד עדלוני**, תושב העיר ח'אן יונס בן 24, רווק, סטודנט, ללא עבר ביטחוני, היה במעצר מה-9.9.92 בכלא עזה המרכזי, היה בהליכי משפט בעת גירוש.
324. **זאהר מוחמד סאלח אבו חוסיין**, תושב עזה בן 36, נשוי + 5, פועל, בעל עבר ביטחוני.
325. **ח'דר עטיה ח'דר מחג'ז**, תושב מחנה פליטים גיבליא בן 41, נשוי + 7, חשמלאי, בעל עבר ביטחוני. הוצא נגדו צו גירוש ב-23.12.91 שהומר ב-24.8.92 לצו מעצר מינהלי שתוקפו 6 חודשים. צו המעצר המינהלי עמד לפוג ב-23.2.93.
326. **חוסיני מוחמד חוסיין א-שאמי**, תושב שכונת שגיעייה בעיר עזה בן 41, נשוי + 10, פועל, ללא עבר ביטחוני.
327. **ח'ליל עבד אל-קאדר אבו לילה**, תושב העיר ח'אן יונס בן 40, נשוי + 11, רוקח, בעל עבר ביטחוני.
328. **חמדי יוסף שעבאן שביר**, תושב העיר ח'אן יונס בן 29, נשוי + 3, מובטל, ללא עבר ביטחוני.
329. **חוסיין עבד א-ראוף מוחמד אל-מבחוח**, תושב מחנה פליטים גיבליא בן 39, נשוי + 9, איש עסקים, בעל עבר ביטחוני.
330. **חסן אחמד חסן אחמד**, תושב שכונת שיחי רדואן בעיר עזה בן 31, נשוי + 1, אימאם במסגד, ללא עבר ביטחוני.
331. **טהאר אחמד מחמוד לולו**, תושב שכונת שגיעייה בעיר עזה בן 35, נשוי + 2, רופא, ללא עבר ביטחוני.
332. **יוסף ח'אלד אבו הין**, תושב שכונת שגיעייה בעיר עזה בן 21, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.

333. **יחיא אחמד זיאדה**, תושב שכונת שגיעייה בעיר עזה בן 21, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-21.10.92 והיה במעצר מינהלי (צו ל-4 חודשים, שקוצר ל-3 חודשים) עד שגורש.
334. **מאהר אחמד מחמוד נאסר**, תושב בית לאהיא בן 30, נשוי + 1, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
335. **מאחר עבד א-רחמאן עבד א-רחים תחראז**, תושב מחנה פליטים גיבליא בן 29, נשוי + 3, מחלק גאז, בעל עבר ביטחוני.
336. **מג'די עבד א-רזאק עבדאללה אל-באבא**, תושב מחנה פליטים רפיח בן 29, נשוי + 3, את, בעל עבר ביטחוני, היה עצור במיתקן הכליאה בקציעות מה-1.10.92 ועד לגירוש.
337. **מוחמד זאידי א-שורפא**, תושב שכונת תופאח בעיר עזה בן 23, נשוי + 1, סוחר, בעל עבר ביטחוני, היה עצור 50 יום בכלא עזה המרכזי עד לגירוש.
338. **מוחמד חסן ח'ליל שמעה**, תושב מחנה פליטים שאטי בן 57, נשוי + 12, מורה, בעל עבר ביטחוני.
339. **מוחמד סלמאן מוחמד בארוד**, תושב מחנה פליטים שאטי בן 43, נשוי + 12, מורה, בעל עבר ביטחוני.
340. **מוחמד עבד אל-והאב מוחמד חמד**, תושב גיבליא בן 40, נשוי + 1, מובטל, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-9.8.92 ונשפט ל-4 חודשי מאסר.
341. **מוחמד סאלח חסן עבדאללה**, תושב מחנה פליטים אל-בורייגי בן 48, נשוי + 5, אימאם מסגד, בעל עבר ביטחוני.
342. **מוחמד איבדאהים ח'ליל כדורה**, תושב שכונת שיח' רדואן בעיר עזה בן 25, נשוי, פועל בנין, בעל עבר ביטחוני.
343. **מוחמד ח'אלד זהאר זהאר**, תושב שכונת רימאל בעיר עזה בן 48, נשוי + 7, רופא, בעל עבר ביטחוני.
344. **מרוואן מוחמד עלי אל-ערביז**, תושב מחנה פליטים גיבליא בן 30, נשוי, מובטל, בעל עבר ביטחוני.
345. **נאיף שעבאן עבדאללה קרמוט**, תושב הכפר גיבליא בן 32, נשוי + 10, סוחר, ללא עבר ביטחוני. נעצר ב-17.10.92 והיה במעצר מינהלי בעת גירוש.
346. **נאפז מחמוד מורג'אן סביח**, תושב שכונת א-דרגי בעיר עזה, בן 20, נשוי + 1, חייט, בעל עבר ביטחוני, היה עצור מה-7.12.92 בכלא עזה המרכזי עד לגירוש.
347. **נאסר חמדי מוסא דיבה**, תושב שכונת זיתון בעיר עזה בן 25, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
348. **סאלם מורשד עליאן אל-קאדי**, תושב מחנה פליטים רפיח בן 28, רווק, חקלאי, בעל עבר ביטחוני.
349. **סאמי איבדאהים עטיה אבו נאמוס**, תושב העיר ח'אן יונס בן 21, רווק, עובד בכית מרקחת, ללא עבר ביטחוני.

350. **סוליימאן איסמאעיל סאלם שיח' עיד**, תושב רפיח בן 25, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
351. **סעד עבד אל-קאדר חסן אל-מרארי**, תושב רפיח בן 32, נשוי + 4, מורה, בעל עבר ביטחוני.
352. **סעיד מוחמד שעבאן סיאם**, תושב שכונת שיח' רדואן בעיר עזה בן 34, נשוי + 6, מורה בבית ספר של אונרווי"א, בעל עבר ביטחוני.
353. **עבד אל-מנעים חוסיין מוחמד לבד**, תושב שכונת רימאל בעיר עזה בן 37, נשוי + 4, רופא, ללא עבר ביטחוני.
354. **עבד אל-עזיז יונס אל-ח'אלדי**, תושב שכונת נסר בעיר עזה בן 27, נשוי, סוחר, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-29.10.92 והיה במעצר מינהלי (צו ל-6 חודשים) בעת גירוש.
355. **עבד אל-עזיז עבד אל-קאדר עבד אל-עזיז אל-כוג'וק**, תושב שכונת רימאל בעיר עזה בן 52, נשוי + 10, פועל נקיון באוניברסיטה האיסלאמית, בעל עבר ביטחוני.
356. **עבד אל-עזיז עלי רנתיסי**, תושב העיר חי'אן יונס בן 45, נשוי + 6, רופא, בעל עבר ביטחוני.
357. **עבד אל-פתאח חסן עבד א-רחמאן דוח'אן**, תושב מחנה פליטים נוסייראת בן 54, נשוי + 8, פועל, בעל עבר ביטחוני.
358. **עאדל חסן איברההים עקל**, תושב מחנה פליטים גיבליא בן 26, נשוי + 1, פועל, בעל עבר ביטחוני, היה במעצר מינהלי בעת גירוש.
359. **עאמר סלאח אבו רמזאן**, תושב שכונת רימאל בעיר עזה בן 33, נשוי, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
360. **עבדאללה אחמד חוסיין א-שאמי**, תושב שגייעיה בעזה בן 36, נשוי + 5, מורה, בעל עבר ביטחוני.
361. **עבדאללה סוליימאן מוחמד זיק**, תושב שגייעיה בן 40, נשוי + 2, פקיד, בעל עבר ביטחוני.
362. **עומר סאלח עומר קרואנה**, תושב שכונת סברה בעיר עזה בן 38, נשוי + 5, רופא, בעל עבר ביטחוני.
363. **עיסא עלי ח'ליל א-נשאר**, תושב העיר רפיח בן 39, נשוי + 6, מהנדס, בעל עבר ביטחוני.
364. **עלי מחמוד מוחמד אבו אל-קאס**, תושב שגייעיה בן 60, נשוי + 8, מובטל, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-11.11.92 והיה במעצר מינהלי (צו ל-6 חודשים) בעת גירוש.
365. **עלי סעיד אבו עג'וה**, תושב מחנה פליטים אל-בורייגי בן 34, נשוי + 4, פקיד, בעל עבר ביטחוני.
366. **עלי רמזאן איברההים נאסר**, תושב דיר-אל-בלח בן 36, נשוי + 5, פועל, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-14.10.92 והיה במעצר מינהלי במיתקן הכליאה בקציעות בעת גירוש.
367. **עלי שיחתה אל-ח'באז**, תושב שכונת שגייעיה בעיר עזה בן 35, נשוי, מהנדס, בעל עבר ביטחוני.

368. **עימאד מוחמד האשם אבו נדא**, תושב מחנה פליטים ג'בליא בן 25, נשוי + 2, חשמלאי, ללא עבר ביטחוני, היה עצור 6 חודשים במיתקן הכליאה קציעות עד לגירוש.
369. **ערפה מוחמד עאדל מסרי**, תושב בית לאהיא בן 20, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
370. **פדאללה סוליימאן מוסטפא אבו תילח'**, תושב דיר-אל-בלח בן 33, נשוי + 3, סטודנט באוניברסיטה האיסלאמית, ללא עבר ביטחוני.
371. **סובחי עבד אל-קאדר אחמד בולאב**, תושב העיר ח'אן יונס בן 36, נשוי + 12, חיית, ללא עבר ביטחוני. היה עצור מה-21.7.92, היה במעצר מינהלי במיתקן הכליאה בקציעות בעת גירוש.
372. **סלאח עלי סאלם עאידי**, תושב מחנה פליטים אל-מריאזי בן 32, נשוי + 4, מובטל, ללא עבר ביטחוני. נעצר ב-7.10.92 והיה במעצר מינהלי (צו ל-6 חודשים) במיתקן הכליאה בקציעות עד לגירוש.
373. **רדואן עבד אל-כרים האשם נח'אלה**, תושב שכונת א-דרגי בעיר עזה בן 46, נשוי + 9, זגג, בעל עבר ביטחוני, היה עצור במיתקן החוף בעזה במשך 14 יום עד לגירוש.
374. **רמדאן יוסף עבד אל-האדי סיפי**, תושב שכונת זיתון בעיר עזה בן 35, נשוי + 5, חיית, בעל עבר ביטחוני.
375. **זבריא עבד א-רבו מוסא אבו מוסטפא**, תושב מחנה פליטים ח'אן יונס בן 29, נשוי, פועל, ללא עבר ביטחוני. היה עצור מה-21.10.92 עד לגירוש.
376. **מוחמד זיב מחמוד אבו אל-ח'יר**, תושב שכונת שגעייה בעיר עזה בן 39, נשוי + 8, שומר באוניברסיטה, בעל עבר ביטחוני.
377. **פאוזי סעיד מוחמד זיבה**, תושב שכונת זיתון בעיר עזה בן 25, נשוי + 1, חיית, בעל עבר ביטחוני.
378. **חוסיינ מוחמד חוסיינ אל-ד'לבאן**, תושב העיר ח'אן יונס בן 32, נשוי + 3, מובטל, בעל עבר ביטחוני.
379. **אחמד רסמי עבד אל-עזיז בדר**, תושב העיר ח'אן יונס בן 20, רווק, סטודנט באוניברסיטה האיסלאמית, ללא עבר ביטחוני.
380. **ג'מאל עאמר חמיס אבו עאמר**, תושב ח'אן יונס בן 35, נשוי + 4, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
381. **איאד פלאח מחמוד ר'אנס**, תושב העיר רפיח בן 21, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-18.10.92, היה במעצר מינהלי במיתקן הכליאה בקציעות (צו ל-5 חודשים) עד לגירוש.
382. **פאוזי ג'ומעה עלי ברהוס**, תושב מחנה פליטים רפיח בן 31, נשוי + 4, אח, ללא עבר ביטחוני, היה עצור במיתקן הכליאה בקציעות במעצר מינהלי מה-17.10.92 עד לגירוש.

383. **אנוור עדנאן מוחמד נג'ם**, תושב מחנה פליטים דיר-אל-בלח בן 21, רווק, סטודנט באוניברסיטה האיסלאמית, בעל עבר ביטחוני, היה עצור מה-29.11.92 עד לגירוש.
384. **איסמאעיל איסמאעיל מחמוד א-נג'אר**, תושב מחנה פליטים שאטי בן 27, נשוי + 1, פועל, בעל עבר ביטחוני.
385. **איסמאעיל עבד א-סלאם אחמד הניה**, תושב מחנה פליטים שאטי בן 30, נשוי + 7, פקיד באוניברסיטה, בעל עבר ביטחוני.
386. **ג'וואד חסן עלי אבו שמאלה**, תושב מחנה פליטים ח'יאן יונס בן 19, רווק, סטודנט, ללא עבר ביטחוני.
387. **זיאד עבד אל-קאדר עבד א-רחמאן מוסטפא**, תושב מחנה פליטים גיבליא בן 25, נשוי + 2, ספר, בעל עבר ביטחוני.
388. **ח'אלד אחמד יוסף חמאדה**, תושב מחנה פליטים שאטי בן 22, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
389. **חוסייין אחמד מוסא א-ג'דילי**, תושב מחנה פליטים שאטי בן 27, רווק, פועל, בעל עבר ביטחוני.
390. **יחיא מטאווע מוסלם ג'עדי**, תושב רפיח בן 30, נשוי + 2, מובטל, בעל עבר ביטחוני.
391. **מאג'ד ח'ליל מוחמד אבו דראבי**, תושב בית לאהיא, בן 27, נשוי + 3, פועל, בעל עבר ביטחוני.
392. **מאג'ד יונס אל-ח'אלדי**, תושב שכונת נסר בעיר עזה בן 29, נשוי, סוחר, בעל עבר ביטחוני.
393. **מוחמד עבד א-רחמן מוחמד עסליה**, תושב כפר גיבליא בן 32, נשוי + 8, קבלן בנין, בעל עבר ביטחוני.

ה. מגורש תושב רצועת עזה, שגורש על-פי צו גירוש זמני לשנתיים, חתום על-ידי אלוף פיקוד הדרום מתן וילנאי, נחתם ב-17.12.92

394. **חמאד עליאן חמאד חסנאת**, תושב מחנה פליטים נוסיראת בן 58, נשוי + 5, פקיד, בעל עבר ביטחוני.

ו. שני מגורשים שגירושם הוכר כ"טעות", הורשו לחזור אך סירבו

395. **מחמוד עבד אל-פתאח חוסיין עקילאן**, תושב מחנה פליטים דיר אל-בלח ברצועת עזה, בן 25, רווק, נהג, ללא עבר ביטחוני, היה עצור מה-13.2.92 והיה בהליכים משפטיים בעת גירוש.
396. **נעים מוחמד ג'ומעה אל-ר'ול**, תושב מחנה פליטים רפיח ברצועת עזה, בן 27, רווק, מובטל, בעל עבר ביטחוני, היה שפוט בעת גירוש.

19 המגורשים שהוחזרו

ז. 6 מגורשים שגורשו ללא צו והוחזרו

397. **עז א-דין נימר עלי באשיר**, תושב דיר אל-בלח ברצועת עזה, גורש ללא צו. נעצר ב-23.1.92 והיה בהליכי משפט בעת גירוש. ללא עבר ביטחוני.
398. **עלי מוחמד מוחמד תיים**, תושב הכפר ג'בליא ברצועת עזה, גורש ללא צו. נעצר ב-13.6.92 ונמצא בהליכי משפט בעת גירוש. ללא עבר ביטחוני.
399. **ח'אלד מחמוד מוסטפא סליבי**, תושב דיר אל-בלח ברצועת עזה, גורש ללא צו. נעצר ב-19.7.92 ונמצא בהליכי משפט בעת הגירוש. ללא עבר ביטחוני.
400. **אכרם אחמד מוחמד טלאע**, תושב דיר אל-בלח ברצועת עזה, גורש ללא צו. עבר ביטחוני לא ידוע.
401. **חסן עבד א-דאוף מבחוח**, תושב הכפר ג'בליא ברצועת עזה, גורש ללא צו. בעל עבר ביטחוני. נעצר ב-29.1.91 ושפוט ל-38 חודשי מאסר בעת גירוש.
402. **באסם סלים עטה סיורי**, תושב חברון בן 16, גורש ללא צו. עבר ביטחוני לא ידוע.

ח. 5 מגורשים שהוחזרו לאחר שאושפזו בבית-החולים

403. **אמג'ד עליאן סעד זאמל**, תושב מחנה פליטים עין בית אלמא כנפת שכם בן 23, רווק, פחה, ללא עבר ביטחוני.
404. **ואיל עבד א-רחמאן אמין הנדיה**, תושב שכם. עבר ביטחוני לא ידוע.
405. **זוהיר רשיד חמאד לובאדה**, תושב שכם בן 32, נשוי + 3, רואה חשבון, בעל עבר ביטחוני.

406. **זוהדי נדים שוברי טבילה**, תושב שכס בן 22, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני.
407. **חסיין מוחמד חסיין אבו קוויק**, תושב אל-בירה בנפת רמאללה בן 37, נשוי + 4, מובטל, בעל עבר ביטחוני, היה במעצר מינהלי בעת גירוש.

ט. 8 מגורשים שגירושם הוכר כ"טעות" הוחזרו לארץ ב-23.1.93

408. **איאד מפדי חסיין זין א-דין**, תושב מגידל בני פאדל בנפת שכס בן 18, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני, היה עצור 8 חודשים בכלא מגידו ונמצא בהליכי משפט בעת גירוש.
409. **ג'וואד עיסא מוחמד זין א-דין**, תושב מגידל בני פאדל בנפת שכס בן 18, רווק, סטודנט, בעל עבר ביטחוני, היה עצור 8 חודשים בכלא מגידו ונמצא בהליכי משפט בעת גירוש.
410. **מוסטפא מוחמד סעיד אבו-ערא**, תושב עקאבה בנפת ג'נין, בעל עבר ביטחוני, אימאם, נעצר ב-4.10.92 ושפוט ל-5 חודשי מאסר.
411. **עבד א-רחמאן איבראהים יוסף עארורי**, תושב ערוה בנפת רמאללה, בעל עבר ביטחוני, נשפט ב-6.8.92 ל-7 חודשי מאסר.
412. **יאסר דאוד סוליימאן מנסור**, תושב שכס, ללא עבר ביטחוני, היה במעצר מה-18.10.92 ועד לגירוש.
413. **סעיד איבראהים מוחמד עאמר**, תושב קליל בנפת שכס, עבר ביטחוני לא ידוע.
414. **מאהר סאדק מוסטפא ברים**, תושב העיר עזה, עבר ביטחוני לא ידוע.
415. **מוחמד סאלים נימר אבו אל מעזה**, תושב הכפר גיבליא ברצועת עזה, בעל עבר ביטחוני. נשפט ב-17.5.92 ל-7 חודשי מאסר, עמד להשתחרר ב-17.12.92.

נתונים על מגורשים

הנתונים שלהלן נאספו ברובם על-ידי תחקירן **בצלם** באסס עיד במחנה המגורשים במארגי א-זוהור בתאריך 31.1.93. בתאריך ביקורו (וכך עד היום) נכחו במחנה 396 מגורשים: מתוך 415 המגורשים, הוחזרו 14 שגירושים הוכר כ"טעות" (שניים נוספים שגירושים הוכר כטעות סרבו לחזור), ו-5 הוחזרו מטעמים רפואיים. חלק מהנתונים מבוססים על תחקיר של ארגון **אל-חאק**.

גילאים

גיל	הגדה המערבית	רצועת עזה	סה"כ
מתחת לגיל 20	5	11	16
גילאים 21-30	123	77	200
גילאים 31-40	89	47	136
מעל גיל 41	20	21	41
לא ידוע	1	2	3
סה"כ	238	158	396

מצב משפחתי

מצב משפחתי	הגדה המערבית	רצועת עזה	סה"כ
רווק	47	39	86
נשוי בלי ילדים	25	16	41
נשוי + עד 4 ילדים	108	56	164
נשוי + 5 ילדים ויותר	58	46	104
לא ידוע	—	1	1
סה"כ	238	158	396

מקצועות

מקצוע	הגדה המערבית	רצועת עזה	סה"כ
מרצים	6	2	8
מורים	28	9	37
רופאים	6	7	13
עורכי דין	—	1	1
סטודנטים	24	41	65
תפקידי דת	30	3	33
פועלים	35	21	56
עצמאים	25	22	47
פקידים	27	12	39
בעלי מלאכה	15	14	29
מובטלים	6	12	18
חקלאים	5	2	7
עיתונאים	3	—	3
מהנדסים	6	2	8
נהגים	8	2	10
לא ידוע, אחר	14	8	22
סה"כ	238	158	396

עבר ביטחוני

עבר ביטחוני	הגדה המערבית	רצועת עזה	סה"כ
בעל עבר ביטחוני	161	125	286
ללא עבר ביטחוני* [מתוכם: לא נעצרו מעולם בעבר במעצר מינהלי, לחקירה או מכל סיבה אחרת	76	32	108
לא ידוע	1	1	2
סה"כ	238	158	396

* כולל אנשים שהושמו במעצר, גם מינהלי, אך לא הורשעו מעולם בעבירה ביטחונית.

מגורשים שהיו כלואים בעת הגירוש מתוך 396 הנוכחים במחנה המגורשים

מעמד	הגדה המערבית	רצועת עזה	סה"כ
עצורים*	29	**18	47
עצורים במעצר מינהלי	16	20	36
שפוטים	—	***3	3
סה"כ	45	41	86

* מהם לפחות 17 עצורים בהליכים משפטיים (11 כגדה ו-6 ברצועה).

** אחד מהם, בהליכים משפטיים, הורשה לחזור, לאחר שגירושו הוכר כ"טעות", אך סירב.

*** אחד מהם הורשה לחזור, לאחר שגירושו הוכר כ"טעות", אך סירב.

כרוז האצ"ל

עבריים!

מאזים וחמשים ואחד אחים הגולו ע"י שלטון הדכוי מאדמת המולדת והובלו לארץ-גירח. מעשה נאצי זה אין לו תקדים בקורות ארץ-ישראל החדישה, אלא במעשהו של גמל פאשה, העריץ הטורקי, אשר שלט בשוט כארצנו כימי המלחמה הקודמת, וניסה לדכא את רוח החופש העברית, שהתגלתה בימים ההם בנילי. למדרון כזה התגלגלה ממשלה, הקוראת לעצמה, תרבותית, השולטת בארצנו בשם אומה שמתפארת בשמירה על העיקרון: habeas corpus, וכוונתה ככוונת גמל פאשה: להמיל אימה על הישוב, להפחיד את בניו ולדחוף אחם למלחמת-אחים.

שלטון הדיכוי יתאכזב.

הצארים לא הצליחו לדכא את שאיפת החופש בעם הרוסי, בהגלותם את אלפי בניו הלווחמים לסיביר; הנאצים לא הצליחו לשבור את רוח התנגדותם של העמים המשוועבדים בהגלותם ובהשמידם את טובי בניהם; עדיצות, הגתבססת על כוח ברוטאלי - ולו הגדול ביותר - לא יכולה לעמוד בפני כוחה המוסרי של תנועת תרות היסטורית.

שליטי הארץ הערצים לא ישברו את רוחם של בעלי הארץ המתקוממים. הנוער העברי יודע את דרכו. הוא יודע, כי זוהי דרך של מלחמה וסבך ויסורים - אך אין ארץ-ישראל נקנית, אלא ביסורים. בדרך זו נעשיך עד לצנחון האומה ואת מעשי ההתעלכות לא נשבת ולא נסלה.

המוני הישוב - על עדותיו ומחנותיו - חייבים להתייצב למערכה נגד ברבריות זו. לימדו לקח מנסיוננו המחריד באירופה, גם הנאצים התחילו בדאכאו וסיימו במאי-ראגה. אל ישלו את עצמם מנהיגי הישוב וארגוניו, כי הזעם יעבור מעל לראשיהם, אם יסתכלו באדישות, כיצד שלטון הדכוי מעיז לגרש עברים אחרים מארצם. דעו גם דעו: אדישות זו תתקם בנו בארץ-ישראל, כפי שהיא התנקמה בעמנו ובעמים אחרים באירופה.

הנוער הלווחם, המוכן כל רגע להקריב אח חייו למען גאולת האומה, לא יירתע ויגביר את מלחמתו עד שתרד ממשלת-זידון ותקום במקומה הממשלה העברית וציון תשאל לשלום כל אסידיה.

הארגון הצבאי הלאומי
בארץ-ישראל

ה' מרחשון תשי"ד

22.10.1944

PROOF BY INDUCTION

Let $P(n)$ be the statement that $n^2 + 2n + 1 = (n+1)^2$.

Base Case: $n=1$. $1^2 + 2(1) + 1 = 1 + 2 + 1 = 4 = (1+1)^2 = 2^2$. So $P(1)$ is true.

Inductive Step: Assume $P(k)$ is true for some $k \geq 1$. We want to show $P(k+1)$ is true.

Assume $k^2 + 2k + 1 = (k+1)^2$. Then

$$(k+1)^2 + 2(k+1) + 1 = k^2 + 2k + 1 + 2k + 2 + 1 = k^2 + 4k + 4 = (k+2)^2$$

Therefore, $P(k+1)$ is true.

By the principle of mathematical induction, $P(n)$ is true for all $n \geq 1$.

פרסומי בצלם

דפי מידע

נתונים, החרמת תעודות זהות, חקירת מקרי מוות.	מאי 1989
קליעי פלסטיק, עוצר, פגיעות מתנחלים, הריסות בתים.	יוני 1989
חקירת מקרה מוות, מתנחלים, גירושים.	יולי 1989
מתקני כליאה.	אוגוסט 1989
חקירת מקרי מוות, מעצרים מינהליים.	ספטמבר 1989
על ספרים וסופרים אסורים.	אוקטובר 1989
משפטי חיילים, הגבלות על יציאה לחו"ל.	נובמבר 1989
מקרי מוות ופציעה של ילדים.	ינואר 1990
הצנזורה על העיתונות הפלסטינית במזרח ירושלים.	פברואר-מארס 1990
עמדות צה"ל בבתים פרטיים, 'פורים שפיל' בכפר עאבוד, חקירת מקרה מוות – מעקב.	אפריל 1990
מערכת השיפוט הצבאי בגדה המערבית – מעקב.	מאי 1990
אלימות כלפי קטינים במעצר משטרה.	יוני-יולי 1990
הגבלות על בנייה למגורים בגדה המערבית.	אוגוסט 1990
סגירת בתי-ספר ופגיעות אחרות במערכת החינוך בשטחים.	ספטמבר-אוקטובר 1990
דו"ח מיוחד: איבוד עשתונות, אירועי הר הבית – תחקיר ראשוני.	אוקטובר 1990
הריסות ואטימות בתים כאמצעי ענישה בגדה המערבית וברצועת עזה – מעקב.	נובמבר 1990
זכויות האדם בשטחים בתקופת מלחמת המפרץ.	ינואר-פברואר 1991
מותו של הנער מחמוד עליאן, התעמרות פקיד מס הכנסה, לחץ על משפחות מבוקשים.	יוני 1991
חידוש גירושם של נשים וילדים מהשטחים בשל 'שהייה בלתי חוקית'.	ספטמבר-אוקטובר 1991
הגבלות על זכות ההפגנה והמחאה בשטחים.	ינואר 1992
הסגר על הגדה המערבית ורצועת עזה – פגיעות ישירות ונלוות בתושבי השטחים.	אפריל 1993
הריסת בתים במהלך פעולות כנגד מבוקשים	מאי 1993

דוחות מקיפים

הריסות ואטימות בתים כאמצעי ענישה בגדה המערבית וברצועת עזה בתקופת האינתיפאדה.	ספטמבר 1989
מערכת השיפוט הצבאי בגדה המערבית.	נובמבר 1989
דו"ח שנתי – 1989; הפרות זכויות האדם בשטחים.	דצמבר 1989
מערכת המיסוי בגדה המערבית וברצועת עזה כמכשיר לאכיפת השלטון בתקופת ההתקוממות.	פברואר 1990
פתיחה באש על-ידי כוחות הביטחון בשטחים.	יולי 1990
הענישה הקולקטיבית בגדה המערבית וברצועת עזה והביקורת השיפוטית עליה.	נובמבר 1990
חקירת פלסטינים בתקופת האינתיפאדה: התעללות, "לחץ פיסי מתון", או עינויים!	מארס 1991
דו"ח דו-שנתי 1990-1991: הפרות זכויות האדם בשטחים.	1992
חקירת פלסטינים בתקופת האינתיפאדה – דו"ח מעקב.	מארס 1992
פעילות היחידות המיוחדות בשטחים.	מאי 1992
עצורים בלא משפט – מעצרים מינהליים בשטחים מתחילת האינתיפאדה.	אוקטובר 1992

דו"חות מקרה

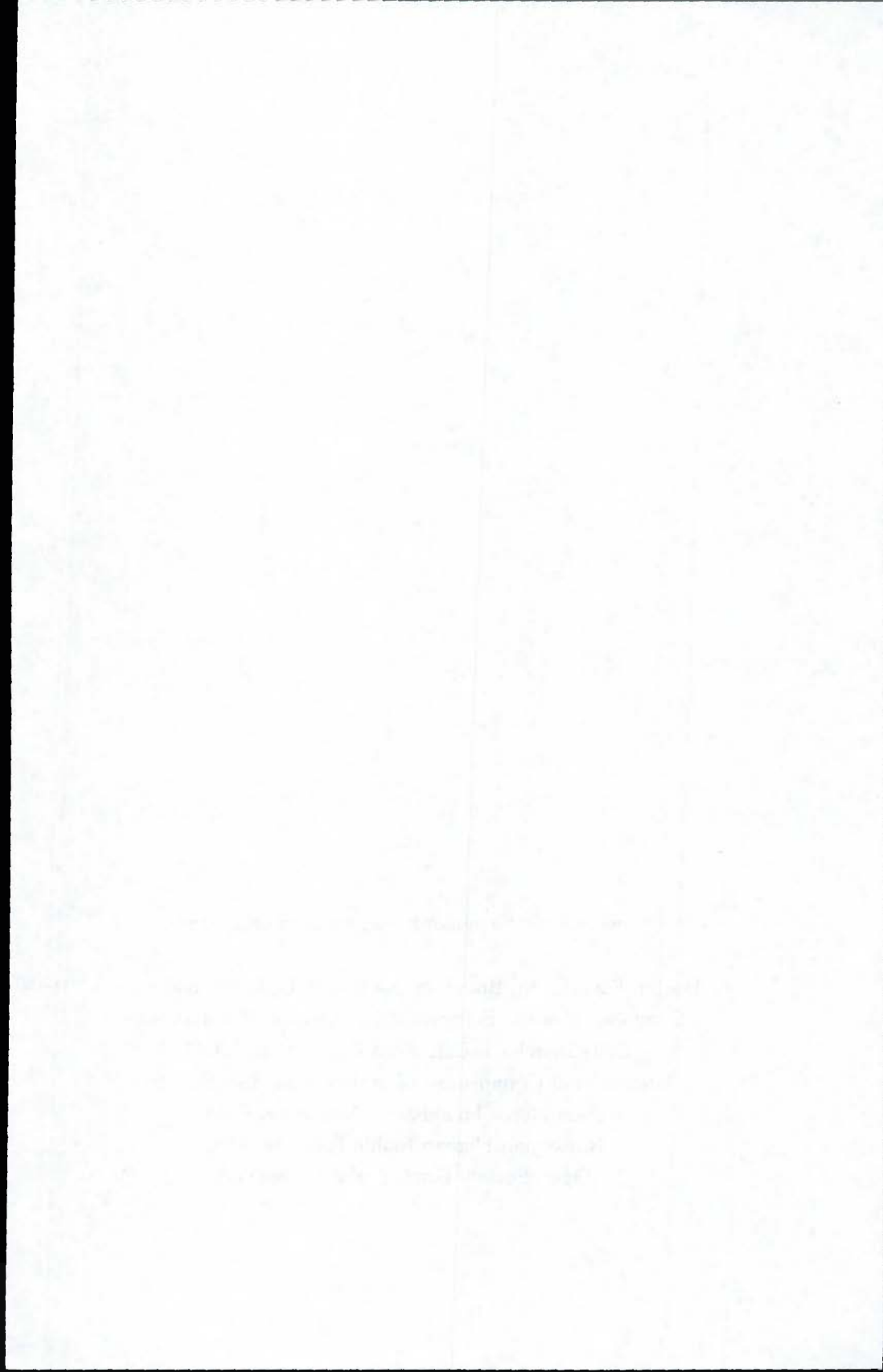
מותו של מוסטפא ברכאת באגף החקירות במיתקן הכליאה בטול-כרם.	ספטמבר 1992
ח'אן יונס, דצמבר 1993	ינואר 1993

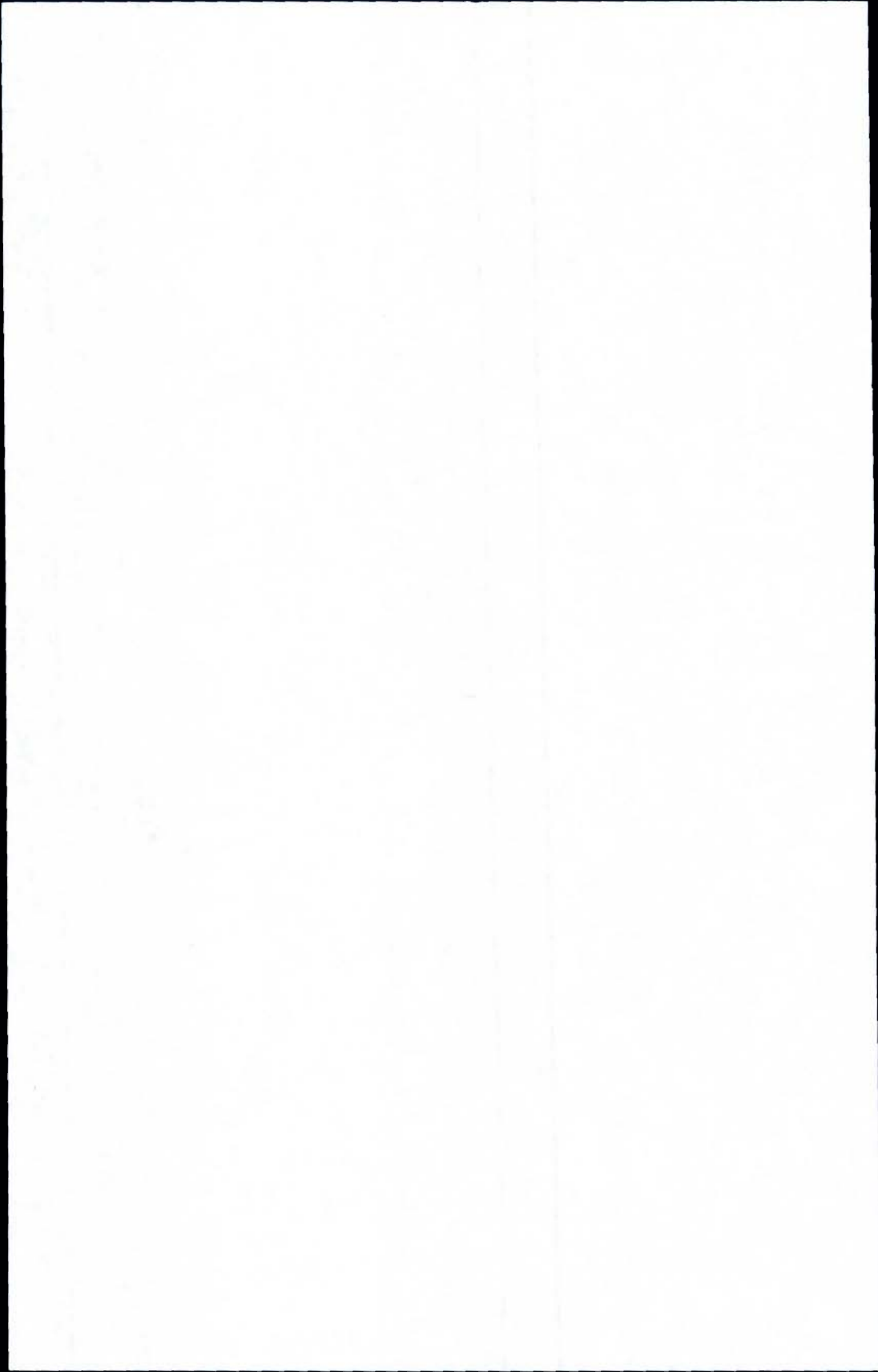

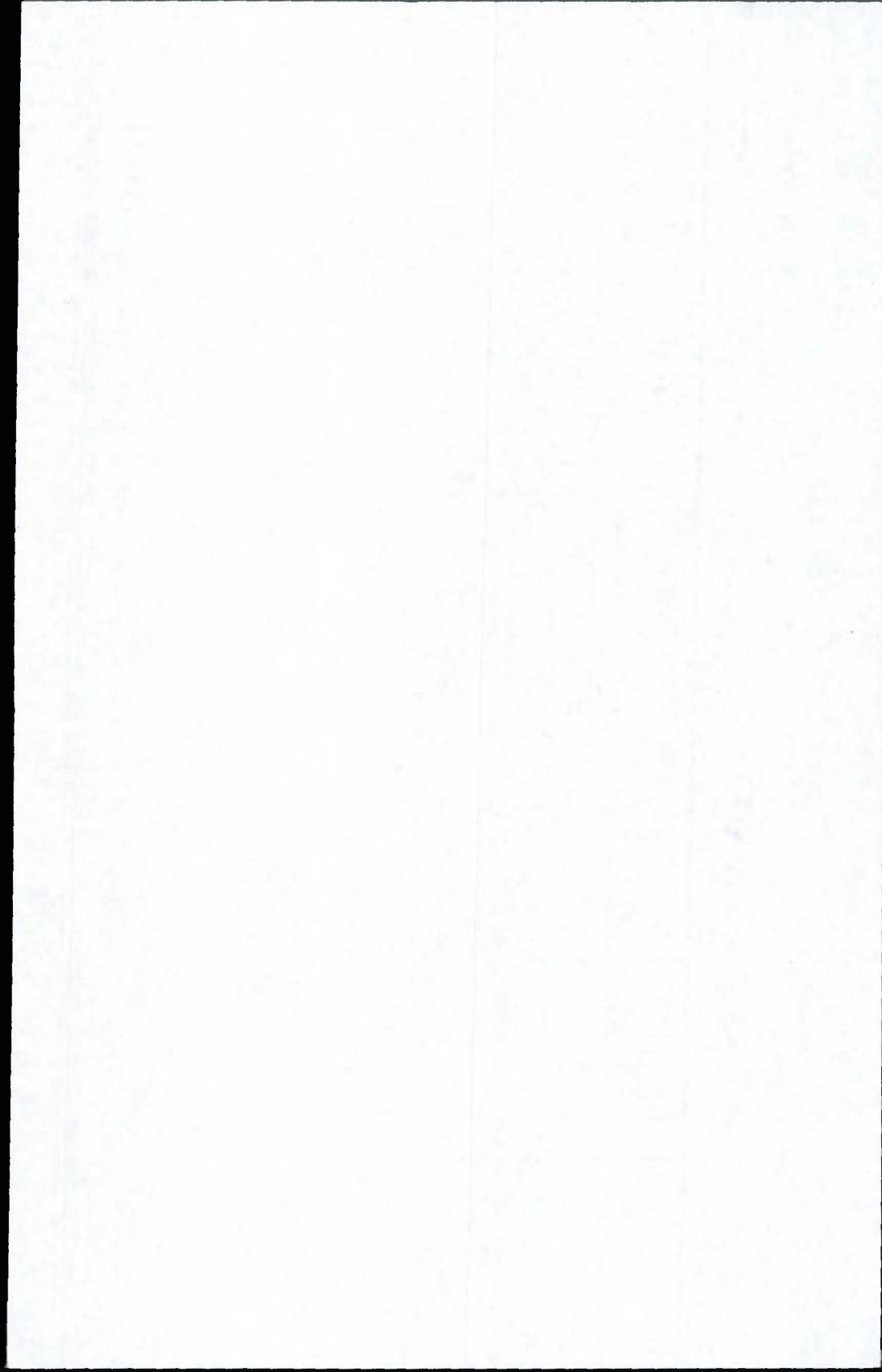

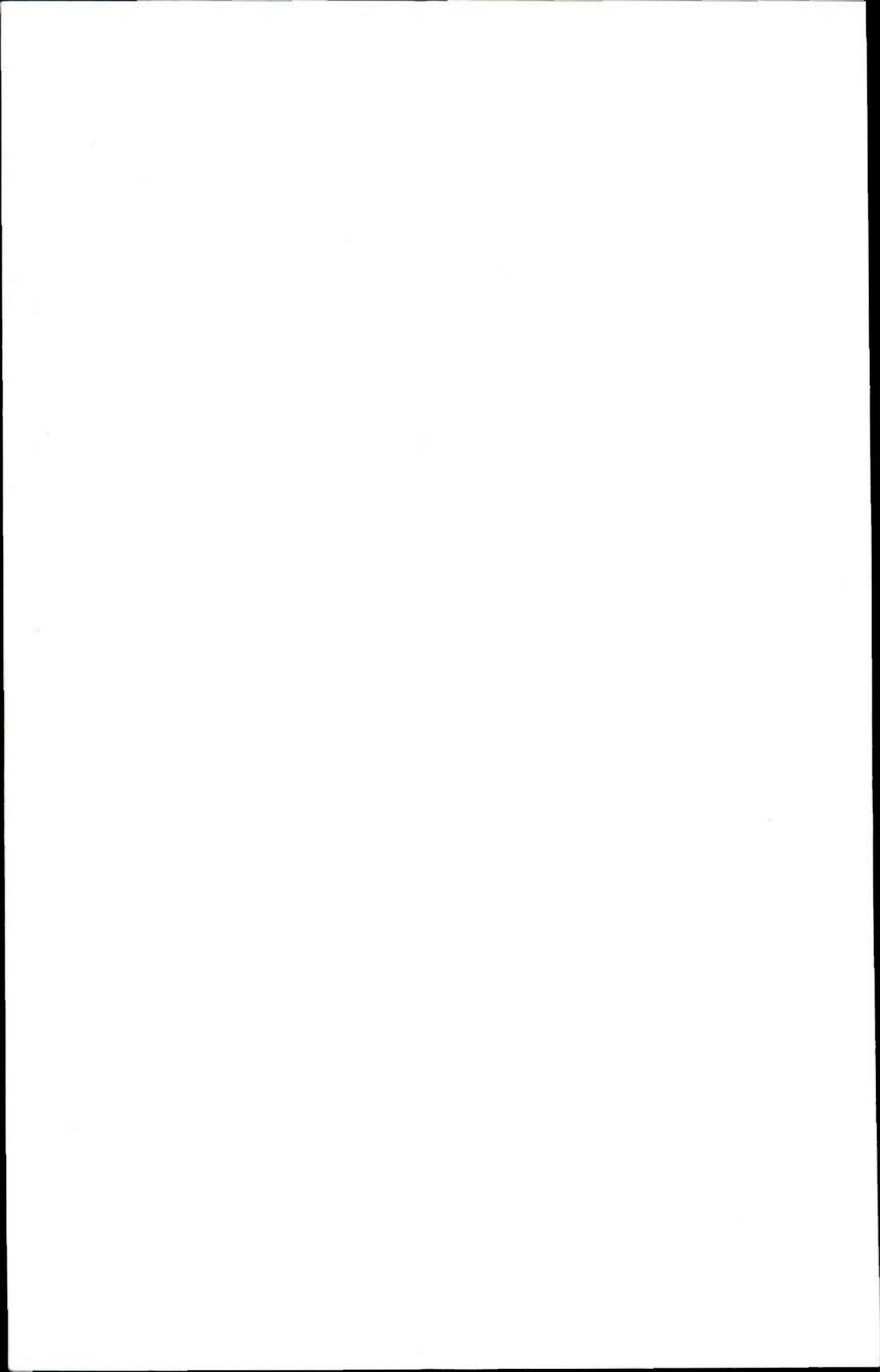
פעילות **בצלם** מתאפשרת בזכות תרומותיהן של הקרנות הבאות:

Boehm Foundation, Bread for the World, Bydale Foundation,
Commission of the European Communities, Christian Aid,
DANChurchaid, EZE, Ford Foundation, ICCO,
International Commission of Jurists - Swedish Section,
John Merck Foundation, New Israel Fund,
Norwegian Human Rights Fund, NOVIB,
Open Society Fund, Stone Foundation.

"בצלם", מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים, הוקם בפברואר 1989 על-ידי גוף רחב של משפטנים, רופאים, אנשי רוח, עיתונאים, אנשי ציבור וחברי כנסת.

"בצלם" שם לו למטרה לתעד ולהביא לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב את הפרות זכויות האדם בשטחים ולהלחם בתופעת ההדחקה וההכחשה שפשטה בחברה הישראלית.

"בצלם" אוסף מידע – מהימן מפורט ומעודכן – על המתרחש בתחום זכויות האדם בשטחים, עוקב אחרי כל שינוי במדיניות, ומעודד ומסייע להתערבות בכל מקרה אפשרי. "בצלם" מעמיד את כל המידע שבידו לרשות כל יחיד או גוף המבקש להשתמש בו.

"בצלם" הוקם מתוך מחויבות ודאגה לבטחונה ולזהותה ההומניסטית של מדינת ישראל. המחויבות והדאגה הללו ניצבות מאחורי כל פעולות המרכז והן הטעם והבסיס לקיומו.